

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

21

ЧЭРВЕНА
1991 г.
№ 25 (3591)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПАЛІТЫКА І ПРАЦА

Гутарка карэспандэнта «ЛіМа» з су-старшынёй Мінскага гарадскога стачкома Генадзем БЫКАВЫМ.

СТАРОНКІ 5, 12.

БЕЛАРУСКІ ШЛЯХ: ПОШУКІ... І ЗНАХОДКІ

Дыскусію, распачатую В. Акудовічам, І. Чаротам, Н. Гальпяровічам, працягвае Г. ТЫЧКА.

СТАРОНКІ 6—7.

«Я—АБСАЛЮТНЫ ПАЦЫФІСТ»

Святлана АЛЕКСІЕВІЧ: «Я не хацела пісаць пра вайну. Ніякіх фізічных і духоўных сіл для гэтай тэмы ў мяне ўжо не было. Але ўся наша гісторыя — ваенная... У Францыі, дзе «Цынкавыя хлопчыкі» ўжо выйшлі, у мяне часта пыталіся: «Чаму такая жорсткая кніга!» Я адказвала, што пісала кнігу для савецкага народа. А свядомасць «гома савецкіку» празмерна ваенізаваная. Мы прывыклі не проста да смерці, але да смерці мільёнаў суайчыннікаў...»

СТАРОНКІ 10—11.

АДЗНАКІ ЧАСУ

Па старонках даваеннага «ЛіМа».

СТАРОНКА 12.

БЕРАЖОНАГА БОГ БЕРАЖЭ

Якім чынам трапляюць радыенукліды ў арганізм чалавека? На гэтае і іншыя пытанні адказвае навуковы супрацоўнік Інстытута радыябіялогіі АН БССР М. БЫЧКОУ.

СТАРОНКА 13.

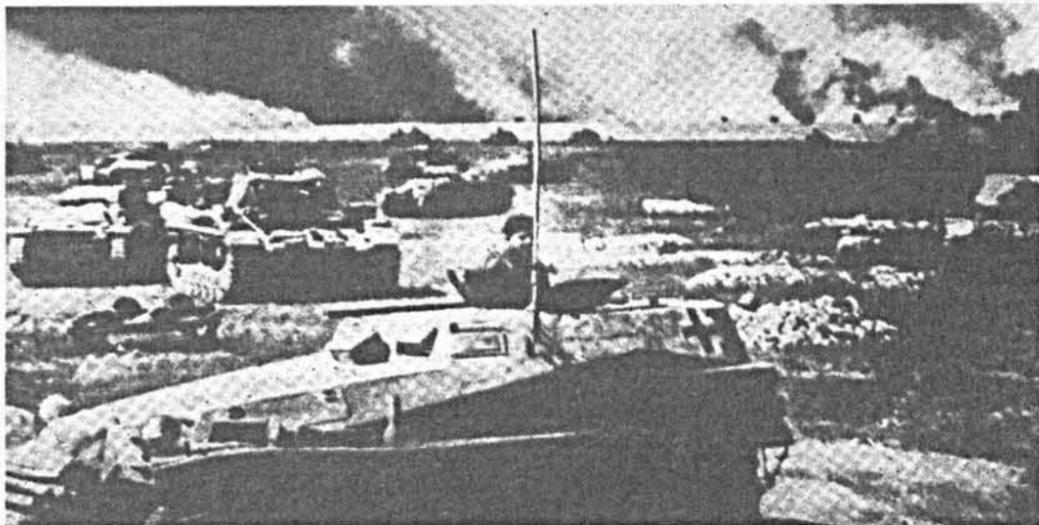
ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ:

«ПА ТОЙ БОК «КРЭСАЎ»

Яшчэ два водгукі на артыкул Юрася ЗАКРЭЎСКАГА.

СТАРОНКІ 14—15.

1941—1991

ЗАЎТРА БЫЛА ВАЙНА...

Цяжка сказаць, якія душэўныя струны закрануць гэтыя здымкі ў людзей, што нарадзіліся пасля вайны і ведаюць пра яе з кніг і кінафільмаў. Наша ж пакаленне, якое

Ліпень 1941 г. Магілёў. Канстанцін СІМАНАЎ і Аляксей СУРКОУ у рэдакцыі фрунтаной газеты.

потым трапіна назавуць «дзецьмі вайны», яны прымусяць успомніць напэўна ўжо, схаваны за смугой гадоў час, пазначана страшным словам — вайна.

Здаецца, што сёння пра яе ўжо нішто не нагадвае. Але — стой. У сённяшнім нумары публікуецца карэспандэнцыя аднаго з нашых аўтараў аб тысячах не пахаваных дагэтуль астанкаў савецкіх салдат, што раскіданы па лясах Беларусі. Ці ўвайшлі яны ў чарговую афіцыйную лічбу нашых страт у гады вайны — 27 мільёнаў чалавек? Я пішу — «чарговую», бо былі і іншыя афіцыйныя лічбы — 7 мільёнаў, 20 мільёнаў і вось цяпер 27. Многія гісторыкі, даследчыкі лічаць, што і гэтая лічба далёкая ад ісціны, ахвяр было намнога больш.

Вечная памяць ім, вечная ўдзячнасць!

Не, не можам мы сёння не думаць пра тое, якая неймаверна высокая цана заплачана за перамогу. пра тое, што мільённыя ахвяры — вынік

злачыннай дзейнасці дыктатуры Сталіна, памылкі якога ў дыпламаты, ваеннай стратэгіі прывялі да таго, што гітлераўскае нашэсце застала краіну зняацку.

Яшчэ раз угледзімся ў гэтыя здымкі — нямецкія танкі, гатовыя да наступлення; чырвоная армія ў «сталінскім абутку» — чаравіках з абмоткамі — цягнуць на паціцню «саракапятку». Ці ацалеў хто з іх у тыя страшныя першыя дні і месяцы вайны?

Пяцьдзесят гадоў сплыло з таго надзельнага сонечнага дня 22 чэрвеня 1941 года, калі першыя выбухі абвясцілі пачатак вайны. І чорная гэтая дата — як рубец на сэрцы, які, відаць, у нас ніколі не загойцца.

Міхась ЗАМСКІ.

Іншыя матэрыялы, прысвечаныя 50-годдзю пачатку Вялікай Айчыннай вайны, чытайце на старонках 4, 12, 16.

Кола Дзён

На мінулым тыдні ўспышкі на Сонцы (кажуць, самыя моцныя за ўвесь час астранамічных назіранняў за святламі) і магнітныя навалы азалілі на нашай планеце землятрусамі, вывяржэннямі вулканаў, аварыямі, гібеллю людзей. Што ж, жыццё наша ў многім залежыць ад стыхій. Аднак прыродныя катаклізмы часам нішто ў параўнанні з катастрофамі ў гісторыі чалавецтва.

Паўвека прайшло з пачатку Вялікай Айчыннай вайны, а жахлівыя вынікі яе ўсё яшчэ адчуваюцца. На Беларусі, якая страціла кожнага чацвёртага — асабліва... Толькі цяпер прыходзіць усведамленне, што перамагчы ворага, аднавіць разбуранае ім — яшчэ не ўсё. Трэба наладзіць нармальнае, мірнае, вартае чалавекі жыццё ў рэчышчы еўрапейскай цывілізацыі. Як проста...

13 ЧЭРВЕНЯ

Вярхоўны Савет Беларусі з другога заходу прыняў дзяржаўную праграму стабілізацыі эканомікі і сацыяльнай абароны насельніцтва ў рэспубліцы.

Стала вядома імя першага прэзідэнта Расіі, Б. Ельцын набраў 57,3 працэнта галасоў (усяго галасавала 75 працэнтаў рэспубліканскіх выбаршчыкаў). За М. Рыжкова аддалі галасы звыш 16 працэнтаў. На трэцім месца выйшаў У. Жирыновскі (амаль 8 працэнтаў галасоў). На апошнім — В. Бакацін (3,4).

Мэрамі Масквы і Ленінграда выбраны адпаведна Г. Папоў і А. Собчак. Большал палова жыхароў горада на Няве выказалася за вяртанне яму назвы Санкт-Пецярбург.

На выбарах у народныя дэпутаты РСФСР адзін з лідараў «Дэмакратыі» Ю. Афанасьеў перамог сакратара ЦК РКП І. Антановіча.

14 ЧЭРВЕНЯ

У Вярхоўным Савеце Беларусі створана новая фракцыя — «Камуністы за дэмакратыю».

Рэспубліканскі прафсаюз работнікаў аўта- і сельгасмашынабудавання публічна падтрымаў рашэнне калектыву МТЗ спыніць на прадыемстве дзейнасць КПБ і іншыя палітычныя арганізацыі.

15 ЧЭРВЕНЯ

апублікавана пастанова ВС БССР «Аб праекце Саюзнага дагавору», у якой даручаецца падпісаць дагавор ад імя Беларускай ССР Старшыні Вярхоўнага савета рэспублікі М. Дземянцёў.

16 ЧЭРВЕНЯ

з камандзіроўкі ў Гарвард вярнуўся ў Маскву вядомы знаміст Г. Яўлінскі. Разам з амерыканскімі вучонымі ён працаваў над праектам рэформ, якія могуць адкрыць шлях да інтэграцыі савецкай эканомікі ў сусветны рынак. Дакумент быў адначасова прадстаўлены прэзідэнту СССР М. Гарбачову і прэзідэнту ЗША Д. Бушу.

17 ЧЭРВЕНЯ

у Нова-Агарове адбылося заключнае пасяджэнне падрыхтоўчага камітэта па падпісанні Саюзнага дагавору. Паўнамоцны прадстаўнікі суверэнных рэспублік падпісалі асноўны палажэнні дакумента. Асобую пазіцыю заняў прэзідэнт Татарстана М. Шайміеў.

18 ЧЭРВЕНЯ

Вярхоўны Савет БССР абсалютнай большасцю галасоў прагаласаваў супраць нацыяналізацыі маёмасці КПСС-КПБ, дэпартацыі дзяржаўных устаноў і прадпрыемстваў.

19 ЧЭРВЕНЯ

завяршыў візіт на Беларусь патрыярх Маскоўскі і ўсея Русі, «предстоятель Русской православной церкви» Алексій ІІ.

НАС З'ЯДНАЕ МОВА

14—15 чэрвеня ў ДOME літаратара СП Беларусі працаваў ІІ з'езд Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Пытанні арганізацыйнай работы ТБМ, стан мовы ў рэспубліцы, ход здзяйснення Закона «Аб мовах у Беларускай ССР» абмяркоўвалі 236 дэлегатаў — прадстаўнікоў суполак ТБМ з Беларусі, Англіі, Казахстана. У прэзідыуме з'езда, апроч сяброў Рады таварыства, знаходзіліся Старшыня Савета Міністраў БССР В. Кебіч, намеснік Старшыні Савета Міністраў М. Дзямчук, першы намеснік міністра народнай адукацыі Л. Сухнат, міністр культуры Я. Вайтовіч, міністр замежных спраў П. Краўчанка, старшыня Рады СП Беларусі В. Зуёнак, апостальскі візітар для Беларусі Англіі а. А. Надсан.

Адкрыў з'езд старшыня Рады ТБМ імя Ф. Скарыны Н. Плевіч. Пасля сфарміравання рабочых органаў прагучаў яго даклад аб «набытках, праблемах і перспектывах дзейнасці ТБМ (даклад будзе надрукаваны ў наступным нумары). Прамоўца канстатаваў, што лёс роднай мовы працягвае заставацца галоўнай турботай Таварыства беларускай мовы, якое стварылася два гады таму для выратавання роднага слова і ажыццяўлення нацыянальнай моўнай палітыкі. Неводная цывілізаваная краіна свету не мае падобных культурных устаноў: для Беларусі ж сітуацыя змагання за роднае слова па-ранейшаму актуальная. За два гады філіі ТБМ створаны ў большасці раёнаў рэспублікі, практычна ва ўсіх

ВНУ, выдаецца газета «Наша слова», ладзіцца культурныя праграмы. У ВС БССР працуюць 10 народных дэпутатаў ад таварыства, але галоўныя цяжкасці і перамогі, звязаныя з рэалізацыяй Закона аб мовах, перавадам дзяржаўных, асветніцкіх устаноў на беларускую мову — яшчэ наперадзе, лічыць Н. Плевіч. Толькі ў апошні час бурцаца апоры нацыянальнага нігілізму. Аб гэтым сведчаць нядаўнія рашэнні КПБ зрабіць родную мову сваёй рабочай мовай, узнікненне новых партый, арыентаваных на Адраджэнне (Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада, Беларуская хрысціянская дэмакратычная Злучнасць). Відаць, палітычныя дзеячы ўсё больш разумеюць, што нельга быць дэмакратам без нацыянальнага

грунту, гэтаксама як праводзіць нацыянальную ідэю без зважання на дэмакратычную традыцыю, гаварыць дакладчык.

Сёння паўстае задача палікаваць да жыцця навуку лінгвістыку, якая вывучае не толькі слова, але і чалавека, які яго мовіць. Сёння праца ў дзяржаўных устаноў, парламенце павінна пачынацца з авалодання роднай мовай таго народа, ад імя якога чыніцца палітычная дзейнасць. Менавіта Слова было напачатку, і слова было Бог.

Садакладчык, доктар гістарычных навук Л. Лыч спыніўся на працэсе беларусізацыі навучальных устаноў, фарміраванні нацыянальнага моўнага асяродку.

Аб праблемах, якія ўзніклі пры рэалізацыі Дзяржаўнай

праграмы развіцця мовы, расказаў М. Дзямчук.

З'езд ТБМ імя Ф. Скарыны прыняў некалькі рэзалюцый, у тым ліку да пытання пра Саюзны дагавор і па рэформе правапісу. Што тычыцца першай, дык з'езд выказаўся за наданне Дэкларацыі аб дзяржаўным суверенітэце БССР канстытуцыйнага статусу. «Толькі незалежная дэмакратычная Беларусь — рэнт прырытэтны права гістарычнай перспектывы беларускай мовы — зможа адстаяць і захаваць сваю культурную самабытнасць», — гаворыцца ў рэзалюцыі.

Правапісны камісіі ТБМ даручана выпрацаваць праект рэформы правапісу, мэтай якой — вяртанне мове нацыянальнага аблічча.

Юрась ЗАЛОСКА.

СВЯТКУЕ МІНШЧЫНА

Больш за 6 гадзін працягвалася народнае свята «Глыбокія крыніцы» ў Цэнтральным дзіцячым парку культуры і адпачынку імя М. Горкага беларускай сталіцы. Лепшыя самадзейныя фальклорныя калектывы Мінскай вобласці, лаўрэаты абласнога конкурсу народнага танца паказвалі сваё майстэрства мінчанам і гасцям горада. Нацыянальныя беларускія касцюмы, народныя песні і танцы, абрадавыя карагоды — усё гэта прыйшлося даспадобы глядачам. Надвор'е на гэты раз не сапсавала свята. А якія красамоўныя, сакавітыя, гучныя, прыгожыя назвы ў самадзейных калектываў сталічнай вобласці, што выступалі на свяце, — «Коласаўскія землякі» з Мікалаеўшчыны, «Купалінка» і «Лысагорскія вачоркі» з Чэрвеньшчыны,

«Сакавінка» з Маладзечна, «Крынічанька» і «Рэчанька»

Выступаюць удзельнікі фальклорнага калектыву «Слуцкія палсы».

Фота БЕЛТА.

з Бярэзінскага раёна, «Івянецкія музыкі» і «Гарадоцкія музыкі» з Маладзечаншчыны. Усіх і не пералічыць...

П. ГАРДЗІЕНКА.

А імя носіць Коласава...

Аб выжыванні беларускай кнігі ва ўмовах рынку ішла гаворка на чарговым пасяджэнні Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі, якое вёў В. Зуёнак. У выступленнях і рэпліках Б. Сачанкі, І. Чыгрынава, С. Законнікава, Р. Барадуліна, К. Цвірні, В. Іпатавай, А. Петрашкевіча адзначалася, што ў выданні кнігі складалася трывожнае становішча. Паліграфічны камбінат імя Янкі Коласа адмаўляецца друкаваць беларускія кнігі, спаслаючыся на наяўнасць, адсутнасць паліграфічных магутнасцяў. Восць так: прадпрыемства, якое носіць імя народнага песняра Беларусі, пагардліва ставіцца да беларускай кнігі. У той жа час з'яўляецца дарога адкрыта нааператыўным і камерцыйным выданням. Адзначалася і неабходнасць павелічэння аўтарскага ганарару, у тым ліку і за складанне зборнікаў. Як гаварыў Б. Сачанка, за складанне кнігі плаціць менш, чым машыністкі бяруць за перадрук, так што неўзабаве не будзе жадаючых рыхтаваць выданні для серыі «Спадчына».

На пасяджэнні рады прысутнічаў намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР М. І. Дзямчук.

Прыслухайцеся да нашага голасу

Зварот вернікаў Мінскай грэка-каталіцкай абшчыны да Вярхоўнага Савета БССР, да Савета Міністраў БССР, да Мінскага гарадскога Савета

Просім вашага садзеяння ў справе перадачы нашай абшчыне будынка былой Петра-Паўлаўскай царквы на Нямізе.

У лістападзе 1990 года прадстаўнікі нашай абшчыны атрымалі ў гарвыканкоме (ад с.п.с. Гурыновіча і Валодзькінай) аб'яцанне перадачы нам гэтую царкву пасля рэгістрацыі абшчыны — гэта значыць пасля 1 ліпеня 1991 г. Хутка пасля гэтага каля царквы пачаліся набажэнствы прываслаўнай абшчыны, якая таксама запрэтэндвала на гэты храм. Прытэндася й нам у разгубленасці пачаць з краса-

віка набажэнствы ля будынка царквы.

Пытанне патрабуе тэрміновага вырашэння. Лік мінскіх грэка-каталікаў імкліва расце, а будынка для набажэнстваў няма. Абрады Хросту, Вячання, Службы Божыя ладзіцца на кватэрах. У меі наш дэкан а. Пётра Кузьмічоў атрымаў ад с.п. Жыльскага ў СМ БССР прапанову, каб нашая абшчына ўзяла ў карыстанне будынак былого Мінскага Кафедральнага сабора (Касцёла езуітаў). Усе мінскія каталікі лацінскага абраду і ксяндзы ўспрынялі гэтую прапанову надзвычай ад-

моўна. Гэтаксама рэзка адмоўна выказаўся Архібіскуп Казімір Свёнтак 20 мая. Лічым, што гэтая прапанова сп. Жыльскага накіраваная на тое, каб сутыкнуць нас з адзінаверцамі лацінскага абраду.

Мелі мы ў меі і кантакты з сп. Валодзькінай. Яна ўпарта не хоча выслухоўваць нашых аргументаў і трымаецца выключна «канфесійнага падыходу» (гэта значыць, «каму належаў храм, таму і аддамо») і настойліва прапануе нам прадставіць гістарычную даведку пра гэтую царкву.

Таму просім шанюных дэпу-

татаў прыслухацца да наступных нашых аргументаў:

1. Прынята лічыць, што Петра-Паўлаўская царква заўсёды была прываслаўнай. Але частка гісторыкаў лічыць, што яна была пабудавана уніятамі, а некаторыя — што яна стала прываслаўнай толькі пасля дэлегацыі Беларускай Кацярынай ІІ. Мы рыхтуем гістарычную даведку з дапамогаю незалежных аўтараў.

2. У выпадку перадачы царквы прываслаўнай абшчыне існуе пагроза яе перабудовы ў «рускім стылі», што знішчыць ці знявечыць гэты рэнесансны помнік беларускага дойлідства.

3. Нават калі гэтая царква і была прываслаўнай, то належала яна Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай царкве, законнай пераемніцай якой ёсць царква Уніяцкая, як уласна беларуская. А сёння на храм прэтэндуе Руская Праваслаўная Царква. Недарэмна хлопцы,

Патрыярх моліцца за Беларусь

На працягу некалькіх дзён рэспубліканская прэса і тэлебачанне называлі гэты візіт «першым з часоў хрышчэння Русі наведваннем беларускіх зямель высокастаяцелем Рускай праваслаўнай царквы». Быццам не было ў нашай айчыннай гісторыі Нааградскай мітраполіі, заснаванай Вітаўтам Вялікім задоўга да падначалення беларускага праваслаўнага верніцтва Маскоўскаму патрыярху. Зрэшты, гэта гістарычная даведка, для нас жа сённяшніх ці не важней духоўнае ўваскрэсенне, прымірэнне з бліжнімі і самімі сабою, паразуменне з уладай «кесаравай».

Менавіта такія надзеі грамадскіх рэспублікі ўзмацніліся ў сувязі з прыездом у Беларусь Свяцейшага Патрыярха Маскоўскага і ўсяе Русі Алексія II. Яго чакалі вернікі, каб атрымаць патрыяршае благаслаўленне, чакала духавенства, каб набіць зверхніцкую падтрымку на ніве Боскага паслугавання, чакалі тысячы знявераных, тых, што ўсё мацней адчуваюць прагу Бога. Для праваслаўных прыходжан візіт патрыярха Алек-

сія II стаўся сапраўдным святам, як для каталікоў тыдзень таму прыезд Папы ў Польшчу. Праваслаўныя ўрачыстасці пачаліся ў суботу, 15 чэрвеня на плошчы Перамогі, дзе патрыярх усклаў кветкі да помнік вызваліцелям горада, ушанаваў мужнасць беларускага народа, які, на думку Алексія II, прыняў і вытрымаў галоўны ўдар вайны, выказаў спачуванне жыхарам, пацярпелым ад чарнобыльскай катастрофы.

У нядзелю ж праваслаўная царква святкавала Сабор беларускіх святых. Гэтым днём патрыярх адправіў літургію ў Свята-Успенскім саборы Жыровіцкага манастыра, куды прыехала некалькі тысяч паломнікаў як з Беларусі, так і з Прыбалтыкі, Украіны, Польшчы.

Рэлігійнымі набывкамі візіту сталіся хіратоніі (рукапалажэнні) шэрагу святароў на больш высокі сан, асвячэнне ў Мінску па вуліцы Каліноўскага месца будаўніцтва храма ў гонар усіх святых, памяці бязвінна загінуўшых у нашай Айчыне, сустрэчы з

навучэнцамі Мінскай духоўнай семінарыі і рэгенцкага вучылішча. І на працягу ўсяго візіту — патрыяршыя малітвы, пропаведзі і літургіі. Гэтым самым Алексій II сцвердзіў рэпутацыю патрыярха, які любіць царкоўную службу, высока цэніць непасрэдных стасункі з вернікамі. Прынамсі, грамадскасць Мінска чакала, можа, і большай свецкасці ў час візіту. Але дамінацыя царкоўных спраў пры наведванні Беларусі патрыярха высветліла ягонае крэда ў адносінах да свецкага жыцця: палітыка застаецца палітыкай, а царква застаецца царквою, незалежнай ад змены «курсаў». Яшчэ ў сакавіку бягучага года надоечы вялікага паста патрыярх прасіў прабаўлення ў сваёй пасты за «грэх маўчання, няпраўды» ў часы застою...

Відаць, кароткачасовасць патрыяршай сустрэчы з інтэлігенцыяй у АН БССР і прэскаанферэнцы пэўным чынам здзівілі журналістаў. Але за гэтым таксама бачыцца перавага царкоўнасці ў высілках Алексія II. Хаця, у адрозненне ад яго, папа Ян Павел II у час нядзельнага прыезду ў Польшчу ці не болей гаварыў пра палітыку, глабальныя праблемы. Але, можа, гэта і добра: выходзіць людства ўласнай багамольнасцю і пастырскім служэннем.

Юрка ЛАГАДА.

Палітычныя партыі ў Палацы шахмат

15—16 чэрвеня Рэспубліканскім палацам шахмат і шаху ў Мінску часова «авалодалі» прадстаўнікі нацыянальна-дэмакратычных, агульнадэмакратычных і ліберальных рухаў і партый з Азербайджана, Арменіі, Беларусі, Латвіі, Літвы, Расіі, Казахстана, Таджыкістана, Туркменістана, Украіны. Тут праходзіла 4-е пасяджэнне Кансультацыйнага савета Дэмакратычнага кангрэса (утворанага 26 студзеня г. г. у Харкаве). Ад Беларусі было прадстаўлена кіраўніцтва Аб'яднанай дэмакратычнай партыі (сустаршыня А. Жыбатнюк) і народнага фронту (намеснік старшыні сойма ВФ Ю. Хадыка).

Кансультацыйны савет абмеркаваў сітуацыю, якая складваецца напярэдадні падпісання новага Саюзнага дагавору, пасля перамогі Б. Ельцына, падтрыманнага дэмакратычнымі сіламі на прэзідэнцкіх выбарах у Расіі. На думку члена каардынацыйнага савета «Дэмакратычнай Расіі» І. Харычова, Дэмакратычны павінен стаць цэнравой структурай у адносінах да новага Саюза.

М. Пліско, які выконвае абавязкі старшыні выканкома АДПБ, звярнуў увагу на тое, што Дэмакратычная партыя Расіі («партыя Траўкіна») і некаторыя іншыя партыі і

арганізацыі падтрымалі пагадненне «9+1» і пачалі ствараць... агульнасаюзнае структуры. Але ж кангрэс задумваўся як цэнтр дэмантажу талітарных, імперскіх структур. АДПБ выступае за садружнасць на канфедэрацыйнай аснове.

Вядомы правахоўнік П. Айрыян паведаміў на пасяджэнні, што на пачатку ліпеня ў Маскве арганізацыя «Дэмакратыя і незалежнасць» плануе правесці маніфестацыю пратэсту супраць палітыкі Прэзідэнта СССР. У маніфестацыі мяркуе прыняць удзел і ВФ.

У выніку дыскусіі Кансультацыйны савет прыняў рэзалюцыю «Аб пазіцыі па пытанні нацыянальна-дзяржаўнай будовы Саюза». У рэзалюцыі, у прыватнасці, адзначаецца, што ідэя федэрацыі несумяшчальная з ідэяй суверэнітэту. Дэмакратычны кангрэс прапанаваў Вярхоўным Саветам рэспублікі не падпісваць і не ратыфікаваць новы дагавор і заклікаў падтрымаць праект ДК «Аб садружнасці суверэнных дзяржаў», прыняты ім раней.

На савеце было аб'яўлена аб уступленні ў Дэмакратычны грамадзянскага руху «Азат» з Казахстана і Дэмакратычнай партыі Туркменістана.

Наш кар.

«Чаму я выйшаў з КПСС»

Апошнім часам усё больш людзей пакідаюць рады камуністычнай партыі. Гэты сацыяльна-палітычны працэс, на жаль, пакуль ніяк не вывучаецца. Чаму людзі рознага веку, розных сацыяльных груп, рознага жыццёвага і палітычнага вопыту прымаюць рашэнне здаць партбилет?

Што вы напісалі ў заяве аб выхадзе? Як прыйшлі да такога кроку? Якая была рэакцыя калег, знаёмых, сваякоў? Што змяні-

лася ў вашым жыцці пасля выхаду?

Запрашаем усіх, хто выйшаў з КПСС, расказаць пра гэта ў пісьмах, якія складуць кнігу. Будзем удзячныя, калі ўкажаце свой узрост, професію, час уступлення і выхаду з КПСС. Па вашай просьбе прозвішча можа быць заменена ініцыяламі.

Пішыце на адрас: 220067, Мінск-67, а/с 225, творчы цэнтр «Свабодны выбар».

РЭПЛІКА

Гульня ў «лялькі»?

Апошнім часам газета «Аргументы і факты» навучае чытачоў, як адрозніваць розныя ашуканскія прыёмы і засцерагаць ад іх. Адзін з такіх прыёмаў — так званая «лялька». Гэта стос грошай, дзе сапраўдныя толькі першыя і апошнія купюры, а ў сярэдзіне звычайныя паперкі. Як паказвае багаты на падзеі і дзівоў сённяшні дзень, зусім неабавязкова мець з некім грашовыя разлікі, каб з цябе зрабілі дурня. Дастаткова хаця б узяць у рукі новую газету, заснаваную Саветам Міністраў БССР.

Назва газеты беларуская — «Рэспубліка», выхадныя даныя на апошняй падае таксама надрукаваны па-беларуску, а ўсё астатняе на 12 старонках, за неістотнымі выключэннямі... Ну так — як у «Советской Белоруссии» ці «Белорусской ниве». Натуральнейшая «лялька»!

Зададзімся пытаннем, хто каго і навошта ўводзіць у зман. Хто — мы ўжо назвалі: Саўмін. Каго — даверлівых чытачоў, г. зн. нас з вамі. Складаным з пытаннем — «навошта». Мабыць, каб было відно, што газета мае і дачыненне да Беларусі. Прагрэс, скажам прама, вялізны. Урад усвядоміў, што ён кіруе не Курскай вобласцю, а, здаецца, паўнацэнным народам, дзе не адны пісьменнікі ды бэнэфаўцы памятаюць імя сваё. Усвядоміў як бы з неахвотай (ці не з дапамогай рабочых страйкаў?) і замест таго, каб выдаць паўнацэнную газету, вырашыў «шыльдаць». Задаваліўся «шыльдай».

Дый тая нібы знарок так карава намалевана, што прачытаць немагчыма...

Затое дэвіз удалы: «Не народ для ўрада, а ўрада для народа». Проста здорава і — адрозна ж пацверджана — зместам. Паглядзеў бы на ўсё гэта Кастусь Каліноўскі, слухныя словы янога слушнаць «Рэспубліцы» дэвізам, — даўбог, у труне перавярнуўся б! Хто-хто, а ён добра разумее (і яшчэ калі!) цану сапраўднай волі. Настолькі разумее, што забываў пра польскія інтарэсы і звярнуўся са словам закліку і праўды да цёмнага беларускага мужыка. На вісельню пайшоў дзеля яго!

Што нашага мужыка працяць чым-небудзь цяжка — рэч відавочная. Ды ўсё ж, хоць і марудна, але сыходзіць на яго пэўнае прасвятленне. А найлепшым чынам выхаваная кіраўнічая «змена», хоць і стараецца не перабіраць «по часті русскіх інтарэсов», дасюль нацыянальна індывідуальна. Яна не адчувае пад нагамі роднай глебы (адсюль няўстойлівасць і хістанні) і куды ахвотней мела б справу з насельніцтвам, а не з народам. Вельмі верагодна, што якраз з такіх колаў паждае вылучыцца кандыдат у прэзідэнты БССР (улюбёная абрэвіатура для тых, хто стаіць за другой, не менш дзіўнай — КПБ). Не выключана, што будучы прэзідэнт штудіруе руска-беларускі слоўнік на прадмет магчымага абрання. Каб умець эфектна падабраўкацца з залай ды з ліста прамову працягчы без памылк. «Градзёт» яшчэ адзін варыянт беларуска-савецкай «лялькі»?..

ЛІМАВЕЦ.

ЭКЗАРХАТ ДРУКУЕ ВЕРШЫ

У выдавецкім адзеле Беларускага экзархату выйшла ў свет пазычаная кніга Любові Турбіной «Наша надежда жива, если плачем...» Кніга выдадзена на сродкі аўтара за няпоўныя два меся-

цы і з'яўляецца ці не першай спробай такога выдання. У зборніку Л. Турбіной не маюць месца займаюць хрысціянскія матывы, хаця пераважаюць усё ж «вечныя» тэмы з агульнаначалавечымі падыходамі. Гэта

той выпадак, калі Бог не столькі ў словах, колькі ў душы.

Рукапіс прайшоў своеасабліваю цэнзуру — на прадмет адсутнасці кашчунства і цынізму. Г. ЗІНКЕВІЧ.

якія замянаюць нам маліцца воклічамі «Ура», «Мы победим», спяваючы «Боже, царя храни», носяць расейскія трохколерныя значкі з двухгаловымі арламі на лацканках пінажкоў.

4. Сёння Руская Праваслаўная Царква займае па ўсёй Беларусі многія дзесяткі (калі не сотні) пабудаваных уніяцкімі драўляных ды мураваных святыхаў, і нешта ніхто не пытае ў яе гістарычных даведак з абгрунтаваннем праўоў. Тое самае з Мінскім Праваслаўным Кафедральным саборам, былым касцёлам бернардынак. Чамусьці ўлады ў асобе сп. Валодзькінай не патрабуюць ад РПЦ гістарычнай даведкі пра былую канфесійную прыналежнасць будынка кафедры. Таму валодваючы вялікай колькасцю уніяцкіх царкваў РПЦ магла б адзіна з праваслаўных будынкаў пахрысціянску саступіць.

Але, як стала вядома, 6 чэрвеня пасля актыўных заха-

даў экзарха Філарэта Мінгарыканком вырашыў перадаць будынак храма РПЦ. Не выслушавшы нашых аргументаў, не чытаючы нашых даведак, нават не паведаміўшы нам пра маючае адбыццё пасяджэнне.

Калі трымацца выключна «канфесійнага падыходу», дык што тады рабіць з дзесяткамі уніяцкіх царкваў, сёння належачых РПЦ і рыма-каталіцкаму касцёлу? Сёння вернікі-уніяты ёсць ва ўсіх абласных гарадах, у многіх мястэчках і вёсках Беларусі. Мы можам без асаблівага цяжкасцей амаль пры кожным з былых уніяцкіх храмаў стварыць «дзесяткі» і дамагацца іхняга вяртання нашай царкве паводле таго ж «канфесійнага падыходу». Але ці шлях гэта? Сёння ў Мінску ёсць тры дзеючыя праваслаўныя царквы і тры рыма-каталіцкія касцёлы. І было б справядлівым перадаць адзін з наяўных свабодных будынкаў (Петра-Паўлаўс-

кую царкву ў дадзеным выпадку) уніятам.

Таму мы настойліва просім шановных дэпутатаў і ўрадоўцаў прыслухацца да нашага голасу і спрыяць справядліваму вырашэнню гэтай праблемы.

а. Пётра Кузьмічоў, дэкан, а. Ян Магусевіч, Я. Шунейка, член Саюза мастакоў БССР, М. Раманюк, дэпутат Першамайскага Савета народных дэпутатаў, загадчык кафедры БДТМІ, Ю. Хадыка, прафесар, доктар фізіка-матэматычных навук, А. Марачкін, мастак, Ю. Беленькі, народны дэпутат БССР, У. Ягоўдзік, член Саюза пісьменнікаў Беларусі, І. Багдановіч, член Саюза пісьменнікаў Беларусі, прадстаўнік БХДЗ і іншыя — усяго 58 подпісаў.

На чарговым пасяджэнні Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі названы лаўрэаты штогадовых літаратурных прэмій творчага саюза.

Лаўрэатам Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова стаў паэт і празаік Мікола КУСЯНКОУ. Гэтай высокай узнагародай адзначана яго новая пазычная кніга «Дуброва». Аўтар, які часта звяртаецца да тэмы прыроды, і на гэты раз не здрадзіў ёй. Больш таго, гэта гаворка набыла тут востры тон, асабліва ў раздзелах «На Дняпры шыронім і на Сожы...» і «Горная чаша». У творах, што складалі гэтыя раздзелы, чуюцца трывожнае чарнобыльскае дыханне.

Барыс САЧАНКА, наш знакаміты празаік, дарэчы, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, апошнім часам усё ўпэўненей адчувае сябе як публіцыст і літаратуразнавец. Яго кніга «Сняцца сны аб Беларусі...» (многія старонкі яе друкаваліся ў «ЛіМ»-а) атрымала Літаратурную прэмію імя Івана Мележа. Артыкулы Б. Сачанкі напісаны з жаданнем — каб менавіта ў беларускай літаратуры так званыя «белыя плямы». Пісьменнік і грамадзянін выступае супраць бездухоўнасці, нацыянальнага нігілізму і манкурцтва.

«ЛіМ» віншуе сваіх пастаянных аўтараў з высокай узнагародай і зычыць ім новых творчых поспехаў!

Летам 1946 года ля ўваходу ў парк імя Горкага ў Мінску амаль кожны дзень можна было ўбачыць бязногага інваліда ў выцвілым кіцелі, які, паклаўшы перад сабой мыліцы і ваенную фуражку, прасіў дапамагчы «герою вайны». Няголены, заўсёды на добрым падпітку, ён раз-пораз ахрыплым голасам пачынаў спяваць адну і тую ж песню: «Двадцать второго июня, ровно в четыре часа, Киев бомбили, нам объявили, что началась война»...

Я ніколі ўжо не даведаюся, дзе і як ён быў паранены, ці сапраўды быў героем вайны, хоць, лічу, кожны, хто прайшоў франтавымі дарогамі, глядзеў у вочы смерці, з поўнай падставой можа лічыць сябе героем, няхай на грудзях у яго і няма залатой зоркі.

Пра гэта думалася мне ў Музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны на сустрэчы франтавікоў — удзельнікаў абарончых баёў на Беларусі ў чэрвені-ліпені сорок першага года.

Ваенна-фронтавы аддзел музея, які арганізаваў гэтую сустрэчу, заслугоўвае ўхвалы і за саму ідэю, і за клопат аб тым, каб госці адчувалі сябе тут волна і раскавана. Перад тым, як даць слова чарговому ветэрану, вядучая вечара паказвала яго павялічаную фронтаную фотакартку, на якой, праўда, цяжка было пазнаць таго, хто сядзеў зараз у зале. Паўвека ёсць паўвека, не жартачкі...

Розныя гэта былі споведзі — і гранічна сумленныя, без ніякай спробы схаваць горкую праўду тых першых дзён і месяцаў вайны, калі немцам здавалася, што абвешчаны Гітлерам бліцкрыг вось-вось закончыцца перамогай; і не вельмі шчырыя, з папраўкай на ідэалагічныя клішэ, згодна з якімі ніякага паражэння Чырвонай Арміі ў сорок першым не было, а быў плановы адыход, прадугледжаны мудрым палкаводцам і стратэгам. Быццам і не быў узяты фашыстамі Мінск на шосты дзень вайны, быццам не стаялі яны ўжо ў кастрычніку сорок першага пад сценамі Масквы...

Аб тым, як крыва была падрыхтавана да нападу фашысцкай Германіі, можна было ў нейкай ступені меркаваць па выступленні былога малодшага палітрука 632-га артылерыйскага палка Андрэя Карпавіча Абушкевіча. Пачаў ён так: «Я быў прызваны ў Чырвоную Армію ў пачатку тысяча дзевяцісот сорок першага года. Стаялі мы ў ваенным лагеры недалёка ад Мінска. 17 чэрвеня была аб'яўлена вучэбная трывога і па загадзе мы пачалі рухацца ў напрамку сталіцы. Прыбылі мы туды раніцай дваццаць другога чэрвеня, не ведаючы яшчэ, што пачалася вайна. І толькі калі на Мінск упалі першыя бомбы, зразумелі — здарылася самае страшнае. Усту-

піць у баявыя дзеянні мы спачатку не мелі магчымасці, бо, фактычна, былі бязбройныя — не было баявых снарадаў, патронаў, стралялі ж на вучэнных халастымі. А тут яшчэ пачалі актыўна дзейнічаць нямецкія дыверсanty, якія ўзрывалі ваенныя склады, жыццёва важныя камунікацыі. Нарэшце мы атрымалі ўзбраенне і занялі баявыя пазіцыі каля Астрашыцкага Гарадка і Зялёнага Луга. Баі ішлі жорсткія, а тут яшчэ востры недахоп боепрыпасаў. Вось тады мы і пачалі ўжываць супраць танкаў бутэлькі з гаручай сумессю. Неўзабаве іх сталі шырока прымяняць на ўсім фронце. Пасля я даведаўся, што ініцыятарам ужывання такой даволі эфектыўнай зброі быў камандзір аднаго з палкоў маёр Буслаев, які ў свой час ваяваў у Іспаніі, дзе бутэлькамі з гаручай сумессю спынялі франкісцкія танкі. Нашаму палкоўцу ў час абароны Мінска ўдалося знішчыць 19 нямецкіх танкаў...»

Пра бутэлькі з гаручай сумессю, як дзейсную зброю ў барацьбе з нямецкімі танкамі, гаварыў і былы камандзір кулямётнага ўзвода, удзельнік абарончых баёў на Беларусі ў сорок першым, генерал у адстаўцы Аляксей Фядотавіч Чацвяроў. «Перад вайной нас, пехацінцаў, вучылі, як кулямётным агнём знішчыць варожы танк. Галоўнае — пацэліць у глядзельную шчыліну, — расказаў ён. А калі пачаліся баі, дык убачылі, што зрабіць гэта немагчыма. Вось тады на дапамогу прыйшлі бутэлькі з гаручай сумессю...»

Бутэлька супраць танка... Што ж, у тых страшных дні, калі, здавалася, ужо нішто не спыніць жалезную армаду фашыстаў, даводзілася пусцаць у ход усё, што было пад рукой. Ніхто ўжо даўно не робіць сакрэту з таго, што на пачатку вайны не хапала ў Чырвонай Арміі стралковай зброі, у тым ліку вінтовак, боепрыпасаў, што праслаўленая ў даваенных песнях авіяцыя не змагла аказаць немцам якога-небудзь прыкметнага супраціўлення. Як скажа адзін з удзельнікаў сустрэчы, фашысцкія самалёты бесперапынна віселі ў паветры, не даючы падняць галаву.

І разам з тым, было б, вядома, гістарычнай няпраўдай сцвярджаць, што немцы не сустрэлі супраціўлення многіх часцей Чырвонай Арміі. Варта ўспомніць жорсткія баі пад Мінскам, якія вялі 100-ая і 117-ая стралковыя дывізіі, і якія потым, калі давалася адступіць, затрымалі фашыстаў ля Жлобіна і Рагачова, не даючы ворагу фарсіраваць Днепр. Удзельнік сустрэчы, былы палітрук роты сувязі 117-ай дывізіі В. Кандрашоў расказаў, як 6-га ліпеня яны трымалі бой ля Жлобіна супраць пераўзыходзячых утрая сіл праціўніка Васіль Мікалаевіч успамінае

эпізод, які засведчыў вечную ісціну — чалавечай прыроды не ўласціва забіваць сабе падобнага, асабліва сустрэўшыся з ім вось так, твар у твар. У час вызвалення аднаго з населеных пунктаў на яго раптам выскачыў фашысцкі афіцэр з парабелумам у руцэ. «Мой рэвальвер, — успамінаў Кандрашоў, — стрэліў раней, і немец паваліўся. Да яго падбег санінструктор, які быў разам са мной, і з усяе сілы ўваткнуў у цела афіцэра штык. Той застагнаў, нешта замармытаў. І тут я ўбачыў, здавалася, неверагоднае — валасы на яго галаве ўзняліся, як, бывае, узнімаецца поўсць на сабаку, якога моцна напалохаеш. Колькі буду жыць, буду помніць той момант...»

У французай ёсць прымаўка: «На вайне, як на вайне». У тым сэнсе, што вайна — гэта жорсткасць, смерць, кроў. Не скажу нічога новага, але знаходзілася на вайне і месца вялікаму каханню. Тут, у музейнай зале, звярталі на сябе ўвагу два чалавекі — пажылы паўнаваты мужчына з інтэлігентным тварам і сівая прыгожая жанчына. Муж і жонка Шамадзі. Ён — генерал у адстаўцы, часць якога сустрэла вайну ў Заходняй Беларусі і адной з першых уступіла ў бой з немцамі. Мо нечакана для многіх прысутных Віктар Эрнэставіч пачаў успамінаць не баявое мінулае, а тое, як у сорок чацвёртым знаёміўся на фронце са сваёй будучай жонкай, дасціпна, з гумарам расказаўшы, як камандзір дывізіі выдаў загад лічыць яго, камандзіра палка, і санінструктора мужам і жонкай. З таго часу яны вось ужо амаль паўстагоддзя жывуць у любові і згодзе.

Але вясёлае ажыўленне на творах прысутных хутка знікае, калі слова бярэ М. Дуброўскі, які расказаў аб сваёй павязцы па месцах былых баёў на Віцебшчыне, пра тое, што астанкі тысяч воінаў, якія знайшлі тут сваю смерць, дагэтуль не пахаваны. «Тякі цыннізм, варварства цяжка сабе ўявіць, — гаварыў ён. — Усю пошукавую працу ўзвалілі на слабыя плечы школьнікаў, у той час як улада, прадстаўнікі Міністэрства абароны СССР займаюць пазіцыю пабочных назіральных...»

На гэтым вечары гучала і мала споведзю аб гадах ваеннага ліхалецця, баявых сябрах, што не вярнуліся з вайны, ды і аб дні сённяшнім, у якім многім ветэранам жывецца вельмі нялёгка.

Не хачу гаварыць банальных рэчаў, але сустрэчы, падобныя на гэту, вельмі патрэбныя не толькі яе ўдзельнікам — ветэранам вайны, але і ўсім нам. Як напамінак аб вялікай барацьбе з фашызмам, у якой народ наш выйшаў пераможцам.

М. З.

Прыняты ў Саюз пісьменнікаў Беларусі

ЖУК Ігар Васільевіч. Крытык, літаратуразнавец. Нарадзіўся ў 1957 годзе ў вёсцы Зані Мядзельскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна (1979) і аспірантуру (1982). Кандыдат філалагічных навук. Дацэнт кафедры беларускай літаратуры Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Літаратурную працу пачаў у 1979 годзе. Аўтар шэрагу публікацый у перыядыцы. Выйшаў аўтарэфрат дысертацыі на атрыманне вучонага звання кандыдата філалагічных навук «Грамадзянінасць маладой беларускай прозы (70-ыя гады)» (1986). КАЗЛОУ Анатоль Сяргеевіч. Празаік. Нарадзіўся ў 1962 годзе ў вёсцы Асінаўка Краснапольскага раёна. Скончыў Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт (1985). Вучыцца ў аспірантуры Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР і працуе рэдактарам аддзела пуб-

ліцыстыкі часопіса «Полымя». Літаратурную працу пачаў у 1984 годзе. Адзін з аўтараў калектыўнай кнігі «Першыя сцяжыны» (1987). Выдаў кнігу прозы «Міражы ценяў» (1990). КУРТАНІЧ Вольга (Мешчараква Вольга Міхайлаўна), Паэтка. Нарадзілася ў 1963 годзе ў горадзе Качанар Сявдлоўскай вобласці. Скончыла Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт (1987). Нарэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура». Літаратурную працу пачала ў 1986 годзе. Аўтар кнігі паэзіі «Птушыны вырай» (1990). СКОБЛА Міхась Уладзіміравіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1966 годзе ў вёсцы Палыжын Зэльвенскага раёна. Студэнт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Літаратурную працу пачаў у 1984 годзе. Аўтар кнігі паэзіі «Вечны Зніч» (1990).

Лаўрэаты прэміі прафсаюзаў

Прэзідыум Савета Федэрацыі прафесійных саюзаў Беларусі прысудзіў прэміі прафсаюзаў Беларусі 1991 года. Сярод лаўрэатаў — прадстаўнікі ўсіх творчых саюзаў рэспублікі. За творы паэзіі, драматургіі і прозы адзначаны раман І. ДАМАШЭВІЧА «Камень з гары» і зборнік вершаў Б. СПРЫНЧАНА «Жизни вечные круги». У. КАРЫЗНА стаў лаўрэатам у галіне літаратуры і мастацтва для дзяцей; прэмія прысуджана яму за кнігу паэзіі «Мір і сонейна — для ўсіх». У галіне журналістыкі прэмія прысуджана стваральнікам цыкла перадач рэспубліканскага радыё «Мікрафон перабудовы» Я. КАЗЮКІНУ, Т. МАЛЫГІА, А. ЧАЧОТКУ, У. ЯДРАНЦАВУ, У. Б. ДЗЮБУ, Н. ЧЭРНІ, В. СТЭЛЬМАХ. Лаўрэатам у галіне журналістыкі за кнігу «Собственный корреспондент» стаў А. КАЗЛОВІЧ. Лаўрэатамі названы рэжысёр-пастаноўшчык спектакля «Хам» Э. Ажэшкі ў Беларускім дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа Б. ЗРЫН і выканаўцы роляў У. КУЛЯШОУ і С. АКРУЖНАЯ. Аўтары серыі жывапісных работ В. БАРАБАНЦАУ і У. КОЖУХ «Чарнобыль» адзначаны прэміяй за творы жывапісу, скульптуры, графікі, манумен-

тальна-дэкаратыўнага і прыкладнога мастацтва. За сімфонію № 4 «Курапаты» прэміяй адзначаны кампазітар К. ЦЕСАКОУ. Аўтары праекта спецыялізаванай агульнаадукацыйнай школы для глухих дзяцей і дзяцей, якія слаба чуюць, што пабудавана на тэрыторыі Севастопальскага парку ў горадзе Мінску, В. БЯЛЯНІН (кіраўнік праекта), Т. РОЗАВА, Л. СЕЛІВОНЧЫК, У. ПАПРУГА сталі лаўрэатамі ў галіне архітэктуры. Прэміі за лепшыя дасягненні ў развіцці самадзейнага мастацтва атрымалі ансамбль песні і танца «ЛІДЧАНКА» гарадскога Дома культуры горада Ліда, народны тэатр «СПАДЧЫНА» Палаца культуры Светлагорскага вытворчага аб'яднання «Хімвалакно», народны хор народнай песні Палаца культуры і тэхнікі Мінскага аўтамабільнага завода. За лепшыя работы ў галіне дызайна лаўрэатамі названы С. САРКІСАУ (кіраўнік праекта) і А. ШАКІРАУ — дызайн-праект рэкламна-інфармацыйнай графікі, прысвечаны 500-годдзю з дня нараджэння Ф. Скарыны. Адзначаны дакументальна-публіцыстычны фільм «ЯГО ЗАКАПАЛІ У ШАР З'ЯМНЫ» (рэжысёр А. АЛАЙ, апэратар С. СМІРНОУ, гунааператар В. БАЕУ, аўтар сцэнарыя І. АСІНСКІ).

Здымак на памяць.

Фота Ж. КУКАРЭКІ.

Недзе ў канцы п'яцідзесятых гадоў у Мінск прыехала шмат рэпатрыянтаў з Паўднёвай Амерыкі, пераважна, здаецца, з Аргенціны. Людзі гэтыя, больш дакладна — іх бацьні, яшчэ да рэвалюцыі паехалі за акіяна, і вось цяпер нашчадкаў тых эмігрантаў «паклікала кроў». Іны вярнуліся ў Беларусь зямлю сваю прадкаў. Як можна было меркаваць, анцыя гэта па нейкіх палітычных матывах была ўхвалена ўладамі, рэпатрыянтаў адразу забяспечылі кватэрамі, уладкавалі на працу. Многія з іх пачалі працаваць на Мінскім транспартным заводзе, як тады пра яго з гонарам гаварылі — на флагмане

беларускай індустрыі. Гэта ўсё запэў, а байка ж — наперадзе. Адночы, калі рабочыя аднаго з цэхаў прыйшлі на змену, на дошцы аб'яў іх чакаў падпісаны «троххвілінкам», г. зн. дырэктарам завода, сакратаром парткома і старшынёй прафсаюзага камітэта загад аб зніжэнні тарыфных расцэнак. Рабочыя, як звычайна ў такіх выпадках, крыху пабурчалі і накіраваліся было да станкоў, як раптам адзін з «аргенцінцаў», усночыўшы на счырню, закрычаў: «Баста, страйкуем!»

Пра гэта мне расказваў мой добры знаёмы, відэавацца таго здарэння. «Ведаеш, — успамінаў ён, —

напачатку ўсе мы разгубіліся, нават напалохаліся. Нам жа ў свядомасці ўбілі, што забастоўка — гэта тыповая прыкмета буржуазнага ладу, пры янім ідзе бессаромная эксплуатацыя рабочых...» «І чым скончыўся ваш «страйк»? — спытаў я. «Чым? Праз пяць хвілін усё стала вядома заводскаму начальству. У цэх прыбеглі дырэктар, парторг, пачалі высвятляць, як усё было, хто што гаварыў. Пасля «аргенцінца» некуды выклікалі, напалохалі яго на ўсё жыццё. У той жа дзень у цэх быў скліканы адкрыты партсход, на якім сакратар доўга гаварыў пра класавую пільнасць, пра варажыя галасы, пра тое,

што няма ў свеце краіны, дзе б так добра жылося рабочым, як у нас...» Вось такая гісторыя. Сёння яна выклікае ўсмешку, асабліва, калі спраецываваць яе на сённяшнія падзеі, на магутны забастовачны рух, які памятаем, у лічаныя дні ахаліў Беларусь. Перамянілася краіна, перамяніліся мы, наша светаадчуванне, псіхалогія, стаўленне да сапраўдных чалавечых каштоўнасцяў. Само сабой, духоўны зрух закруціў далёка не ўсіх, нямаюць людзей працягваюць мысліць старымі катэгорыямі, падыходзіць да ўсяго з ранейшымі меркамі. Гэта яскрава паказаў, зноў-такі, той жа забастовачны

рух, які выклікаў у грамадстве, з аднаго боку, захапленне і падтрымку, а з другога — асуджэнне, падаграваемае партпаратам і некаторымі сродкамі масавай інфармацыі. Публіку імкнуліся ўпэўніць, што забастовачны рух не ўласцівы «ціхай», «спакойнай», «стабільнай» Беларусі, што рабочыя былі ўведзены ў зман падбуршчыкамі і экстрэмістамі з БНФ, іншых дэмакратычных партый і арганізацый, якім «чым горш, тым лепш».

Ну, а самі рабочыя, іх лідары па забастовачным руху? Яны стаялі да гэтых «выкрывальных» абвінавачванняў? Пашукаць адказу на гэтыя пы-

танне я паспрабаваў у рабочых Мінскага падшыпнікавага завода — амерыканскіх удзельнікаў іра-савіцкіх забастовак, а таксама ў сустаршыні сталічнага стачкома Г. Быкава. У гутарцы з апошнім мне таксама хацела высветліць і прычыны раптоўнага, нечаканага адкату забастовачнай хвалі.

Генадзь Аляксандравіч Быкаў. 34 гады. Шліфоўшчык Мінскага завода аўтаматычных ліній. З 1983 па 1990 год член КПСС. Адукацыя — вышэйшая, скончыў гістарычны факультэт Белдзяржуніверсітэта.

ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ

ПАЛІТЫКА І ПРАЦА

На пытанні карэспандэнта «ЛіМа» М. ЗАМСКАГА адказваюць сустаршыня Мінскага стачкома Г. БЫКАЎ і рабочыя падшыпнікавага завода

М. Замскі: — Генадзь Аляксандравіч, вакол так званага адступлення рабочых ідзе нямаля спекуляцый, распаўсюджваюцца шмат розных домыхлаў, чутак і да т. п. Магчыма, што ў палоне некаторых з іх знаходжыцца і я. Таму папрашу вас не крыўдаваць, калі што не так.

Г. Быкаў: — Калі ласка!

М. З: — Хачу нагадаць вам перамовы Мінскага стачкома з Прэзідыумам Вярхоўнага Савета, якія перадаваліся па тэлебачанні. Яны пакінулі ў мяне дваістае ўражанне. Прынамсі, мне падаліся не зусім зразумелымі патрабаванні стачкомаўцаў у што б ні стала склікаць пазачарговую сесію Вярхоўнага Савета, на якой разгледзець патрабаванні рабочых аб дэпартацыі прамысловых прадпрыемстваў, арміі, праваахоўных органаў, увядзення прыватнай уласнасці на зямлю, выбарах прэзідэнта рэспублікі ўсеагульным галасаваннем і інш. Ну, добра, уявім сабе, што прэзідыум ВС паддаўся б наіцску і пагадзіўся склікаць нечарговую сесію. Ну і што з гэтага? Вы ж не маглі не ведаць, што пры цяперашнім раскладзе сіл у вышэйшым органе ўлады, ніводная з вашых прапановаў не была б прынята. Упэўнены, што яны не «пройдучы» і на цяперашняй чарговай сесіі ВС. Дык дзеля чаго ўсё тое было? Каб паказаць, што вы можаце дыктаваць сваю волю Вярхоўнаму Савету? Ну, а той жа Станіслаў Станіславіч Шушкевіч, як першы намеснік Старшыні ВС, імкнуўся даказаць, што гаспадаром становішча застаецца ён. І, здаецца, даказаў... Ці я памыляюся?

Г. Б.: — Думаю, памыляецеся. Мы паказалі працоўным рэспублікі, чаго варты Прэзідыум Вярхоўнага Савета з яго кансерватыўнымі поглядамі. Я слухаў тады выступленні рабочых, а яны складалі 99 працэнтаў членаў стачкомаў, і думаў — не, Беларусь ужо не будзе такой, якой была да пачатку забастовачнага руху. Вы не маеце рацыі, гаворачы, што мы прайгралі тыя перамовы з Прэзідыумам ВС. Улады мушаны былі усё-такі пайсці на пэўныя ўступкі. Вы помніце выступленні прадстаўнікоў Мінскага стачкома па рэспубліканскім тэлебачанні? Спачатку нам далі 15 мінут эфірнага часу, потым, відаць, не без падказкі партыйных органаў, пакінулі толькі пяць, ад якіх мы адмовіліся. У знак пратэсту супраць дыктату кіраўніцтва Белтэлерадыё 10—11 красавіка стала большасць заводаў Мінска, і нам зноў далі 15 мінут эфірнага часу.

М. З.: — Пасля зноў адабралі...

Г. Б.: — Адабралі... Але не трэба думаць, што нас паклалі на лапаткі. Калі восенню забастовачны рух адновіцца, а я ў гэтым не сумняваюся, асноўным нашым лозунгам будзе: «Вярхоўны Савет у адстаўку!»

Інтэрв'ю ў інтэрв'ю

А. Кадурын, наладчык цэха карданых падшыпнікаў: «Я не лічу, што рабочы рух пацярпеў няўдачу. Мы пабачым, як будзе разглядацца на гэтай сесіі Вярхоўнага Савета нашы патрабаванні. Калі іх праірабуюць, зноў выйдзем на плашчаны».

М. З.: — Мне здаецца, што Мінскі стачком не вельмі ўдала спалучаў эканамічныя і палітычныя лозунгі. Спачатку рабочыя выйшлі, калі не памыляюся, толькі з эканамічнымі патрабаваннямі, потым толькі з палітычнымі — Гарбачова ў адстаўку, даеш дэпартацыю і прыватызацыю! Ці не занадта хутка змяняліся гэтыя лозунгі — не паспелі асэнсаваць, «пераварыць» адзін, як на змену яму з'яўляецца другі?

Г. Б.: — Патрабуючы адстаўкі Прэзідэнта, мы гэтым самым салідарызаваліся з шахцёрамі краіны. Яны таксама пачыналі з эканамічных патрабаванняў, а ўбачыўшы, што ўрад гуляе ў абцяцанкі-цацанкі, перайшоў да палітычных патрабаванняў, накіраваных на карэнныя змены ў сістэме.

М. З.: — Але ці трэба было так дакладна капіраваць той вопыт? Тым больш, што паміж першай і другой хвалямі шахцёрскага забастовачнага руху прайшло амаль два гады. У нас жа — менш за два тыдні.

Інтэрв'ю ў інтэрв'ю

В. Паўлава, кантралёр АТК: «У газетах крытыкуюць забастовшчынаў, а скажыце, што нам заставалася рабіць, калі ўсё ў душы перакіпела? Я вось працую на заводзе адзінаццаць гадоў, а дагэтуль тулосся з сям'ёй з чатырох чалавек у семнаццаціметровым пакойчыку. Колькі можна здэнавацца з працоўнага чалавечка?»

Г. Б.: — Свядомых рабочых, якія разумеюць, дзе карань зла, шукаюць адказы на самыя складаныя пытанні палітыкі, у нас становіцца ўсё больш.

М. З.: — Больш — гэта не большасць. Трэба знаходзіць тое звязно, якое дапаможа выцягнуць увесь ланцуг. Гэта, здаецца, словы Леніна, а ён быў вялікім майстрам сацыяльнай дэмагогіі. І нашчадкі яго — таксама дэмагогі адмысловыя.

Г. Б.: — Гэта праўда. Хоць партарганізацыі на заводах сталі малалікімі (у нашым цэху, напрыклад, з 30 рабочых — членаў КПСС — у партыі застаўся адзін, дарэчы, Герой Сацыялістычнай Працы), камуністы з ліку ІТР рабілі ўсё, каб сарваць забастоўкі, затрымаць рабочых ля станкоў. Былі выпадкі, калі майстры, каб не выпусціць рабочых з цэхаў, зачынялі на замок дзверы. І хоць людзі не ўключалі станкоў, наверх ішоў рапарт, што завод працуе. Што ж тычыцца дэмагогіі, пра якую вы гаворыце, дык для КПСС гэта родная стыхія. Помніце афіцыйныя паведамленні, у што рэспубліцы абыхліся забастоўкі? Да рубля, да шасцёрні падлічылі. Бачыш ты, з-за нас, забастовшчыкаў, тая ж Гомельшчына (Чарнобыльская зона! Гэта асабліва падкрэсліваецца) недаатрымала сто ці сто з нечым трактароў. Можна падумаць, што гэтыя «нявыпушчаныя» трактары павінны былі трапіць менавіта на Гомельшчыну. Я не здзіўлюся, калі на забастовачны рух дзяржпартапарат паспрабуе спісаць эканамічны заняпад ў рэспубліцы. Семдзесят гадоў ішло ўсё нармальна (а не дэраз пень-калоду, як на самай справе), а тут прыйшлі гэтыя дэмакраты і ўсё за два-тры дні сапсавалі...

Інтэрв'ю ў інтэрв'ю

Руслан, Сяргей, Дзмітрый (прозвішчаў не назвалі), слесары кавальскага цэха: «Мы калі забаставалі, нам майстар і кажа — за грошы, якія завод недаатрымаў з-за вас, можна было б пабудавачы стокватэрны дом для рабочых. А мы ў яго пытаемся: чаму ж той дом не пабудавалі, калі мы ўсё працавалі?»

М. З.: — І ўсё-такі я вярнуся да пытання, якое мяне вельмі цікавіць і якое, даруйце, вы неяк сёння абыходзіце. Чаму ўсё-такі рабочыя не прынялі ўдзел у шырока абвешчаным Мінскім стачкомам митынгу на плошчы імя Леніна 22 мая, чаму засталіся ля станкоў?

Г. Б.: — Не трэба забываць, што дэтанатарам актыўнага ўдзелу рабочых у забастовачным руху з'явілася павышэнне цэн 2 красавіка. Гэта потым ужо ён набыў палітычную афарбоўку. Дзяржпартапарат гэта зразумеў і пачаў прымаць тэрміновыя меры — павышаць на прадпрыемствах зарплату, памеры кампенсацый і індэксацыі. На асобных заводах Мінска яны падволіся.

Інтэрв'ю ў інтэрв'ю

Елізавета, Ірына, Марыя, дзве Ніны (прозвішчаў назваць не пажадалі), шліфоўшчыцы цэха шарынападшыпнікаў: «Дзякуючы забастоўцы, адміністрацыя завода пачала нам выплачваць штормаскія 100 рублёў кампенсацыі і 40 рублёў на абеды. Але навошта нам гэтыя падачкі? Хай бы лепш павысілі тарыфныя расцэнкі, каб наш заробак не быў такім жабрацкім — 140—160 рублёў у месці. А паглядзець толькі, у якіх умовах мы працуем — бруд, загажаванасць, на жыва-

тах цягаем ад станкоў счырні з металам. За дзень там нарабішся, што свет не мілы. І так кожны дзень, з году ў год...»

М. З.: — Недзе я чытаў, што некалі з паруснікаў у час шторму лілі за борт кітовы тлшч, які нібыта сціскаў удары хвалю аб карабель. Напрошваецца параўнанне — ці не з'яўляюцца цяперашнія падачкі, на якія раптам расшчодрыўся ўрад рэспублікі, своеасаблівай спробай сціскаць удары забастовачных хваль па дзяржаўным караблі?

Г. Б.: — Згодзен з вамі. Хоць не трэба, вядома, заплюшчваць вочы на тое, што значную частку рабочых гэтыя падачкі пакуль што задавальняюць. Многія яшчэ не разумеюць, што нельга бясконца друкаваць грошы, што ў рэшце рэшт гэта прывядзе да гіперінфляцыі. Па нашых разліках, гэта можа здарыцца ўжо сёлета.

М. З.: — Разлік на нізкі ўзровень палітычнай адукаванасці большасці рабочых — адна з казырных карт дзяржаўнай і партыйнай бюракратыі. Пакуль што асноўнай сваёй мэтай — спынення забастоўкі — яны дамагліся. Ці не здаецца вам, што партакратыяй былі выкарыстаны і пэўныя хібы ў арганізацыі рабочага руху?

Г. Б.: — Мы ў стачкоме прааналізавалі прычыны згортвання забастовачнага руху ў рэспубліцы, і прыйшлі да высновы, што не вельмі добра ведалі настрой рабочых, не да канца ўлічвалі нізкі ўзровень палітычнай свядомасці многіх працаўнікоў. Былі сур'ёзныя арганізацыйныя цяжкасці — трымаць пастаянную трывалую сувязь з дзесяткамі тысяч рабочых вельмі складана. Пры гэтым трэба яшчэ ўлічыць, што многім заводскім стачкомам было ўсяго некалькі тыдняў ад нараджэння, ім бракала волюты, умения ўздзейнічаць на настрой рабочых. Не змаглі мы і процістаяць масіраванай атацы афіцыйных сродкаў масавай інфармацыі, якія штодзень вылівалі на нашы галовы цэбры бруд. У нас жа на выпуск лістоўкі тыражом 10—15 тысяч экзэмпляраў ішоў тыдзень...

Адзін з галоўных нашых пралікаў — мы не здолелі прыцягнуць да нашай справы інтэлігенцыю, частка якой вызначаецца, як мы ўпэўніліся, незвычайнай інертнасцю, абіякаваццю, пра што, дарэчы, пісаў у «ЛіМе» Васіль Быкаў. Мы не абдыземся без «мазгавога цэнтру» — палітолагаў, спецыялістаў у галіне масавай псіхалогіі, эканамістаў, журналістаў — адным словам, людзей разумовай працы. Без іх дапамогі, я ўпэўнены, рабочы рух асуджаны на паражэнне.

(Працяг на стар. 12).

Пошукі... і знаходкі

Гаворка, распачатая В. Акудовічам у артыкуле «Пошукі страчанага вобраза», была прадоўжана Н. Гальпяровічам і І. Чаротам. У рэдакцыйным партфелі ёсць і іншыя водгукі,

дзе аўтары выказваюць свае погляды на сутнасць паднятага В. Акудовічам пытання, палемізуюць з ім або з яго апанентамі. Зараз слова мае крытык Галіна Тычка.

Згадваюцца выдатныя і ў пэўнай меры прарочыя радкі з ранняга Разанава: «Радзіма! Да цябе з майльбой і з нараканнем не скрануся. Я ў весялосці не з табой, з табой у роздуме і скрусе». Не дзіва, што ў гэтыя дні «роздуму і скрухі» будучыя пудыяны роднага краю вызначаюць не толькі эканамісты ды палітыкі, але і пісьменнікі. Прынамсі, сведчыць пра гэта артыкул В. Акудовіча, які (што не так ужо часта і здараецца ў нашы часы) выклікаў чытацкую пошту. Прытым неадназначную... І калі Н. Гальпяровіч, падзяляючы пазіцыю аўтара, акцэнтую сваю ўвагу больш на літаратурных праблемах, імкнучыся развіць і ўдакладніць тэзы В. Акудовіча, то І. Чарота займае цалкам іншую — востра крытычную ў адносінах да высноў аўтара пазіцыю.

У артыкуле І. Чароты мяне здзівілі дзве акалічнасці. Па-першае, нягледзячы на шматлікія «перапрашаю», «паважаны В. Акудовіч» і г. д. непрыхаванае раздражненне, з якім крытык падыходзіць да аналізу спрэчных, на яго думку, момантаў у працы свайго апанента. І, па-другое, тое, што палеміка, так бы мовіць, вядзецца ў розных вагавых катэгорыях «Пошукі страчанага вобраза» В. Акудовіча па жанры хутчэй эсе, чым публіцыстычны артыкул, І. Чарота ж падыходзіць да гэтага матэрыяла з меркаю навуковага артыкула, па меншай меры, ці ўрыўка з дысер-

тацыі. На маю думку, менавіта гэтыя два моманты і перашкодзілі яму застацца аб'ектыўным і справядлівым.

Што ж тычыцца назвы, то «Пошукі спрадвечнай існасці», прапанаваная І. Чаротам, — нешта яшчэ больш туманнае і расплывістае, чым «Пошукі страчанага вобраза». У апошній выразна адчуваецца, як любяць гаварыць некаторыя беларусы з еўропацэнтрчнымі схільнасцямі, пэўныя ілюзіі на «Пошукі страчанага часу» М. Пруста. Сапраўды, ёсць тут перазовы і гукавыя, і сэнсавыя. Відаць, больш за ўсё ў выніку страчанага часу (больш трох стагоддзяў паніжлася наша нацыянальная самасць, нішчылася духоўная і матэрыяльная культура) і трэба гаварыць пра наш страчаны вобраз. А дакладней кажучы, не страчаны, а перавернуты і ў вачах нашых суседзяў, і ва ўласным нашым уяўленні. Дзякаваць Богу, трывалы імідж, створаны славурым дабралюбаўскім выказваннем ды някрасаўскімі радкамі пра «каўтун у валасах», здаецца, пракрысе пачынае разбурацца падзеямі апошняга часу.

Несумненна, і ў артыкуле В. Акудовіча далёка не кожная выснова выклікае згоду. Зрэшты, калі і бывае, то дужа рэдка, каб тэарэтычныя развагі сталі ісцінай у апошній інстанцыі. І таму спрачацца з маладым літарата-

рам трэба, аднак цікавей і карысней для справы было б прапанаваць сваю канцэпцыю, замест агульных крытычных заклідаў. Папракаючы апанента занадта спрощаным падыходам, І. Чарота заўважае, што вучоныя ламаюць галовы над іншымі (апрача славянабалцкіх, згаданых В. Акудовічам) «складнікам і чыннікам» этнагенезу — скіфскім, гоцкім, обрскім, явяжскім». Ды вось бяда, у сур'ёзных навукоўцаў нічога пэўнага пра такія чыннікі няма (безумоўна, за выключэннем ядвяжскага, але ж гэта балцкае племя), хіба што аўтар мае ўласную канцэпцыю этнагенезу і адшукаў доказы для яе.

Ёсць пэўная семантычная розніца і ў словах «корань» і «паходжанне». Калі б не праграмаванае раздражненне, безумоўна, філолаг І. Чарота яе адчуў бы і зразумеў. Як і той факт, што «расейскі корань» у беларусаў вышукваюць не адно актывісты «Памяти», «Отечества», «Белой России», але нават і вялікі А. Салжаніцын, не кажучы пра значную групоўку дэпутатаў нашага Вярхоўнага Савета, ды тоўсты пласт недавучаных абывацеляў. Ды што з гэтага дзівіцца, калі нават у некаторых нашых навукоўцаў, пераважна гуманітарных, праз знешнюю абалонку беларускасці выразна праглядае менталітэт насельніка рускай правінцыі. Яны ўсё яшчэ ніяк не хочуць (альбо не могуць) адрываць правілы гуль-

ні, навязаныя ім так званым старэйшым братам. Самае недарэчнае тое, што гэта ў пераважнай большасці ішчырыя і сумленныя людзі. З уласнае, так бы мовіць, ініцыятывы яны шукаюць крыўду Расіі і знаходзяць яе нават там, дзе яе няма. Успамінаецца адзін зусім ужо анекдатычны выпадак. Не так і даўно, пару гадоў таму, у адной сціплай інфармацыі В. Вячоркі прайшоў прыкладна такі сказ: «Лепш гаварыць на добрай беларускай мове, чым на «плохом русском языке». Кожнаму нармальнаму чалавеку зразумела, пра што ідзе тут гаворка. Ды толькі не зацятым абаронцам расейскасці ў Белае Русі. Нашых высокапастаўленых начальнікаў ад ідэалогіі ледзь інфаркт не разбіў з нагоды гэтага бяскрыўднага выказвання.

Агаваруся, што я ні ў якім разе не адношу І. Чароту да падобных «блостителей» рускага Інтэрэсу на нашай зямлі. Аднак некаторыя спробы заступіцца за Расію, паставіць яе па-над крытыкай заўважаю і ў ягоным артыкуле.

Асабіста мне так і засталося незразумелым, чаму нельга супастаўляць ці супрацьпастаўляць радкі з пушкінскага «Памятника» і «Я не паэта, о крый мяне Божа» Янкі Купалы? Таму што гэта творы, налісаныя з розніцай каля 70 гадоў у часе, ці што? Але ж Акудовіч у згаданым выпадку прыводзіць Іх у якасці прыкладу, і, на маю думку, досыць удала ўплыву гісторыка-палітычных фактараў на развіццё нацыянальнай самасвядомасці і духоўнай культуры. Канешне, можна і не пагаджацца з аўтарам на гэты конт. Аднак даказаць адваротнае гэтакасама цяжка, як і навукова абгрунтаваць сцвярджэнні В. Акудовіча. Сучасныя вучоныя, праўда, сцвярджаюць, што на знешнасць, характар, стыль паводзін чалавека ўплываюць нават клімат і ландшафт мясцовасці, у якой ён жыве. І калі пэўнасьці яго з аднаго геаграфічнага асяроддзя ў іншае, то змены можна заўважыць на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў, не кажучы пра большыя праемежкі часу.

Таму, відаць, і сталінскія вялікія перасяленні народаў рабіліся не так сабе, а мелі пад сабой пэўную мэту, гэта быў свайго роду генетычны эксперымент.

Калі на свядомасць і характар чалавека ўплываюць чыннікі экалагічныя, то, безумоўна, не могуць не мець уплыву і чыннікі псіхалагічныя. Навукова абгрунтаваць гэта — справа адпаведных дысцыплін. Нам відавочна іншае. А менавіта — тыя адрозненні паміж беларусамі і рускімі, пра якія ідзе гаворка ў артыкуле В. Акудовіча. І не было патрэбы яму дэталёва засяроджвацца на так званай «рускай ідэі», бо не ягонаю гэта выдумка. Ды і дзеля доказу яе спатрэбіцца колькі тамоў спецыяльных навуковых прац, старонкі газетнага артыкула тут несумненна замала.

Прышчваючы В. Акудовічу стварэнне ў супроцьвару рускай ідэі — ідэі еўрапейскай, на маю думку, Чарота трохі перабольшвае. Як і там, дзе амаль даслоўна паўтарае шаманскія заклінанні работнікаў ідэалагічнага аддзела ЦК КПБ: «Недаравава, калі мы, палюхаючыся адрозненняў, будзем запар выкасоўваць усё агульнае, адкідаць непадзельную спадчыну старажытнасці, далёкага і не надта мінулага, сённяшняю лучнасцю». Незразумела, каму адрасаваны гэты пафас — у артыкуле «Пошукі страчанага вобраза» адкідання непадзельнай спадчыны няма.

Захапіўшыся абаронай Расіі, І. Чарота бачыць крыўду для яе і ў выказванні В. Акудовіча, што Расія імкнулася стварыць «агульную для ўсяго чалавецтва канструкцыю светабудовы». Але ж гэта факт, не прызнаць які немагчыма. Яшчэ на пачатку стагоддзя наш выдатны філосаф І. Абдзіраловіч пісаў: «У сваёй акрэсленай кірунку, нахілу ўсё даводзіць да канчатку, усю даваць аднолькавую форму, Усход даходзіць да абсурду». Хоць і пачала свае блуканні па Еўропе «здань камунізму», але ж для Еўропы яна так і засталася зданню (пра што сведчаць, дарэчы, і нядаўнія па-

Шлях да гармоніі

«Прывабная» вокладка кнігі Вольгі Іпатавай адразу ж уведзіць яе ў разрад літаратуры «для сярэдняга школьнага ўзросту»; тое ж уражанне ствараецца і пры чытанні першых раздзелаў аповесці «За морам Хвалынскім». Перад намі сусальная гісторыя аб тым, як просты хлопчык Алекса выратаваў княжацкага сына, а пасля стаў яго дружыннікам, закахаўся ў прыгожую дзяўчыну Бярозу, дачку беднай удавы, і адправіўся за трыдзевяць зямель вызваляць яе ад злодзея-купца Абдурахманбека. Стыль цалкам адпавядае сюжэту: — «Відаць, і пайшоў бы сабе далей Алекса, але азірнулася ў той момант дзяўчына і ўсміхнулася — можа, і не яму зусім, а людзям навакольным. Але ўсмішка як асвятліла яе — бліснулі белыя зубкі, мілым, бездапаможна дзявоцым павеяла на хлопца, і ён спыніўся, як ударыла нешта яго ў грудзі, а пасля... пасля ўжо не зводзіў позірку з дзяўчыны, лавіў кожны рух яе...»

Усімі гэтымі атрыбутамі развіццё дзеяння настолькі зада-

дзена, настолькі відавочна не-натуральнасць пачатковага пачыну — што ад аповесці нічога асабліва і не чакаеш, хіба што якой-небудзь рэдкай этнаграфічнай падрабязнасці з XVI стагоддзя.

З гэтым пачуццём чытаецца аповесць і далей: падарожжа Алексы на гандлёвым судне булгар, уцёкі, шлях праз пустыню з маладым самаркандцам Нігматам, якога Алекса выратаваў ад смерці, — усё гэта прадказальна і нават як бы пазнаецца.

Першая нечаканасць, якая прымушае ўважліва ўчытацца ў тэкст, — сустрэча Алексы і Бярозы ў Бухары. Логіка папярэдняга развіцця сюжэта патрабуе ўзаемнага шчасця, сумесных уцёкаў закаханых і, хутчэй за ўсё, іх смерць ад стрэлы раз'юшанага ўласніка. Хаця, магчымы і хару енд: шчаслівае вяртанне ў родны Полацк, да несусцёйнай маці, княжацкай міласці і — «сталі жыць-пажываць і дабра нажываць»...

Замест усёго гэтага — кен гаварыў і бачыў, што вочы яе нібы цымянелі, нешта праціналася ў іх — не то здзіўленне, не

то адчай». Жанчына з падфарбаванымі хной валасамі, якую завуць цяпер Бадыя, зусім не збіраецца пакідаць свой бухарскі дом, любячага мужа і сына Мансура. Больш таго, Алекса заўважае, што Бадыя і яго закадычны сябра Нігмат цяпер разумеюць адзін аднаго з пайслова, і адчувае сябе чужым у гэтай жывой і натуральнай сітуацыі.

Гэты эпізод напісаны так дакладна, што вызваляе далейшае развіццё дзеяння і характараў ад фальшывай аднамернасці. Крушэнне выдуманых планаў прыводзіць Алексу ў той стан суму і разгубленасці, выйсце з якога выклічае ўсялякую надуманасць. Ён спрабуе вярнуцца на радзіму, але пасля нярадасных і цяжкіх прыгод, разбіты душэўна і фізічна, трапляе ў горны аул персаў-вогнепаклоннікаў. І тут адбываецца ўнутранае пераўтварэнне княжацкага дружынніка, які нічога, акрамя воінскай доблесці, у жыцці не ведаў. У ім абуджаецца цікавасць да чалавечай мудрасці, да філасофіі, стагоддзямі выпэставанай ва ўсходняй калысцы; менавіта тут прыходзіць да яго разу-

менне тых ісцін, якія перш заставаліся схаванымі. «...Ён заб'юся на ўсё, разважаючы над гэтым, і, можа, тут, у цёмным зіндане, упершыню адкрылася яму ісціна: усё патрэбнае чалавеку — у ім самім, ён можа змажыць у сабе ўсё свет, які ніхто не адбярэ...»

Ён яшчэ перажыве смерць свайго настаўніка, маладой жонкі і ненароджанага дзіцяці, наперадзе яшчэ бадзянні і прыніжэнні. Але ўсё гэта адбываецца з зусім іншым чалавекам, для якога свет — не поле ратнай славы, не пакутлівае бітва духу з жорсткасцю быцця. Бухара для яго цяпер не варожа крэпасць, у якую неабходна прабрацца, а вялікі, свяшчэнны горад, у бібліятэцы якога захоўваецца «Канон» Ібн-Сіны, зборнік мудрасці «Каліла і Дзімна».

Мяняецца і стыль аповесці: з яго знікае фальшывае патэтыка; застаецца толькі гадаць: было ўсё, што адбывалася ў пачатку, аўтарскім пралікам або свядомым мастацкім прыёмам, неабходным для стварэння кантрасту.

Апошняя сумная мелодыя гучыць развітанне Алексы з Бадзёй; сведкам яе пахавання ён становіцца выпадкова, тады ж дэведваецца і аб тым, што купец Абдурахманбек прапаў у далёкай дарозе...

І сам Алекса гіне бессэнсоўна: ужо на парубежы Полацкай зямлі, куды вяртаецца паміраць, ад рукі выпадковага разбойніка. І ўсходнія рукапісы з яго хурджана гінучы разам з ім — «у глеістых нізінах Друці расплыліся літары, што дзень за днём, тыдзень

за тыднем выводзіў ён, пішучы сваю кнігу».

Не ўдалося каханне, бясследна прайшоў жыццё — але духоўны сэнс яго не бясследны. Гэтай думцы аўтар падпарадкоўвае захапляюча-немудрагелісты сюжэт, у яе ўплывае шматлікія жыццёвыя і этнаграфічныя падрабязнасці. Выклікае павагу само гэта пытанне, якое праглядае скрозь прэзаічную тканіну: дык у чым ён, гэты сэнс, і як уваліць яго сярод жорсткасці і смерці?

Як яшчэ адна спроба мастацкага, неадназначнага адказу ўспрымаецца другая аповесць — «Чорная княгіня». Яна напісана часткова ў выглядзе дзённіка беднай шляхцяні XVI стагоддзя Евы Касцевіч, знойдзенага пяхотным афіцэрам у кінутым пад час першай сусветнай вайны мянтку. «Кажуць, што чуйныя душы — ці то геннай памяццю продкаў, ці натхненнем, ці таямнічай здольнасцю пераадоўваць звыклыя вымярэнні — вяртаюцца ў даўніну і, паміма ўласнага, перажываюць іншае, чужое жыццё, як сваё. Але, можа, тое жыццё таксама належала ім?»

Гэта гісторыя аб тым, як маладая жанчына на ўласным лёсе спасцігае жорсткасць і беспакаранасць моцных гэтага свету, безабароннасць чалавечага жыцця, грубасць і бруд чалавечых адносін, сярод якіх няма месца ні каханню, ні пяхочце, ні культуры. Распатапа жыццё княгіні Елізаветы — Гальшкі Астрожскай, ахвяры дынастычных спрэчак; пасля доўгіх пакут гіне ад чумы вучоны Марцін; Ева застаецца адна ў свеце варожым і абыякавым. Для чаго

дзе ў краінах былой сацыялістычнай садружнасці), у Расіі ж і на нашай зямлі гэтая здань выгадалася ў жахліваю пачвару.

Трэба прызнаць, што В. Акудовіч занатаваў нямала цікавых, і, як на мой погляд, слухных назіранняў. Згадаю адно. «Талерантнасць у беларусаў, безумоўна, мацней інстытуту самазахавання, і ў гэтым сэнсе так і карціць яе «звучыць» (...) Тут яшчэ трэба ўлічваць і тое, што адваротны побытавы бок талерантнасці — канфармізм». Канфармізм — родавая прыкмета не толькі сённяшняга беларуса, з'ява гэтая пусціла сваё каранне ў нашай самасвядомасці даўно. І дарэмна І. Чарота іранізуе над выслоўем В. Акудовіча: «Мы Францішак Скарына, а не Сімяон Полацкі, хаця Сімяон Полацкі — гэта таксама мы». Перафразуючы Вальтэра, можна сказаць, што калі б Скарыны не існавала, яго варта было б выдумаць. Як збіральны вобраз беларуса, нацыянальнага героя. Беларус-еўрапейца, касмапаліта, у сапраўдным разуменні гэтага слова (гл. артыкул У. Конана), погляды якога вызначалі шырокая талерантнасць. Нават у найважнейшых пытаннях тагачаснага жыцця — пытаннях веравызнання (да гэтага ж часу вучоныя не могуць высветліць, для вернікаў якой канфесіі ствараў ён свае кнігі!). І разам з тым у асобе Францішка Скарыны побач з гэтай талерантнасцю — поўная адсутнасць канфармізму. Вучоны ўвесь час адчуваў сябе сынам роднае зямлі Францішка Скарыны з слаўнага места Полацка. Не самога сябе аддаў Скарына на служэнне Еўропе, а Еўропу, калі можна так сказаць, прынёс у дар свайму народу.

Іншая сітуацыя з Сімяонам Полацкім. Тут талерантнасць паказала свой адваротны бок, той самы ўжо не раз згаданы канфармізм. Скрываўленая і зняволеная маскоўцамі Беларусь ляжала ў руінах, а ейны сын Сімяон спаваў дыфірамбы тырану. Лепш усё-такі на старасці даглядаць дрэўцы ў каралеўскім батанічным са-

дзе, чым выхоўваць будучага стваральніка драпежнай імперыі, які столькі слёз і гора прынясе зямлякам свайго настаўніка, тым жа жыхарам Віцебска ды Магілёва, знішчыць народную святыню на ягонай радзіме — славуцію Полацкую Сафію. Таму і тупіковы шлях Сімяона Полацкага, бо вядзе ён да разбурэння, у нікуды. Аднак невыпадкова В. Акудовіч сказаў, што і Сімяон — гэта мы. Шлях гэты працягвае існаваць і сёння. Але сёння для беларусаў існуе і выбар паміж дзвюма дарогамі, дзвюма душама... Напрыклад, адным больш даспадобы шлях Зянона Пазняка, іншым... Тут прыкладаў можа быць шмат.

Вернемся мы альбо не — эканамічна і палітычна — у Еўропу, пакажа будучыня — дасць Бог, не такая і неаглядная. Беларусы заўсёды стаялі на раздарожжы, куды павярнуцца — да Усходу ці Захаду, бо праз нашы землі праходзіла мяжа, якая падзяляла іх (У. Абдзіраловіч). Але цяжка не пагадзіцца з В. Акудовічам, што духоўна сёння мы ўсё ж бліжэй да Еўропы, чым да Азіі, да Захаду, чым да Усходу.

Натуральна, апрача еўрапейскіх, у дадзеным выпадку літаратурных, традыцый, існуюць і магутныя традыцыі рускай класікі, і таму можна гаварыць пра розніцу паміж імі, але не пра перавагу аднае над другой. Калі памятаць пра гэта, тады еўрапейскасць пісьменніка не будзе ўспрымацца як нейкі звышганаковы тытул, імянная прэмія, ці што. У такім разе і творчасць «славянскага» паэта А. Псымянкова будзе выдаваць не менш цікавай і арыгінальнай, чым Леаніда Дранько-Майсюка.

Увогуле, варта было б закончыць палеміку не адным сарказмам, а лёгкай усмешкай. Такой бяды, што В. Акудовіч агулам аднёс пакаленне «Тутэйшых» да ліку еўрапейскіх пісьменнікаў! Пройдзе час, і, магчыма, сапраўды некаторыя з іх узбагацяць еўрапейскае прыгожае пісьменства.

Галіна ТЫЧКА.

ўсё гэта адбылося! — няма адказу на гэтым свеце, але ёсць шокі і светлае ў тым суме, які авяжае лёс герояў гэтай аповесці.

Вользе Іпатавай удаецца перадаць гэты сум; у «Чорнай княгіні» няма фальшывых нот, якія часам чуюцца ў аповесці «За морам Хвальнікім». Есць у ёй, праўда, іншае, што перашкаджае ўспрымання: аўтар быццам спяшаецца насыціць тэкст шматлікімі гістарычнымі падрабязнасцямі, ды ёй не пад сілу зрабіць іх арганічнай часткай мастацкай задумкі; яны робяць цяжкай аповесць, надаюць ёй пэўную наўмыснасць, і былі б, напэўна, больш да месца ў каментарыях.

Кніга завяршаецца трыма кароткімі апавяданнямі «Гайна і Мікаш», «Мара», «Давыд Гарадзенскі». Яны аб'яднаны ўсё той жа тэмай: воля выпадку ў дзіўным лёсе, улада і няўладнасць абставін над чалавечым жыццём, усапаганяючае імкненне да звычайнага чалавечага шчасця, і да чагосьці большага, чым будзённасць.

Гэтыя аповесці і апавяданні, паколькі напісаны яны Вольгай Іпатавай, варта б аднесці да «жаночай прозы» з усімі ўласцівымі гэтай з'яве прыкметамі. Але тая «вышыўка» па гістарычнай канве, якую выкарыстоўвае аўтар, не дазваляе зрабіць гэта адназначна. Аповесці пазбаўлены драбнатнасці, уласцівай, на жаль, большасці праявітых твораў, напісаных жанчынамі. І разам з тым свет пачуццяў, галоўным носьбітам якіх застаецца мена-

віта жанчына, паўстае ў іх такім усеабадымым, што жаночае аўтарства не выклікае сумненняў. Думаю, што гістарычнае асяроддзе адыгрывае ў гэтым «выхадзе ў прастору» далёка не апошняю ролю — дарэчы, гістарычная тэма заўсёды была апорай (або падпору?) самых розных жанраў сучаснай беларускай літаратуры, не парушае гэту своеасаблівую традыцыю і Вольга Іпатава. Але «апоры» тут пастаўлены ўмела, і няварта, напэўна, адносіць іх у даным выпадку да разраду забароненых прыёмаў. Усё ж наш час, нягледзячы на яго жорсткасць, зрабіў чалавечы адносіны больш вытанчанымі, чым у XVI стагоддзі, і адрозненні паміж унутраным светам чалавека і ўмовамі, у якіх ён вымушаны жыць, не з'яўляюцца зараз такімі кантрастнымі — прынамсі знешне. Гэтым «знешне», аднак, многае сказана аб аповесцях В. Іпатавай: менавіта знешняга ў іх вельмі шмат; і невыпадкова змяшчае сваіх герояў у незвычайныя (для чытача) абставіны; умненне паказвае жах быцця скрозь яго будзённасць — ёй тут не ўласціва. Адсюль, напэўна, і зварот да гістарычнай экзатыкі, які дазваляе і нават патрабуе з асаблівай стараннасцю выстроіваць менавіта знешні свет. Цяжка сказаць, як выглядалі б герані В. Іпатавай у сучасным асяроддзі; напэўна, іх пачуцці і пакуты здаліся б больш бляклімі па-за квяцістым абрамленнем. Але ці варта папракаць аўтара за тое, чым ён «ратуе» сваю прозу, калі гармонія ўсё ж дасягнута?

Т. СОТНІКАВА.

ВІНШУЕМ!

Сярод тых, хто актыўна і плённа даследуе і папулярызуе беларускую культуру за рубяжом, Арнольд Макмілін па праву належыць адно з першых месці. Яго дзейнасць у галіне беларускай філалогіі, дыяпазон якой надзвычай маштабны і інтэнсіўны, даўно стала шырокавядомай ва ўсім свеце. У гэтыя дні, калі ён адзначае свой паўвекавы юбілей, хацелася б падсумаваць, анінучу поглядам і прайдзены ім шлях, і тыя набыткі, што створаны руплівай рукою нястомнага даследчыка.

НЯСТОМНЫ ДАСЛЕДЧЫК І ПАПУЛЯРЫЗАТАР

Арнольд Макмілін — славіст разнастайных інтарэсаў, вучоны шчыры і плённы ў рэалізацыі сваіх задум і здзяйсненняў, даследчык кампетэнтны і ў вышэйшай ступені сумленны, чалавек па поглядах і перакананнях прагрэсіўны і гуманны. Дыяпазон яго навуковай працы надзвычай шырокі і разнабаковы. І ў гэтай разнастайнасці і шматграннасці — уся яго неўтаймаваная натура: высокакваліфікаванага даследчыка, здольнага перакладчыка, апантанага папулярызатара, шчырага сябра беларусаў, які як ніхто іншы ў змрочныя часы застою актыўна бараніў права беларускага народа на родную мову, на яго нацыянальную незалежнасць.

Яго пярэ належаць шматлікія водгукі і рэцэнзіі, цікавыя артыкулы і грунтоўныя агляды, манаграфічныя даследаванні. Ён вядомы на Захадзе як аўтар важных гісторыка-філалагічных прац па мове і літаратуры, як укладальнік анталогіі і зборнікаў, аўтар арыгінальных прамоў, аналітычных аглядаў, дасведчаных біяграфіяў і многіх важнейшых энцыклапедычных і серыйных выданнях свету. Здыўляе яго вялікая працаздольнасць: спецыяльны і публікацый, удзел у міжнародных форумах і навуковым жыццём многіх універсітэтаў, паспяхова і аб'ёмная рэдактарская і выдавецкая дзейнасць. Можна смела сказаць: ні адно значнае мерапрыемства ў галіне славістыкі не абыходзіцца без яго актыўнага ўдзелу. З 70-х гадоў ён пастаянна выбіраецца прэзідэнтам ці віцэ-прэзідэнтам многіх міжнародных і нацыянальных асацыяцый і таварыстваў.

З 1973 года А. Макмілін пастаянна ўдзельнік Міжнароднага кангрэса славістаў, трох сусветных кангрэсаў па вывучэнні Савецкага Саюза і Усходняй Еўропы, шматлікіх міжнародных канферэнцый: «Славянская культура і сусветны культурны прагрэс» (Мінск, 1982), «Дастаеўскі і сусветная літаратура» (Мюнхен, 1981), канферэнцый, прысвечаных 100-годдзю з дня нараджэння Купалы і Коласа (Лондан, 1982), Бядулі і Гаруна (Лондан, 1986), 500-годдзю Францішка Скарыны (Лондан, 1985), міжнародных сімпозіумаў «Гётэ і славянскі свет» (Дзюсельдорф, 1979), «Беларусь і Запад» (Мюнстэр, 1990).

Высокі аўтарытэт А. Макміліна як славіста, шырокая папулярнасць яго лекцый і выступленняў садзейнічалі таму, што ён часта запрашаецца для чытання курсаў славістыкі ў сусветнаведомыя універсітэты: Оксфардскі, Шэфілдскі, Тэль-Авіўскі, Атаўскі, Венскі, Кембрыджскі, Гейдэльбергскі, Магдэбургскі, Зальцбургскі і інш. Нарадзіўся Арнольд Барат Макмілін 21 чэрвеня 1941 года ў Вялікабрытаніі, у Ньюкасл-апон-Тайн. Цікавае ў цяга да гуманітарных навук

прывяла яго ў славістыку. у Школу славянскіх і ўсходне-еўрапейскіх даследаванняў Лонданскага ўніверсітэта, пасля заканчэння якога працаваў там у якасці асістэнта рускай мовы і літаратуры, а з 1987 года прафесарам, кіраўніком курса рускай літаратуры XIX і XX стст. Характэрна, што, распачаўшы свой навуковы шлях па русістыцы, ён прадоўжыў яго ў галіне беларускай лінгвістыкі і абараніўшы дысертацыю «Лексіка беларускай літаратурнай мовы XIX ст.», стаў у 1971 годзе доктарам славянскай філалогіі. Працуючы кіраўніком аддзела русістыкі Ліверпульскага ўніверсітэта (1976-87), А. Макмілін распачынае там чытанне лекцый па беларусістыцы, актыўна даследуе яе праблематыку.

Далучэнне А. Макміліна да беларусістыкі адбылося ў 1965—71 гг. у час яго працы над «Лексікай беларускай літаратурнай мовы XIX стагоддзя» (1973). Гэта была перша буйная манаграфія, прысвечаная даследаванню абстрактнай лексікі беларускай мовы ў параўнанні яе з рускай, польскай і ўкраінскай з выкарыстаннем новага стыстычнага метаду. Да гэтага ж часу адносіцца і некалькі яго значных лінгвістычных публікацый: дзве з іх пра выдатнага беларускага мовазнаўца Я. Ф. Карскага, дзве іншыя пра абстрактную лексіку беларускай літаратурнай мовы XIX ст. і пазней вучоны актыўна прадоўжыў даследаванне праблем беларускай мовы, напіша шэраг аглядных артыкулаў і раздзелаў для энцыклапедычных даведнікаў і абагульняючых прац: «Паказальнік курсаў замежных моў і слоўнікаў», шматтомнага выдання «Славянскія літаратурныя мовы. Станаўленне і развіццё», кнігі «Станаўленне славянскіх літаратурных моў».

Але, безумоўна, самы важкі ўклад у знаёмства з беларускай культурай на Захадзе ўнёс вядомы англійскі славіст у галіне беларускай літаратуры. Ужо першыя публікацыі яго ў гэтым напрамку выявілі А. Макміліна як здольнага літаратуразнаўцу. Аднак найбольш поўна яго талент як вучонага раскрыўся ў манаграфічным даследаванні «Гісторыя беларускай літаратуры ад яе вытокаў да сённяшніх дзён» (1977). У ёй А. Макмілін даў яркі і каларытны малюнак станаўлення і развіцця беларускай літаратуры ад старажытнасці да сучаснасці, акрэсліўшы важнейшыя этапы і напрамкі ў яе гісторыі. Да гэтага часу нічога падобнага на Захадзе не існавала, хаця ў 1952 годзе і была выдана ў Італіі «Беларуская літаратура» Д. Месіны, дзе б так канцэптуальна і аналітычна, глыбока і поўна былі паказаны духоўныя набыткі і дасягненні беларускага народа. Даследаванне А. Макміліна — праца наватарская; у ёй упершыню былі ўлічаны не толькі дасягненні літаратуразнаўства Беларусі, але заходнееўра-

пейскай славістыкі і беларускай эміграцыі, што дало мажлівасць вучонаму пазбегнуць аднабоковасці, звярнуцца да перагляду застарэлых штампаў і ацэнак, увесці ў літаратурны працэс новыя імёны і цэлыя літаратуры (эмігранцкую і Беласточчыню).

Грунтоўны і кампетэнтны навуковы апарат кнігі, палемічная завостранасць, скіраваная на ломку стэрэатыпаў і літаратурных канонаў, шматлікія і значныя ўрыўкі з твораў беларускіх пісьменнікаў у англійскіх перакладах — усё гэта надавала працы аблічча глыбокага і грунтоўнага аналітычнага даследавання. І калі б нават Макмілін больш нічога не зрабіў у галіне беларусістыкі, тым не менш, яго імя было б далучана да лепшых даследчыкаў беларускай культуры за рубяжом.

Аднак напісанне «Гісторыі», па сутнасці, стала толькі пачаткам той вялікай даследчыцкай працы, якую праводзіць, аддаючы ўсё свае сілы і здольнасці, энергію і вопыт неўтаймаваны англійскі славіст. Наступным значным укладам у англійскую славістыку стаў зборнік «Снуецца здань рой» (1982), выдадзены Англа-беларускім таварыствам у таленавітых перакладах Веры Рыч. У зборніку знайшла яркае адлюстраванне паззія трох знакамітых беларускіх песняроў М. Багдановіча, А. Гаруна, З. Бядулі з вельмі прывабнай і дасведчанай прадмовай А. Макміліна, вартай цудоўнага свету іх чароўнай паззіі. Кніга была прыхільна ўспрынята англійскай грамадскасцю, высока ацэнена прэсай і знайшла шырокі адгалосак у свеце.

Вынікам напружанай працы над вывучэннем гісторыі беларускай літаратуры сталі шматлікія гісторыка-літаратурныя, літаратуразнаўчыя і крытычныя публікацыі Макміліна. Кароткі артыкул не дазваляе прааналізаваць усё багацце і разнастайнасць апублікаваных ім матэрыялаў, таму хацелася б вызначыць найбольш значныя напрамкі, у рэчышчы якіх ялося вучоны даследаванне нашай літаратуры. Гэта публікацыі, прысвечаныя агляду поўных перыядаў, напрамкаў, жанраў, як «Вехі і тэндэнцыі ў развіцці беларускай паззіі», «Беларуская духоўная паззія пачатку XX стагоддзя» і інш., аналізу творчасці найбольш вядомых і любімых даследчыкам паэтаў і пісьменнікаў Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, Ф. Скарыны, В. Выкава і шмат іншых, публікацыі ў абарону беларускай мовы і літаратуры «Русіфікацыя і яе апаненты ў сучаснай беларускай літаратуры» і яго даклады на гэтую тэму, што былі прычытыны ва ўніверсітэтах Бона, Ерусаліма, Цюрыха, у Англа-беларускім таварыстве.

Нават вельмі агульны пералік здзейсненага вучоным прыводзіць нас да глыбокага пераканання: А. Макмілін зрабіў грандыёзную работу па падключэнні беларускай культуры да кантэксту заходне-еўрапейскай славістыкі. Гэта дзякуючы яго даследаванням беларускай філалогіі шырока ўваходзіць у культурнае жыццё не толькі Вялікабрытаніі, ЗША, Канады, Індыі, але і іншых краін свету — Германіі, Аўстрыі, Швейцарыі, Бельгіі, Нідэрландаў, Швецыі.

І зараз ён увесь у творчых планах і задумах: рыхтуе новыя публікацыі «Сімвалізм і Беларусь», «Барока і Асветніцтва: да перагляду перыядызацыі» і інш. З 1991-92 навучальнага года мае намер распачаць курс для аспірантаў «Уводзіны ў беларускую культуру (мова, літаратура, гісторыя)».

Пажадаем жа яму плённых поспехаў у здзяйсненні яго планаў і задум на ніве нашай культуры!

Уладзімір САКАЛОУСКІ.

Самы доўгі шлях

Напружанасць духу, мужнасць
і знямогу —
Мы ўсё спазналі ў жорсткай
барацьбе:

Здавалася — адну мы перамогу
Усе адбывалі для саміх сябе.

Мы адступалі аж да самай Волгі,
Спазналі горыч і народны гнеў.
Які пад намі цяжкі шлях і доўгі
Каменнем, сталлю вогненнай звінеў!

Спявалі песні часам не пра тое,
Што хвалявала ўвесь працоўны люд.
І слова перамога — ўсім святое —
Затопталі не раз нагамі ў бруд.

Адужвалі мы розныя дарогі,
А хтось нібы адзін сталіцы браў
І славу ўсю здабытай перамогі
Адзін сабе нахабна забіраў.

Нам білі ў твар пякучы снег і вецер,
Глумілі громам нас і немагой.
А, можа, дасталася мне на свеце
Часцінка цяжкай перамогі той,

Калі над Эльбаю заранкай весняй
Паход закончыў са сваім палком
І на пяску, як слова ўласнай песні,
Сваё імя там напісаў шыком!

А бацька мой лёг дзесьці пры дарозе,
Як уцякаў з палону ў родны кут...
О, колькі ў нашай цяжкай перамозе
Слёз і крыві, і гора, і пакут!

Мая вера

Мой год дваццаты быў на бруку
Адбіты конскім капытом.
Мяне, ў малітве ўзняўшы рукі,
Дзед ахрысціў сваім перстом.

Пасля вясковы майстар слаўны,
Што й сёння ў памяці жыве,
Прывёў да веры праваслаўнай
І прычасціў мяне ў царкве.

Дзядуля жыві сваёю верай
І мне ў душу яе ўсяляў.
Але з мяне — шчэ з піянера —
Час гэту веру вытраўляў.

«Ці верыш ты, — пыталі, — ў Бога!»
Ды сам сабе адказваў я:
У нас ва ўсіх адна дарога,
А вера ў кожнага — сваё.

Агні, грамы ў залеве шэрай
Па сэрцу білі шмат гадоў.
Я са сваёю тою верай
Быў і на смерць ісці гатоў.

Не забываў матулі мову
І песні роднай стараны.

На долю выпаў час суровы —
Увесь цяжар цяжкой вайны.

Нібыта злой гадзюкі джала
У баях не раз кусала смерць.
Ды гэта не перашкаджала
Сваю ў жыццё мне веру мець.

Я часта ўпотаікі маліўся,
І мо не толькі за сябе, —
За тое, каб была зямлі ўсёй
Здабыта воля ў барацьбе.

Мы засланыя як салдаты
Сваю ад смерці старану.
Калі ж былі ў чым вінаваты,
Дык на сябе бяром віну...

Магчыма, часам не хапала
Нам сілы волі для таго,
Каб вера ў культ у нас прапала,
Каб з сэрца выкрасіць яго!..

Але якое б там напасце
Зноў не паслаў у вочы дым, —
Свая хай будзе вера ў шчасце
Жыць вечна ў сэрцы маладым!

Старажытны герб

На святую нядзелю нам вёсны
Зелянелі пушышкі верб,
Два калёры — зямлі і нябёсны —
У дзяржаўны ўліваліся герб.

Далятаюць дасюль адгалоскі
З тых далёкіх і гулкіх вякоў
Да майго да прыбесядскай вёскі
Гучным званам сталёвых падкоў.

Хто — не знаю — з часоў перажытых
Ад пагоні пакінуў сляды!
Толькі ўпэўнены — герб старажытны
Фарбаваў і мой прадзед тады.

Ён любіў свайго краю раздолле,
Кажуць, майстрам прыроджаным быў:
Можа, ўнёс у той герб сваю долю,
Бо занадта ж ён коней любіў!..

Тыя коні праз пушчы і гоні
Неслі вояў у слаўны паход,
І пад Грунвальдам сонца Пагоні
Азарала ім захад і ўсход.

Не адны толькі шведы, татары
Іх адвагай разбіты былі.
Не забыты імкненні і мары
Беларуска-літоўскай зямлі.

Пад Пагоняю ў зарыве сцюжным
Нашы продкі развейвалі смерч,
Бо на конях высока і мужна
Падымалі булатны свой меч.

І калі ўжо мы ў нашым стагоддзі
Бой заканчвалі ў наступе рот, —
Адуць голас данёсся ў паходзе
Да старых Брандэнбургскіх варот.

Не кранулі чужых мы там коней,
Бо ўсім бачна было на зямлі,
Што схавацца ад Нашай пагоні
І праз трыста гадоў не змаглі!..

Я дрэўцы пасадзіў пры ўзлеску
У цяпло прыбесядскай раллі.
Набыў іх побач, ля Смаленску,
Дзе ў гадавальніку раслі.

Я іх, маленькіх, у абдымку
Прывёз адтуль у родны кут.
Хай пад нябеснай сіняй дымкай
Іх сонейка сагрэе тут.

Даў дрэўцам месцаўка такое,
Каб не трывожыла ім сны.
І не пытаў, з зямлі якое
Узялі карэньчыкі яны.

ЗАЗЫБА дарэмна ганяўся за
атрадам. Ужо настала ноч, а ён
так і не даведаўся, дзе знахо-
дзіліся крутагорскія партыза-
ны, хоць паспеў наведвацца і
ў Кавычачы, і ў Вараноўку, і ў
Гутку. Затое ў Верамейках ужо так-
сама ведалі, што ў наваколлі з'явіліся
нейкія новыя партызаны. Праўда, згад-
валі пра гэта нібы паміж іншым, а
то ўсё бедавалі аб спаленай сваімі
партызанамі зацішонскай смалакурні
ды забыты паліцаевым сыне: з'яўлен-
не па той бок Бесядзі карнага атрада

разу не ўспамінаў пра Чубара. Да та-
го ж, у Шурышчы пра Радзівона
таксама ніхто не абмовіўся словам, усё
роўна як такі партызан зусім не лічыў-
ся ў атрадзе, можа, таму Дзяніс Яў-
менавіч і дасюль быў спакойны за яго,
не так спакойны, як не заклапочаны,
каб не сказаць аб'яквы, няйначай,
чалавек недзе заняты, раз няма ў ат-
радзе. Нікога ж не хвалюе яго адсут-
насць. Але цяпер гэты шум на бялін-
кавіцкай дарозе, быццам штуршком,
вярнуў Зазыбу да ўчарашняй паездкі
з Чубарам. Стала трывожна на душы,

Іван ЧЫГРЫНАУ

Паездка ў Панькоўскую Буду

Гэты раздзел з новага майго рамана, які працягвае падзеі папярэд-
ніх твораў — «Плач перапёлкі», «Апраўданне крыві», «Свае і чужыя».
Раман ужо мае назву — «Не ўсе мы памром». Першая частка яго бу-
дзе надрукавана сёлета ў «Полымі».

АўТАР.

таксама згадвалася найбольш з тым,
што на лузе быў падстрэлены немца-
мі старэйшы Пахамкоў сын з Кавы-
чач. Дарэчы, прывёз яго ў Верамейкі
Дзяніс Зазыба — наехаў на хлопца
па дарозе з Шурышча, недалёка ад
Цімохавай пожны. Сядзеў небарака з
прастрэленай нагой пад таўшчэзнай
сасной, няйначай, чакаў, пакуль хто-
небудзь забярэ: сілы ханіла толькі на
тое, каб далацца сюды ад дзербы. Хло-
пец сам сказаў Зазыбу, хто ён і ад-
куль. Тады Дзяніс Яўменавіч пасадзіў
параненага на воз, прывёз у Верамей-
кі. А з Верамейкі ўжо ў Кавычачы.
балазе, што якраз у Кавычачах у За-
зыбы найперш была справа: туды ж
падалься партызаны з Зацішша. Стары
Пахамок спярша разгубіўся, убачыў-
шы параненага сына, але адразу ж і
накінуўся на яго. маўляў, навошта
табе здалася тая Гонча, сваіх дзевак у
вёсцы мала? Аказваецца, той заляцаў-
ся ў Гончы да нейкай дзёўкі, а гэты
раз натрапіў на немцаў... Зазыба, вядо-
ма, спытаў у Пахамка пра партызан.
«— Былі, былі, — заківаў галавой Па-
хамок. — Але пайшлі, ведаеш, пайшлі
кудысь». Тады Дзяніс Яўменавіч аб'е-
хаў другія вёскі. Але, як кажучы, так-
сама ні гуку, ні следу ад партызанаў.
«— Былі, былі, а як жа, былі, але
пайшлі», — казалі паўсюды мужыкі.
Уся надзея, такім чынам, была на
Ганну Шухану, якая заставалася на
ноч у Шурышчы. Уласна кажучы, так
яно і выйшла. І ўжо Нарчук пасылаў
уранні па Зазыбу з Шурышча. Спяр-
ша Мітрафан Ануфрыевіч хацеў, каб
Дзяніс Яўменавіч з'ездзіў у Бабінаві-
чы, каб паглядзеў там на свае вочы,
што да чаго. Аднак Павел Чарнагузаў
пераканаў камандзіра, што найперш
трэба наладзіць сувязь з новым парты-
занскім атрадам. «Сваімі сіламі не
толькі немагчыма затрымаць эсэсаў-
скую каманду, але і падумаць як
след», — даводзіў Павел Ягоравіч. У
выніку ў Бабінавічы да Абабуркі пай-
шоў хтосьці іншы; да Скандзілава ў
Трусак таксама быў накіраваны сувяз-
ны. Зазыбу ж выпала ехаць у Пань-
коўскую Буду, дзе хутчэй за ўсё мож-
на было знайсці прышлых партызан-
аў. Да Зацішша Зазыба ехаў хутка,
але нездарма кажучы — з чужога ка-
ня злезеш нават на грэблі; так яно і
выйшла: за былым панскім маенткам
партызанскі конь раптам пачаў пры-
ставаць; спяшаючыся, Зазыба падган-
няў яго лейцамі, гучна «нокаў», ба-
дай, на ўвесь лес, ды мала чым пама-
гаў справе; нарэшце выблісся з сіл і
конь, і вазак: Зазыба хацеў выпрачы
каня, каб паласвіўся трохі, ужо вызва-
ліў дугу з левага гужа, аднак штосьці
заяскала на бялінкавіцкай дарозе, і
ён, з трывогай паслухаўшы, адмовіўся
ад свае задумы — заціснуў нанова
кляшчы, ускочыў на калёсы і зноў
«занокаў», мала на што спадзенчыся.
Дзіўна, але ў сённяшняй мітусні, ды
і ва ўчарашняй, пад канец дня і ўвеч-
чары, Дзяніс Яўменавіч, здаецца, ні

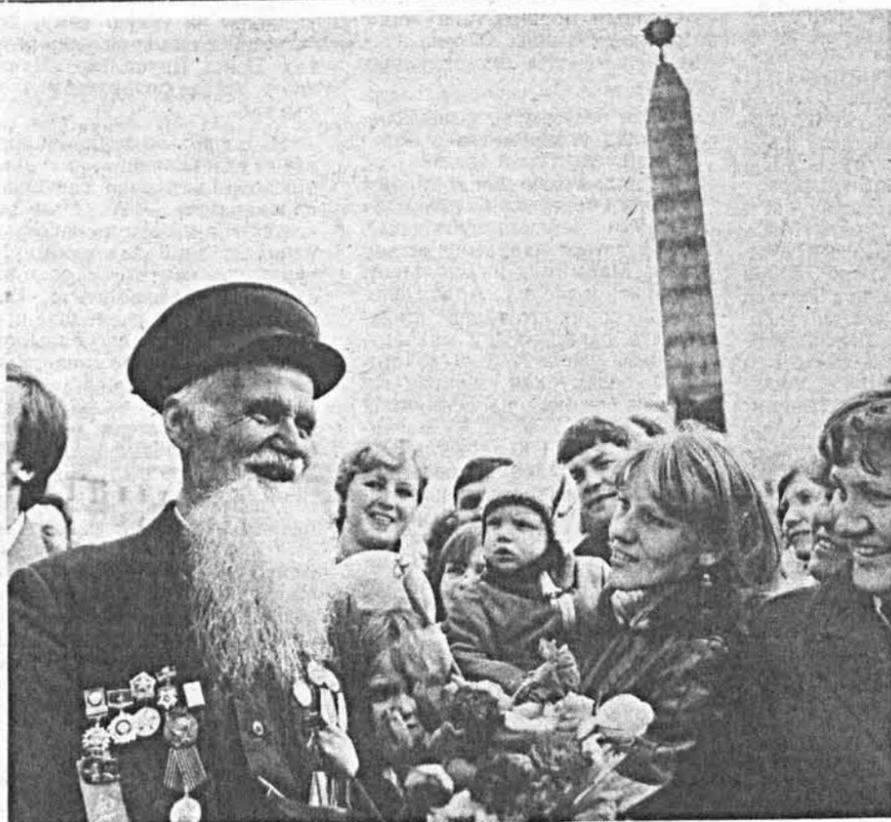
з'явілася дакорлівае пачуццё — гэту
ж трэба, нават падкавіцца ў партыза-
наў не паспрабаваў!..

Раззлаваны на самога сябе, Дзяніс
Яўменавіч не мог сцешыць сябе ўжо
да самай Панькоўскай Буды. У гэтай
вёсцы ў яго быў знаёмы мужык, дарэ-
чы, як і амаль у кожнай, што далёка
ці блізка знаходзіліся ад Верамейкі,
нездарма ж столькі гадоў пражыта
было на свеце. Мужыка звалі Іванам,
па прозвішчы Партноў. Раней той пра-
цаваў на самой Будзе, але яшчэ пе-
рад вайной вытворчасць па нейкай
прычыне была спынена, і Партноў пе-
райшоў у калгас. Зазыба з пазаміну-
лага года яго не бачыў, аднак быў
упэўнены, што можа заспець чалаве-
ка ў вёсцы: кульгавых на вайну не
бяручы.

Іванаў двор збудаваны быў акурат
пасярэдзіне Панькоўскай Буды, але па
загараддзю туды можна было трапіць
і адразу, як выехаць з лесу, адшукаў-
шы коўраткі, якія гаспадар зрабіў на
свой двор з глухога боку. Зазыба так
і паехаў. Толькі адчыняць коўраткі не
давялося. На двары ўжо сталі другія
калёсы, праўда, распрэжаныя, без ка-
ня, але на іх пад плашч-палаткай ля-
жаў мёртвы чалавек. З гэтага боку,
адкуль пад'ехаў Зазыба, тырчэлі бо-
сыя ногі, чорныя, усё роўна як моцна
пабітыя, а найперш сведчылі, што
належаў яны сапраўды нежывому ча-
лавеку, альбо памершаму, альбо забі-
таму. Акрамя калёс ды нябожчыка
на іх, на двары нікога не было, нават
каня, на якім, няйначай, прывезлі ад-
некуль гэтага чалавека, таксама Зазы-
ба не убачыў. Зразумела, што колькі
часу, але зусім нядоўга, Дзяніс Яўме-
навіч утрапіна падзівіўся з таго, што
раптам убачыў, тады нібыта ачомаўся,
пачаў прывязваць лейцамі каня да
коўратак, увесь час адчуваючы ў са-
бе здранцвелую зніжкеласць, якая,
вядома ж, не давала рашучасці, дар-
ма што Зазыба не сумняваўся, што
трапіў туды, куды ехаў. Нарэшце, ён
акурат перамог сябе, падаўся па двары
да ганка. Дзверы ў сенцы былі
расчынены, таму Зазыба далей ганка
не пайшоў — хапіла гукнуць у пры-
цемак, што поўніў сенцы. Голас адра-
зу быў пацуты ў хаце, дзверы адтуль
амаль у той жа момант грукнулі, па
дошках мокрай падлогі затупалі цяж-
кія, але ўсё роўна як наўпэўненыя но-
гі. Па гэтым ужо Зазыба зразумеў,
што шоў хтосьці незнаёмы, прынамсі,
не кульгавы гаспадар. І сапраўды, на
ганак выйшаў з сенцаў не Іван Парт-
ноў, а нейкі чалавек з вінтоўкай у
правай руцэ. Вочы ў яго былі неспа-
койныя, адразу саскочылі з Зазыбы,
забегалі па двары, акурат спрабуючы
ахапіць позіракам больш таго, што зна-
ходзілася цяпер на ім.

— Хто такі? — груба спытаў ён
Зазыбу і малым пальцам левай рукі
тыпнуў сабе ў вуха.

Канечне, такое запытанне, няхай
нават грубае, не з'явілася нечаканым

Фота А. КЛЕШЧУКА.

для Дзяніса Яўменавіча, няйначай, чалавек якраз з гэтага і павінен быў пацаць, аднак адказаць на яго чамусьці зрабілася для Зазыбы няпроста, можа, ад унутранага супраціўлення, што было абумоўлена адсутнасцю на ганку гаспадара; да таго ж, нябожчык, які ляжаў ззаду на калёсах, не пераставаў бянтэжыць Зазыбу, дакладней, усё роўна як знарок не даваў забыць аб сабе. Чалавек між тым зноў уталопіўся вачамі ў Дзяніса Яўменавіча, але ўжо з выразнай неярліваасцю. Тады Зазыба з несхаванаю неахвотай нарэшце расклеіў свае шчыльна сціятыя губы, сказаў амаль гэтак жа нелюдзіма:

— Мне гаспадар.

— А хто тут гаспадар сёння? — быццам сапраўды няўцям, здзівіўся чалавек.

— Дык... — Дзяніс Яўменавіч хацеў узысці яшчэ на прыступку, стаць упоравень, каб не даць глядзець на сябе ў цемю, але чалавек таксама нібыта адчуў Зазыбава жаданне, памкнуўся наперад, заступіў дарогу.

— Дык хто тут гаспадар? — Як хто? — Дзяніс Яўменавіч паціснуў плячамі, адчуваючы, што пачынае злавацца.

— Ну так! — Усё роўна як неўпапад, але ўжо зусім зверавата сказаў чалавек.

Зазыба азірнуўся — няўжо на калёсах пад плашч-палаткай ляжыць Іван? Дзіўна, але гэтая думка працягла яго першы раз, як апьнуўся на двары, дасюль чамусьці не звязвалася адно з адным, нават у голаў не прыходзіла, што нябожчык і гаспадар могуць трапіць у аднолькавае становішча, хоць на самай справе якраз пра гэта ў самым пачатку і павінна была з'явіцца думка, прынамсі, да таго часу, пакуль не ўбачыў узброенага чалавека, які цяпер нібыта навісаў на ім, стоячы на верхняй прыступцы ганка, то ўжо напэўна.

У гэты момант ягонага роздому зноў грукнулі дзверы ў сенцах — нехта выходзіў з хаты. Але цяпер у Зазыбы чамусьці ўжо не было спадзявання, што ідзе гаспадар. На ганку апьнуўся другі чалавек з вінтоўкай. Быў ён маладзейшы за таго, што гэтак насядаў на Зазыбу; але ў гэтага тым не менш была барада. І выгляд у яго быў не такі змрочны, як у першага.

— Што тут у вас? — спытаў ён, усё роўна як у абодвух.

— Ды вось... гаспадара хоча.

— Так, я прыехаў да гаспадара. — пацвердзіў Зазыба.

— Гаспадара зараз няма, — сказаў чалавек з барадой, — так што... А вы хто?

— Ну, Іванаў знаёмы... — Давядзецца вам пачакаць яго.

Спакойны тон і добразычлівае пярэкоўнасць супакоілі Зазыбу. І Дзяніс Яўменавіч тут жа падумаў — значыць, гэта не гаспадар ляжыць пад плашч-палаткай, раз адсутнічае недзе, бо навошта тады было гаварыць, што давядзецца яго пачакаць. І пра чалавека з барадой Зазыба таксама падумаў штосьці добрае, можа, не так падумаў, як адчуў у душы нешта даверлівае, чалавечае. А чалавек з барадой тым часам яшчэ сказаў:

— Вы б зайшлі ў хату.

Пасля гэтага і той звухнуўся, што выйшаў на ганак першы, але грубага тону да Зазыбы не змяніў:

— Давай, праходзь! А то хто ведае — для гаспадара ты, можа, і праўда друг-таварыш, а для нас...

Цяпер Зазыба ўжо мог пэўна здагадацца, што размаўляў з ім партызаны, якія займалі Івану хату; на калёсах, няйначай, таксама ляжаў забіты партызан; але болей памыліцца, натрапіць на каго-небудзь іншага, не пажаданага, напрыклад, на тых жа паліцаў, якія ў вёсках не заўсёды мелі форму, а то і проста на бандытаў, што часам выдавалі сябе калі за партызанаў, калі за паліцаў, стрымлівала яго прызнацца, з чым прыехаў сюды, у Панькоўскую Буду. Тым больш няварта было спяшацца з гэтым цяпер, калі недзе павінен быў хутка вярнуцца дамоў Іван Партноў. Таму моцна не задумваючыся, хто перад ім — партызаны ці паліцаі, Дзяніс Яўменавіч нагнуў галаву наперад, каб не грукнуцца лобам аб верхні вушак асцярожна пераступіў парог і ў прыцемку намацаў клямку на дзвярах у хату. Насуперак таму, чаго найперш можна было чакаць, ніхто з ганка не крануўся следам за ім, не стаў суправаджаць, але ў хаце за сталом сядзеў трэці чалавек; гэты таксама меў зброю пры сабе, і таксама вінтоўку, якая прыторкнута была праваруч да сцяны, ужо амаль на куце; сашчэпленыя рукі яго нерухама ляжалі на зялёнай цыраце, якой быў засланы стол, і ён, бадай, невдушча, але зацята талопіў вочы на Іх, нават не падняў галавы,

каб паглядзець, хто зайшоў у хату. Тады Зазыба крактануў, выдаючы сваю прысутнасць, аднак і пасля гэтага той не звухнуўся, а калі нарэшце праз якую хвіліну адарваў позірк ды глянуў на ўвайшоўшага, Дзянісу Яўменавічу стала зразумела, што чалавек п'яны. Сцяміўшы гэта па мутных вачках, Зазыба падумаў, што і той чалавек, які калупаў на ганку пальцам у вусе, няйначай, таксама п'яны, дарма што здагадацца пра гэта было цяжка, проста, стаялі яны адзін перад адным тады не ўпоравень, Дзяніс Яўменавіч ніжэй, а той вышэй, ды і ў голаў Зазыбу чамусьці не прыйшло такое. Цяпер жа гэта было больш чым відавочна. Зазыбу ад таковага зразумення адразу зрабілася непрыемна. «Набарэшся цяпер з п'янымі клопату», — акурат жахнуўся ён у скрусе, але пакуль чалавек маўчаў, было часу падумаць таксама: здаецца ж, трэці сярод Іх, з барадой, усё-ткі цвярозы!..

Пастаяўшы ў няверліваці колькі часу пад цяжкім позіркам у парозе і не дачакаўшыся размовы, Зазыба рашыў знайсці сабе ў хаце іншае месца — ступіў колькі крокаў да ўслона, што стаяў паўз вокны на двор, сеў там, паклаўшы пад руку сабе зняты толькі цяпер з галавы картуз. Было такое ўражанне, што чалавек за сталом сядзеў, страціўшы мову, бо Дзяніс Яўменавіч і цяпер, бадай, мала спадзяваўся, што той працярэбіцца думкай праз п'яны тлум. Але ж сказана было ісці ў хату, каб чакаць тут гаспадара. Так што — не свая воля. Зрэшты, досыць ужо нават таго, што незнаёмыя людзі больш не чэпяцца. Гэта Зазыбу здавальняла пакуль. Адно было няручна — чалавек усё яшчэ не зводзіў з яго свайго цяжкага пагляду, дарма што, можа, і не зусім выразна бачыў, хто зайшоў у хату, а затым самачынна прымасціўся на ўслоне. Але дарэмна Зазыба ўсё роўна як суняшаў сябе. Чалавек за сталом нарэшце таксама пачаў з таго самага, што і яго хаўруснікі, калі, вядома, можна тут ужыць гэтае слова.

— Хто там і чаго трэба? — Мне казалі, што магу пачакаць гаспадара.

— Хто гэтак сказаў? — Ну, вашы... — А хто?

Першыя словы, якія былі вымаўлены, варочаліся ў ягоным роце з цяжкасцю, замаруджана, акурат знарок ён іх расцягваў для большай важкасці альбо нават постраха, але затым гаворка пачала набываць звычайную роўнасць, ужо на апошнім запытанні мала адчуваўся, што чалавек п'яны.

— Я прыехаў, — сказаў дзеля парадку, але быццам з неахвотай Зазыба.

— Адкуль? — не пераставаў пытацца п'яны, якому, няйначай, ажно радасна было, што меў у такім стане весці, можа сказаць, допыт.

— З суседняй вёскі, — адказаў Зазыба.

Гаворка была такая, нібыта абодва яны ішлі пры гэтым па клявай кладцы над рэчкай і вельмі баяліся зваліцца ў ваду.

— З якой? — Зазыбу нарэшце абрыдла гэтая гулянка ў пытанні-адказы і ён сказаў:

— З Гумніцкай.

— А-а-а, — сказаў чалавек і ўсё роўна як здаволены схліў над сталом галаву; здавалася, што цікавасць да размовы нарэшце прапала ў яго ўжо зусім, аднак не. — А мы вось тут, бачыш, — пачаў ён акурат скардзіцца, — на засаду напароліся. Пецьку паліцаі ў Барэйнах забілі. Каля першых двароў. Ведаеш, дзе Барэйкі?

— Чаму ж не? — Дык вось забілі Пецьку. Каля першых двароў. З засады. Толькі мы ўехалі на конях у вёску, а яны... Словам, забілі Пецьку. Але мы іх пераловім. І яныці паадразаем. Кажуць, адзін з тых паліцаў, што страляў першы, сёння выселе гуляе, дык нашы пайшлі туды. Злоўцяць і жанілку адрэжуць, выхаласцяць, няхай тады пахвастаецца. Я так і сказаў хлопцам — не забівайце яго, проста, хрэн на самым выселлі адрэжце і нявесце ў насоўцы падарыце.

Як кажучы, адным часам і грэх і смех, а тут яшчэ і жах, але Дзяніс Яўменавіч ніяк не азваўся, сядзеў унураны, маўчаў. Тады і партызан (цяпер гэта ўжо пэўна было, што партызан) страціў цікавасць гаварыць.

Нарэшце пачуліся новыя галасы на двары. Зазыба глануў збоку праз акно, убачыў Партноў. Той ставіў рыдлёўку да плота і з кімсьці размаўляў, але таго, другога, з акна не было відаць. Затое па голасе можна было пазнаць, што знаходзіўся чалавек недзе за коўратамі, там, дзе стаяў нявыпражаны з аглобляў Зазыбаў конь. «Людзі

вакол чужыя, — праскочыла ў галаву думка, — хоць бы часам не паквапіліся». Але падумалася пра гэта без трывогі, бо са з'яўленнем гаспадара, бадай, ужо можна было адчуць сябе іначай, чым з незнаёмымі людзьмі, ва ўсякім разе, не вельмі турбавацца хоць пра таго ж каня. Прынамсі, так хацелася верыць. Ну а што дзядзькі п'яныя, дык таксама... Таварыш на возе ляжыць забіты. Зазыба ўжо адарваўся быў ад услона, каб выйсці ў двор, але ўбачыў, што Партноў сам чыкільдыкнуў да ганка. Зазыбу ён пазнаў адразу, яшчэ з сенцаў, калі толькі расчыніў у хату дзверы.

— От каго ўжо не чакаў! — усклікнуў ён, становячыся здаровай нагой на парог. — Дак эта твай конь за дваром стаіць? Здароў, здароў, Яўменавіч!

Яны ўзяліся, паціснулі адзін аднаму рукі.

Гаспадар яшчэ з няўтойнай радасцю сказаў:

— Дак пагаворым... А я от... Скончыць яму перашкодзіў з-за стала п'яны партызан, які адкінуўся спіной да сцяны, спытаў:

— Магілу выкапалі?

— Так... справа няхитрая, — ад нечага смькнуў шчакой Партноў. — Можна запрагаць ды везці нябожчыка.

— Не твая справа. Начальства ведае, што і калі рабіць. Скура прыедзе.

— Але нека не па-чалавечы, — ці то запярэчыў, ці то проста сказаў Партноў. — Труны не зрабілі.

— Дзе тых трунаў цяпер на ўсіх набрацца.

— Дак ці ж эта цяжка?

— Ну, цяжка не цяжка!.. Салдат жа. Вунь у плашч-палатку загорнем і ўся нядоўгая. Хіба першы раз?

Партноў паціснуў плячамі. Зноў смькнуў той жа шчакой:

— Як знаеце. — І растлумачыў Зазыбу: — Я ета магілу для забітага памагаў калаць. Але што ў цябе?

— Словам перакінуцца прыехаў.

Зазыбаў адказ, відаць, насцярожыў чымсьці партызана, бо той зноў усклінуўся, паказваючы на Дзяніса Яўменавіча.

— Дарэчы, а хто гэта? Адкуль ён?

— Чалавек. Свой.

— Што значыць свой?

— Ну, можа, паважней нават, чым ты.

— Але нешта ён дужа патаемны, гэты твой госяць.

— У кожнага свая справа.

— Цяпер няма свайх спраў, — ужо зусім як цвярозы не залюбіў партызан, — кожная свая справа ды каго-небудзь другога датычыць.

Аднак гаспадар не настроены быў слухаць чужыя павучанні, сказаў Зазыбу:

— Хадзем-тка мы, Дзяніс Яўменавіч, каня твайго ў лепшае месца паставім, а то й папасвіць можам. Ай не маеш часу?

— Нават не ведаю, як сказаць.

— Ну дак хадзем.

Іванава незалежнасць, якая адчуваўся і ў паводзінах, і ў гаворцы, тым не менш нека насцярожыла Зазыбу, за кожнае слова чамусьці даводзілася непакоіцца. У сенцах, калі яны выйшлі з хаты, якраз пра гэта і сказаў ён. Але Іван адно махнуў рукой:

— Ат, кожнае гаўно не ўлашчыш.

— На двары зноў нікога не было. Іван адчыніў на задворак коўраткі, прапусціў наперад Зазыбу:

— Дык што ў цябе, Дзяніс?

— Партызаны патрэбны.

— Дак от жа яны.

— Ну, мне... — Цвярозы хто? — Во-во!

— У вёсцы цяпер толькі етыя трое, што ў мяне. А так... усе, здаецца, у лесе. Кажуць, у Пушкова яшчэ ў адной хаце стаяць. Ну да ты не хвалюйся. На пахаванне сянні сюды збяруцца ўсе. Кажуць, нідрэжны хлопец быў, а от жа... Кажуць, паліцаі арцюхоўскі застрэліў з-за плота. Дак мае от і заліваюць з учарашняга гора. Балазе, самагонку недзе знайшлі. Як прывезлі небаракую сюды, так і пачалі пытацца па вёсцы — у каго самагон?

— А я ўжо думаў, што крута мне давядзецца з п'янымі. Чакаў цябе, чакаў, але добра, што хутка справіўся.

— Дак... Не адзін. Дак навошта табе партызаны?

— Па-першае, адкуль яны з'явіліся ў вас?

— Як я зразумеў, дак, здаецца, з-за фронту. Але дзе ён цяпера, той фронт? Ваўна лістоўку вецер аднекуль прынёс з вашага боку, дак немцы ачухаліся пасля зімы, зноў наступаюць. Няйначай, усё-ткі хочунь Маскву ўзяць, зладца, што з другога боку, аднекуль з поўдня. Мае ткасама сянні пра ета разважалі. Аказваецца, страшная сіла, етыя немцы.

— Але ты дакладна ведаеш, што твае партызаны з-за лініі фронту?

— Ну, гавораць жа самі.

— А хто ў іх камандзір?

— Нейкі капітан. З энквэвэ. Ці то Кажамякін, ці то Шамякін. Дак етыя табе патрэбны?

— Мне хоць якія, але гэтыя, бадай. Так, відаць, гэтыя.

— Дак пабачыш сянні на могілках. Я пакажу табе камандзіра. У хворме ходзіць. Эта я ім параіў забітага пахаваць на нашых могілках. А то не хацел, моў, трэба ў патаемным месцы, а то выкапаць паліцаі ці немцы да паздзекуюцца з цела. Але ўсё-ткі са мной пагадзіліся. У сухой зямлі ляжаць — не ў балоце.

У Зазыбы бракавала часу — як таго вымагалі абставіны, Нарчук прасіў хутчэй вярнуцца ў атрад. Тым часам пахаванне тут магло адбыцца не раней, як па абедзе. Ва ўсякім разе, як помніў Дзяніс Яўменавіч, у вёсцы мала калі хавалі нябожчыкаў у першай палове дня. Вядома, партызанам неабавязкова захоўваць сялянскія традыцыі, але мала чым верагодна: вёска заўсёды накладзе свой адбітак — ці то звычай, ці то яшчэ чым.

Зазыба сказаў:

— Але ж у мяне часу мала. Ты не ведаеш, дзе штаб у Іх?

— Не, — крутануў галавой Партноў. — А табе і праўда карціць як хутчэй?

— Ведаеш, па той бок Бесядзі аб'явіўся карны атрад. Ці не будучы немцы перапраўляцца сюды, на наш бок.

— А-а, ета і праўда дзела. — Іван задумаўся. — А можа, етым сказаць, дарма што выпіўшы?

— Які з Іх толк?

Але Партноў крутануўся на здаровай назе, заспяшаўся ў хату. Следам за ім адтуле выйшаў партызан.

— Дзе твае немцы?

— Яны як мае, так і твае, — незалюбіў Зазыба.

— Гэта мы яшчэ пабачым! — груба сказаў партызан. — Дык дзе яны?

— Там, — няпэўна махнуў рукою Зазыба, каб адчапіўся.

— У страху вочы вялікія, вось што я табе скажу.

— Можа, і праўда вялікія. Але мне трэба да вашага камандзіра.

— Вось прыедзе на Пецькава пахаванне, ну і пабачыш, калі трэба.

Тады ўмяшаўся ў гаворку Партноў:

— Ты, Паўтаракін, дарэмна ета. Зазыба не стане хлусіць да паніку падымаць.

— А ну вас, — махнуў рукою партызан, — як знаеце, так і рабіце. Мне пахаваннем трэба займацца. Такі загад. Чалавек жа недарэмна забіты. — Павярнуўся на ганку і зноў падаўся ў хату.

Партноў пачухаў патыліцу:

— Тут ёсць сярод Іх талковы. З барадой. Не бачыў?

— Бачыў.

— Можа, таго знайсці? Да ён і еты не дужа п'яны. Але ладна, Дзяніс, вышэй пупа не падскочыш і далей свайго ценю не пабяжыш. Мне хтосьці казаў, што сын твой нарэшце вярнуўся дамоў?

— Ага, вярнуўся. Жыве цяпер з намі.

— А як ета тваю жонку завуць?

— Марфай.

— От бачыш, стаў забываць. А мая сянні пайшла ў Каменку. Ты ж ведаеш Каменку? Дак пайшла. Вярнуўся там адзін чалавек з палону. Кажы, па хваробе адпусцілі. Дак захацела спытаць у яго пра брата свайго. Ігнаці.

Разам на мабілізацыі пайшлі. Дак, кажаш, жыць можна і пры новай уладзе?

Зазыба, канечне, гэтага не гаварыў, але не стаў напярэйца даўняга прыцяця, толькі ўсміхнуўся ды сказаў шматзначна:

— Цяпер жа яно часам і не надта зразумела, у каго яна і якая.

Іван Партноў з яго слоў ажно зарагатаў:

— Эта праўда: як партызаны ў вёсцы, што, здаецца, іхняя, тоісць, старая, а потым паліцаі з немцамі пануюць. Праўда, немцы дак і не дужа часта бываюць тут, дарма што бальшак з Бяльнявіч на Баронькі не дужа далёкі, затое паліцаі... Етыя, бывае, не вылазаюць з нашай Буды. То на нашым пасёлку ў каго-небудзь самагонку глушаць, то на тым. Кучароў з Дзяржынна частуе, дак... Але нека хутка ён прывертнем зрабіўся. Яшчэ ўчора ў партыі быў, а сянні ў паліцаях, немцам служыць. Вось і ўчора мне цераз аднаго тут перадаваў, каб не дужа з партызанамі етымі валэндаўся. А я што — прывезлі на двор забітага, от і клопат. Дак, кажаш, сын вярнуўся ўсё-ткі. Як жа ён там?

(Працяг на стар. 10—11).

Лёс на канаву — спяваць

Заслужаны артыст БССР І. Тамашэвіч спявае з камерным хорам.
Фота А. КАЛЯДЫ.

Прафесійным музыкантам ды аматарам добра вядома імя спявака Івана Тамашэвіча. Чалавек, пазбаўлены зроку, ён «на выдатна» скончыў музычны факультэт Гродзенскага педагогічнага вучылішча, затым музычна-педагагічнае аддзяленне Мінскага педагогічнага інстытута. Яшчэ ў студэнцкія гады І. Тамашэвіч пачаў запісацца на Беларускай радыё. Звярнуў на сабе ўвагу багатым тэмбрам, музычнасцю, разнастайным рэпертуарам.

Потым ён працаваў у Шклове, Бабруйску, Полацку. І паўсюль вёў вялікую музычна-эсцэтычную дзейнасць, выступаў з канцэртамі, аднолькава гожа выконваючы і вакальную класіку, і народныя, і эстрадныя песні.

У 1988 г. праўленне Беларускага таварыства сляпых запрасіла І. Тамашэвіча ў Мінск для арганізацыі музычна-эстраднага аб'яднання. І цяпер «малая філармонія», як называюць яе многія, актыўна працуе пры таварыстве. Калектывы аб'яднання — харавая капэла, эстрадны аркестр, салісты — выступаюць на прадпрыемствах Беларускага таварыства сляпых, у школах для слабавідных, перад ветэранамі. Адна з галоўных задач музыкантаў — сацыяльная рэабілітацыя

інвалідаў па зроку. «Сярод невідных шмат таленавітых людзей», — лічыць мастацкі кіраўнік музычна-эстраднага аб'яднання І. Тамашэвіч.

Арганізацыйныя клопаты не перашкаджаюць яму займацца мастацтвам. Уласнае творчае жыццё І. Тамашэвіча насычанае. На розных канцэртных пляцоўках можна пачуць ягоны барытон. Не так даўно адбыўся сольны вечар спявака ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Ён выконваў старадаўнія рамансы ды неапітанскія песні. Падрыхтаваў і выканаў таксама цікавую праграму з Камерна-інструментальным ансамблем Дзяржтэлерадыё БССР, мае і шмат планаў.

Нядаўна за заслугі ў развіцці і прапагандзе музычнага мастацтва Івану Тамашэвічу прысвоена ганаровае званне заслужанага артыста Беларускай ССР. Пра гэту прыемную для спявака падаею даведліся ўсе, хто прыйшоў паслухаць спавазданы канцэрт камернага хору аб'яднання, і павіншавалі саліста І. Тамашэвіча з пачэснай адзнакай ягонай дзейнасці. Далучаемся да віншаванняў і мы.

Л. ПАЛКОЎНИКАВА.

Святлана АЛЕКСІЕВІЧ:

«Я — АБСАЛЮТНЫ ПАЦЫФІСТ»

Спектакль «Цынкавыя хлопчыкі» Святланы Алексіевіч [рэжысёр — Валерыя Раеўскі] ідзе на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Што прымусіла пісьменніцу зноў і зноў

звяртацца да ваеннай тэмы? Са Святланай АЛЕКСІЕВІЧ гутарыць журналіст Сяргей ШАПРАН.

— Святлана Аляксандраўна, што прымусіла вас узяцца за афганскую тэму?

— Я не хацела пісаць пра вайну. Ніякіх фізічных і духоўных сіл для гэтай тэмы ў мяне ўжо не было. Але ўся наша гісторыя — ваенная. Мы ўсе — дзеці ваеннага часу, дзеці ваеннага сацыялізму, ваеннай псіхалогіі.

У Францыі, дзе «Цынкавыя хлопчыкі» ўжо выйшлі, у мяне часта пыталіся: «Чаму такая жорсткая кніга?» Я адказвала, што пісала кнігу для савецкага народа. А свядомасць «гома сваеціку» празмерна ваенізаваная. Мы прывыклі не проста да смерці, але да смерці мільёнаў суайчыннікаў: рэвалюцыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. Наша свядомасць ваенізаваная.

Я вельмі доўга чакала, каб з'явілася такая кніга. Бачыла пахаванні, мацярок на могілках і выступаючых у школах, з жахам глядзела на хлопцаў з гітарамі, якія хацелі быць героямі! Я чакала і хацела, каб пра гэту вайну напісаў мужчына; я чакала восем гадоў...

Калі гэта пачалося, для мяне было ясна, што гэта за вайна. Так, я таксама з таго пакалення, якое жыло пад ідэалагічным наркозам. І толькі ў 1985 годзе, дзякуючы левай прэсе, мітынгавай дэмакратыі, грамадская свядомасць пачала абуджацца... Калі я пісала першую кнігу, «У вайны не жаночае аблічча», у мяне былі нейкія ілюзіі: я ўсё-такі не думала, што гэтыя семдзесят гадоў, як сказаў А. Салжаніцын, «смяротны пералом хрыбта».

Сёння ў нас у краіне няма інтэлігенцыі. Якая гэта інтэлігенцыя, калі яна ўступае ў змову з існуючым рэжымам?! Зараз я пішу кнігу пра Чарнобыль. Я размаўляла з урачом, які ўпісаў памерламу трактарысту дыягназ «злапаленне лёгкіх», хоць ведае, што гэты чалавек загінуў 3-4 гады таму: адзін атам плутонія здольны проста спаліць лёгкія. Урач ведае пра гэта, але загад Міністэрства ахо-

вы СССР забараняе ставіць правільныя дыягназы! Што ж гэта за ўрач? І як гэта дзіўна: каты і ахвяры мяняюцца месцамі, і іх ланцужок не канчаецца.

Мы прывыклі да ваеннага быцця станючы героямі — і ў літаратуры, і ў помыслах, а нашы штогадовыя бітвы за ўраджай? Прывілеі, дадзеныя за ўдзел у вайне? Зразумейце: я не супраць ветэранаў — людзей, якія насуперак усяму выйгралі гэтую вайну (і гэта была страшная пірава перамога; гэта перамога, над якой трэба плакаць, а не размахваць сцягамі). Але атрымліваць сёння за гэта каўбасу?! Гэта магчыма толькі ў маральна жабрацкай краіне. І так ва ўсім: на плошчы Перамогі ў Мінску школьнікі ў ваеннай форме кожны дзень чаканяць крок...

— Вы не задумваліся, чаму хлопчыкі так любяць гуляць у вайну?

— Гэта закладзена ў мужчынскай прыродзе, — інстынкт палаянічага, які пазней можа развіцца ў інстынкт забойцы, які забівае, скажам, не з пачуцця помсты, а проста з жадання забіваць. І тэма палаявання на чалавека пранізвае маю кнігу.

Ваенныя газеты часта абвінавачваюць мяне ў нападках на армію. Але што значыць — нападкі на армію? — мы ўсе адна армія. І ўсе размовы пра ваенную дыктатуру, якая нас соўваецца, думаю, не больш чым чуткі. Бо наш народ заўсёды баяўся чалавека з ружом. Калі ў тэатры Янкі Купалы рэпэціравалі, я гаварыла актрысам, якія іграюць мацярок: «Не іграйце пакуту. Калі вы пакутуеце, вы тым самым гаворыце: «Вінаватая армія, яшчэ нехта!». Але ж забойцы сыноў — вы. Вы, рабы, выхавалі рабоў. Ніхто з вас не выйшаў на плошчу, як рабілі гэта ў Амерыцы салдацкія мацярыкі. Ніхто не спаліў партбілет! Так што не іграйце пакуту — іграйце забойцаў!

Армія таксама неаднародная: былі людзі, якія нажываліся на гэтай вайне. Ваенныя радцы

атрымалі каласальныя грошы, а салдаты паміралі за тры рублі. Генералы маюць шыкоўныя дачы, а большасць салдат і афіцэраў жыла ў палатках. І армія — злепа нашага грамадства, дзе ўсе плюсы і мінусы даведзены да вобраза. Я лічу, каб даведацца, што гэта за грамадства, трэба ўбачыць яго армію і турму: там бяспраўе і рабства даведзены да крытычных формаў.

Мяне цікавіць чалавек у таталітарнай сістэме: што ж мы такое і чаму з намі можна рабіць усё, што з'ягодна? І як гэта рабіцца? Як гэта магчыма: сяржант камандуе салдатамі, якія пазней па-геройску загінуць, а іх мацярыкі ці не з могілак пойдучы ў школы раскажываць пра сваіх сыноў... Армія мяне ніколі не цікавіла, і гэта было б дзіўным для жанчыны. Я проста гляджу на ўсё нармальным жаночым поглядам. Але ж гэта ненармальна: маці вучыць сына не забіваць матылька, а прыходзіць у школу цётка-снайпер і раскажывае, як яна забіла 73 чалавекі! Мы ж самі павучаем сваіх дзяцей: «Без арміі ты не мужчына!» Таму я не кажу, што раскажала пра ўсю вайну. Я зрабіла гэта так, як убачыла.

Трэба вучыць нашых дзяцей любові да жыцця. А калі чалавек сустрэнецца са злымі рэаліямі гэтага жыцця, ён будзе ім супрацьстаяць, ведаючы цану сапраўднай любові. Неабавязкова расціць чалавека з кулакамі. Мяне выхоўвала мая ўкраінская бабуля. Я дагэтуль помню, што, па вясковым звычаю, калі развітваюцца з нябожчыкам, труну абносяць міма яго дзяцей, міма хлява са скацінай, міма дрэў. І бабуля, паклаўшы мне на засохлае дрэва, казала: «Міма яго труну пранесці не паспелі». У гэтым жа цэласнасць і каштоўнасць жыцця! А як жа хаваюць у нас у Мінску? — чатыры чалавекі вынесуць у труне бацьку альбо маці, адвезуць на могілкі. Нібыта знік чалавек! Жыццё рабіцца непатрэбным і бессэнсоўным.

Паездка ў Панькоўскую Буду

(Пачатак на стар. 8—9).

— Жыве, па гаспадарцы памагае. Цяпер сена косім.

— Я не пра ета. Ну, як там, у турме?

— Турма — не бацькаў дом.

— Але ж во неяк выбавіўся? Пашанцавала ці тэрмін выйшаў?

— Здаецца, і тое, і гэта, — не стаў прызнавацца Зазыба. — Галоўнае, жыве цяпер з намі.

— У Гаўрылінцы ж таксама ласць адзін уцець з савецкай турмы. Дак той раскажывае — ой-й-ей! Такі жах, што ажно не верыцца. Мы сабе тут жывём і не знаём, што Берыя са Сталіным ледва не ўсю краіну ў Сібір ды на Поўнач перасяліў. Значыць, твой не раскажывае?

— Ну так... гаварыў... але... дзе тая праўда? Людзей многа — адзін тое бачыў, другі гэта, так што...

— Значыць, твой не раскажывае?

— А я не дужа й пытаюся. Цяпер і без гэтага жахаў хапае.

— І то праўда. Дак, кажаш, немцы па той бок Бесядзі. Не крутагорскія?

— Здаецца, не, карнікі. Я іх бачыў, калі перапраўляўся ўчора каля Кубракоўкі.

— А што ты маеш да етых партызан?

— Не я, а нашы партызаны. Нарчук з Чарнагузавым.

— Ты ім памагаеш?

— Дак...

— А-а-а... — з разуменнем паківаў галавой Іван.

З таго боку двара, ужо недзе насыпраца Іванавай хаты, пачуліся галасы. Хтосьці моцна смяяўся ў натоўпе, а то ўсё гаварылі ўзбуджана, перабіваючы адзін аднаго. Нарэшце адчынілася фортка паміж варотамі і сцяной хаты, двор пачаў напаўняцца партызанамі. Сярод іх Зазыба ўбачыў і тых двух, што ацраліся тут раней — барадаты і той, што першы размаўляў з ім на ганку, калупаючы пальцам у вусе. Смешна, але ён і цяпер рабіў тое самае, усё роўна як яму свярбела ці было поўна серы, якую цяжка даставаць.

Барадаты падышоў да коўратак за якімі сгаялі Зазыба з Іванам Партновым, кінуў Івану:

— Загадана — запрагаць!

— Запрагаць дак запрагаць, — чамусьці падміргнуў Партноў Дзянісу Яўменавічу.

Партызаны тым часам не пераставалі гаманіць і на двары, але ўжо ніхто не смяяўся, відаць, стрымлівала блізкасць забітага. Зазыбу добра было чуваць, пра што ішла размова, дарма што паасобку, як кажучы, у кожнай кампаніі свая. Тым не менш, Дзяніс Яўменавіч здолеў улавіць галоўнае. За выключэннем, можа, гэтых двух, што заставаліся ў вёсцы, усе астатнія са-

праўды хадзілі ці то ў Арцюхі, ці то ў Кісялі, ці то ў Манастырок лавіць таго паліца, што застрэліў з-за плота ў Барэйках ляжаўшага цяпер на калёсах пад'пласч-палаткай партызана. П'яны Паўтаракін, — а Зазыба запамінуў, як называў яго ў хаце Іван Партноў, — аказваецца, не так сабе здзекуліва пагражаў: учарашняга забойцу партызаны і праўда «накрылі» на вясёллі і не толькі зрабілі на вачах у нявесты кастрацыю, а і больш таго... І вось цяпер яны ўспаміналі пра гэта, як пра звычайную забаву... Не тое, каб шкадуючы паліцэйскага, але Зазыба ажно жажнуўся. Чуючы партызанскую пахвальбу, дарма што на грамадзянскай вайне таксама наглядзеўся рознага паскудства... У недаверстве тады амаль аднолькава саборнічалі як белыя, так і чырвоныя... Але тое, што пачуў ён цяпер, здаецца, пераўзыходзіла сваім дзіўствам усё іншае...

Іван Партноў тым часам вывёў з хлява мышастага каня, стаў запрагаць, разганяючы па баках партызанаў, якія тоўпіліся пасярод двара. Хтосьці падышоў да калёс, нацягнуў на ногі забітаму пласч-палатку, адкрыўшы галаву. Зазыба глянуў туды, акурат жадаючы схаліць зрокам абрысы твару, але ўбачыў толькі распухлыя шчокі, ацеслы нос, дакладней, твар у чалавека ўжо быў знявечаны смерцю; адны валасы на галаве заставаліся, як і раней, чорнымі, іх зусім не зачэпіў тлен, нёдарма кажучы, што валасы ў мёртвага чалавека ніколі не мяняюцца колерам і нават у магіле нейкі час працягваюць расці.

Многа на сваім жыцці бачыў Зазыба чалавечых смерцяў, — і на вайне,

і так, жывучы ў вёсцы. Прызнацца, ён і не баяўся нябожчыкаў, мог без страху ў душы глядзець на іх; але ўсё-такі ўразіла яго адна смерць, смерць ягонай маці: раней ён і ўявіць не мог сабе, што памёршы чалавек можа ляжаць у труне, быццам у сне — нават з усмешкай і ўсё роўна як са здаровым колерам твару. А маці так і ляжала, нібы жывая, ажно боязна было апускаць яе ў магілу, засыпаць зямлёй.

Гледзячы цяпер на забітага партызана, Дзянісу Яўменавічу чамусьці якраз гэта і прыйшло на памяць, няйначай, падзейнічаў на яго выгляд нябожчыка. Да таго ж, параўнаўшы, таксама як і ўспаміны, рэдка калі залежаць ад чалавека, вярней, не заўсёды ва ўладзе яго.

Нарэшце конь быў запрэжаны, але Іван Партноў не адразу стаў выязджаць на вуліцу: расчыніўшы на дзве палавіны вароты, ён тут жа вярнуўся да Зазыбы.

— Дак... ты ж таксама, Яўменавіч, на могілкі разам ідзі, раз трэба. Можаш і на кані. А можаш і тут пакінуць яго. Я от зараз вызвалю двор, а ты ўедзеш. Словам, глядзі сам.

Зазыба паслухаўся Івана, і калі той вывез забітага на вуліцу, заняў сваёй фурманкай вызваленае месца на двары.

На могілкі народу сышлося шмат — і партызанаў, і вясковых. Бабы стаялі пад бярозамі, плакалі, быццам па сва-

Мяне вінавацяць у залішнім натуралізме. Але гэта не натуралізм — я паказваю знікненне чалавечага жыцця. Як адыходзяць фарбы з твару, якога колеру былі ў гэтага чалавека вочы, кроў. Я анатамірую гэта, каб чалавек жажнуўся самога сябе. І ніякая ідэя не можа быць вышэй за чалавечае жыццё. Зло нараджае толькі зло, кроў нараджае кроў. Мы ўсе сядзім у адной турме. І калі мы зноў пачнём дзеляцца «ты — арыштанта, я — наглядчык», мы зноў умыемся крывёй. Таму я — абсалютны пацыфіст.

— Святлана Аляксандраўна, у чым для вас каштоўнасць чалавечага жыцця?

— У самім жыцці. Калі я пытаюся ў ветэранаў: «Ці вартае жыццё свечак?», яны адказваюць: «Так, мы перамаглі!» і гавораць пра свае ордэны. І толькі адна жанчына сказала: «Божа мой! З такой вайны я нарадзіла такую прыгожую дзяўчынку!» І раптам выцягвае з шафы кароценькую сукенку, у якой распісалася ў ЗАГСе. Вось гэта — жаночы ўспамін. А то адны гістарычныя ўспаміны на даты: мы перамаглі, мы пабудавалі Але ж чалавечага жыцця не разгледзець: ці кахаў гэты чалавек?.. На надмагіллях пішучы: «Член КПСС з такога года». Але нельга асуджаць за гэта людзей. Калі б мы нарадзіліся на пяцьдзесят гадоў раней, мы былі б такімі ж. Мы ўсе — заложнікі сістэмы. Адзін Сахараў сядзеў у Горкім. А новае пакаленне вучыцца па старых кнігах.

— Як вы знаходзіце сваіх герояў?

— Гэта нескладана: выйшаў за дзверы і можна пісаць новую кнігу. Іншая справа, што цяжка знайсці чалавека, які думае і ўслухоўваецца ў сябе, запамінае свой эмацыянальны стан. Бо маса людзей жыве на ўзроўні інстынктаў. Людзей, эмацыянальна таленавітых, значна менш. Скажам, пасля кнігі «У вайны ён жаночае аблічча» прыходзілі такія пісьмы: «Мы пачалі запісваць ваеннапалонных. Але кніга не атрымліваецца. Наіўна было б меркаваць, што ў кнізе ўсё гучыць менавіта так, як мне расказалі: гэта ўсё словы маіх герояў і ў той жа час — мае словы. Проста гэты расказ трэба было ўмець пачуць і выбудаваць.

— Ці дапускалі вы домysel?

— Не. Прыхлусіць нельга было. Іншая справа, што я даводзіла ўсё да вобразу. Гэтага не растлумачыць — настолькі тонкая гэтая матэрыя... Тут найдалікатная мяжа паміж пла-

катам і літаратурай. Праўда ў рэальных абставінах і мастацтва — абсалютна розныя рэчы. Мы ж прывыклі, што ідэалогія і мастацтва — адно і тое ж. Няўжо ўсе павінны гаварыць пра подзвіг? Няўжо прывыклі: за нас скажуць, за нас вырашаць? У нас пайковае выхаванне...

— Але тыя ж афганцы і іх мацярыкі засталіся ў нашай дзяржаве адзін на адзін са сваёй бядой.

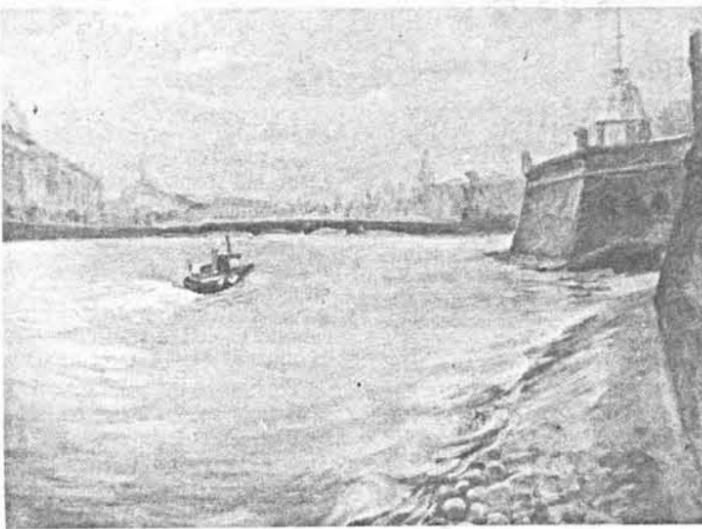
— Складана вінаваціць у гэтым нас з вамі. Мы — грамадства ўсеагульнай бяды: незаконна рэпрэсіраваныя, іх сем'і цяпер — афганцы і чарнобыльцы. Але калі чалавек пастаянна крычыць, што яму баліць, дык спачуваць яму робіцца складана. Акрамя таго, існуюць жорсткія законы грамадства: калек і інвалідаў падростаючае пакаленне расштурхоўвае па ўзбочынах жыцця. У цывілізаваным і маральным грамадстве гэтыя законы можна змякчыць. Але чалавек па сваёй прыродзе, на жаль, адзінока. Нават у каханні...

— Святлана Аляксандраўна, што для вас рэлігія? У вашай кнізе тэма Бібліі прагучала рэзкім дысанансам агульнаму сюжэту.

— Рэлігія для мяне — прысутнасць Усявышняга. Мая сядомасць адмаўляецца абмяжоўваць жыццё кавалкам часу. Так, дзеці — найпросты шлях да бяссмерця, але я думаю, што кожны павінен яшчэ і выканаць сваё жыццё на гэтай зямлі...

Без Бібліі мая кніга зрабілася б падобнай да тэатра абсурду: гэтыя мацярыкі, якія сёння плачуць, а заўтра выступаюць у школах, хлопцы, якія любяць хадзіць у вайсковых формах, крычаць пра боль, а выбіваюць, дастаюць магнітафоны, мэблю і г. д. Гэта дзіўныя, вычварныя формы жыцця. Сацыялістычныя ідэалы зніклі. Засталіся толькі біблейскія. Чым менш размоў на афганскую тэму, тым для мяне лягчэй. Я не лічу, што маю права навязваць некаму свае ідэі, светаадчуванне. Бо ёсць проста радасныя людзі. Нельга ж ператвараць сваё жыццё ў адны могілкі! Калі мацярыкі будуюць думаць аб пакутах, яны пачнуць нараджаць вырадкаў. Арганізм абараняецца. Аднак ўвогуле не думаць пра гэта — значыць быць жывёлай. Меру выбірае сам чалавек. Мне раней здавалася: я абаронена ад гэтага грузу чужога болю. Цяпер я стамілася. Падобнае бяследна не праходзіць. І было б дзіўна, калі б я захавала сваю псіхіку, сваё адчуванне жыцця ў некрутым стане...

БЕЛАРУСЫ ЛЕНІНГРАДА-БАЦЬКАЎШЧЫНЕ

І. ЧАРНЯКЕВІЧ. «Паўз Петрапаўлаўску»

Выстава мастакоў-беларусаў з Ленінграда пад дэвізам «Маю гонар» экспанавалася ў мінскім Палацы мастацтваў. Яе ўдзельнікі — Ю. Казак, І. Казлоўскі, Ю. Рудак, В. Сівуха, І. Чарнякевіч. Арганізатарамі выступаюць Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» і Міністэрства культуры БССР. Сябры суполкі — мастакі розных кірункаў, адны прытрымліваюцца рэалістычнай традыцыі, другія бліжэй абстрагаваныя формы. Шэраг твораў эк-

спазіцыі можна было б аднесці да містычнага сімвалізму, вызначыць як спробу асэнсаваць праз сучасную мастацкую форму традыцыйныя каштоўнасці хрысціянства. Агульнае для ўсіх мастакоў суполкі адчуванне аднасіці з лесам Бацькаўшчыны. «Час збіраць камяні», — сёння мы часта прыгадваем гэтае біблейскае выслоўе. Яно дарэчы і тут. Камяні ў падмурак Адраджэння.

В. БОГУШ.

В. СІВУХА. «Плынь». Сукно, аплікацыя.

НА МУЗЫЧНАЙ СЦЭНЕ

ПАГЛЯДЗІМ

НА «ЗОРКІ»?

Па сутнасці, адбыўся бенефіс артысткі, якую добра ведае і любіць оперная публіка. На афішы, праўда, не было гэтага святочнага, крыху старамоднага слова. Афіша мовіла прасцей: творчы вечар заслужанай артысткі БССР лаўрэата Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Наталлі Кастэнікі — першы канцэрт цыкла «Зоркі беларускай оперы», распачаты нашым Вялікім тэатрам.

Аднак ці кожны канцэрт дае такое рознабаковае ўяўленне пра артыста, як гэты — своеасаблівы творчы партэт адной з вядучых салістак! У праграме, якую каменціравала дыктар рэспубліканскага радыё М. Захарыя, гучаў і наротні расказ пра геранію вечара, і фрагменты з опер, дзе Н. Кастэніка пярэчыла партыі лірычнага сапрана, і так званыя творчыя залуці — той рэпертуар, што хацела б актрыса ўвасобіць на сцэне.

Надзея Яноўская («Дзікае палляванне караля Стаха»), Мадлена («Андрэ Шанье»), Аіда з аднайменнай оперы, геранія «Руслана і Людмілы». Сцэны са спектакляў «Рыгелета» ды «Травіята». Нарэшце, арыя з II дзеі і III дзея оперы «Тоска» — самай трапяткой мары... Усё пачулае выявіла набыткі, паміненні, творчы патэнцыял спявачкі, дало магчымасць парадавацца яе пяшчотнаму цёплым голасу і падзвіжца рознабаковаму анцёрскаму дару, самахвярнасці ў мастацтве. А калі нікалі, на жаль, і засмуціцца выдаткамі яе неащчаднасці да сябе, нястрымнай прагі «спяваць усё» і як мага болей, што выяўляе вакальныя праблемы нават у прызнаных спрактыкаваных майстроў...

Публіка, сярод якой было нямала артыстаў оперы, гарача вітала абаяльны талент Наталлі Кастэнікі. Яе поспеху паспрыялі ўсе ўдзельнікі вечара: аркестр пад кіраўніцтвам А. Анісімава (які меў і некалькі «сваіх» нумароў), мужчынская група хору, салісты. Партнёры артысткі ў дуэтах былі цудоўныя: А. Саўчанка («Рыгелета»), Э. Пелагейчанка («Травіята», «Тоска»).

Відаць, і гэтыя, як і многія іншыя знаёмыя нам імёны, з'явіцца з часам на афішах новага цыкла. Перспектыва ў такіх канцэртаў, як паказаў першы з іх, ёсць: яны не толькі наблізяць да глядача оперных «зорак», а і дапамогуць самім «зоркам» убачыць у нейкім іншым святле сваіх партнёраў, ды і сябе тансама...

С. ВЕТКА.

ім. Партноў паказаў Дзянісу Яўменавічу камандзіра атрада, які прыскакаў на чале кавалькады на танкавогім, быццам вытачаным, высокім кані пад жоўтым рыпучым сядлом. Надзеты ён быў у вайсковае — у дыганаляевае сіняе галіфе і ў такую ж дыганаляевую, але цёмна-зялёную гімнасцёрку, падпяраную тоўстым рамянем са спраж-кай, пасярод якой блішчэла начышчанай медзю пяцікутная зорка. Але на пятліцах гімнасцёркі знакі адрознення былі не энкавудаўскія, а агульнавайсковыя — на кожнай па адной цёмна-вішнёвай шпале. Сам ён быў невысокага росту, але нядрэна складзены, здаецца, так гавораць у падобных выпадках; вялікі палец правай рукі трымаў трохі воддаль ад спражкі пад рамянем; рухаўся імкліва, але неяк бокам, усё роўна як увесь час адчуваў на сваім шляху нябачную перашкоду, якую патрэбна было пераадоляваць; на твары яго, бадай, зусім простым, які ў на-тоўпе не заўсёды можна адразу адрозніць альбо надоўга запомніць, здавалася, не было ніякага пачуцця, быццам камандзір сапраўды знаходзіўся не на пахаванні свайго партызана, а так — збочыў з дарогі выпадкова на могілкі, каб даведацца, дзеля чаго тут сабраўся народ. І над магілай гаварыў не ён. Развітальнае слова сказаў другі чалавек; гаварыў ён нядоўга, але не прамінуў паведаміць мясцовым жыхарам, што забойца ўжо панёс пакаранне, да-даўшы, што прыйдзе той час, калі і іншыя здраднікі і іх гаспадары знойдуць сабе няслаўны канец на сваёй зямлі. Словам, усё было зроблена і сказа-на, як на вайне. Але Зазыбу таксама, і Івану Партноў, не спадабалася, што

чалавек клалі ў зямлю без труны. Нават камяні зямлі, якія мякка і амаль нягучна шлёпаліся, падаючы ў яму на плашч-палатку, здаецца, не выклікалі жалобнага пачуцця, якое ўзнікае тады, калі трапляюць на драўлянае вечка труны. Нарэшце, збіваючы лістоту на бярозах, прагучэлі апошнія стрэльы з вінтовак, вясковыя кабеты зноў заплі-калі галасамі, тады Зазыба стаў пра-бірацца між людзей да камандзіра. Той хацеў накіраваць яго да кагосяці інша-га, няйначай, таксама з камандзірскім званнем, але Зазыба крутануў галавой і амаль сілаю прымусіў выслухаць ся-бе.

— А чаму ваш камандзір не пры-ехаў? Дарэчы, як яго прозвішча?

— Нарчук.

— Сапраўднае?

— Так. У нас іначай нельга, бо мы ўсе тут адзін аднаго ведаем, таму ня-ма ніякай патрэбы гуляць у мянушкі.

— Не мянушкі, а клічкі, — папра-віў капітан. — Дык чаму сам ён не прыехаў?

— Ну, трэба ж за немцамі сачыць. Распараджэнні аддаць. План прыду-маць, як не пусціць карны атрад на гэты бок Бесядзі.

— Ён у вас, як відаць, стратэг. Але мы на маршы. Мы спецатрад і рухаемся ў Чачэрскія лясы. А тут проста затрымаліся на дзень-два пасля вялікага пераходу. Так што, немцы ва-шы нам не страшны. Мы сёння тут, а заўтра адзін чорт будзе ведаць.

— Нашы прасілі, каб вы прыехалі, а то...

Аднак камандзір спецатрада, здаец-ца, ужо разумее, што адчапіцца ад Зазыбы проста так не ўдасца, таму пе-рапыніў:

— Нікуды я не паеду. Ды і чаму я павінен верыць, што гэта не правака-цыя? Можна, у лавушку хочаце зама-ніць! Словам, калі вашым таварышам патрэбны мы, то няхай суды прыяз-джаюць. Тут і абгаворым.

Зазыба ў разгубленасці пераступіў з нагі на нагу, хацеў зноў пачаць пе-раконваць камандзіра спецатрада, цяж-ка перажываючы, што той не пада-ваўся на ўгаворы, але дарэмна; сказаў-шы апошнія словы, капітан крута па-вярнуўся і, ледва не падбегам, рушыў да свайго каня, якога трымаў на краю могілак партызан, — чамусьці ў чо-рнай кубанцы, дарма што было самае лета і ўжо стаяла на дварэ паўдзённая спёка. Бачачы Зазыбаву няўдачу, на-ват разгубленасць, да яго падышоў Іван Партноў:

— Ну як, Яўменавіч?

— А ніяк, — ужо не хаваючы злос-ці, адказаў Зазыба. — Ці то мяне за дурня прымае, ці то сам...

— Ціха ты, — азірнуўся Іван Парт-ноў, баючыся, што пачуюць другія партызаны, якія яшчэ тоўпіліся каля магі-лы.

Зазыба пасля гэтага і сам нібыта насяражыўся, глянуў туды.

— Але мне хутчэй трэба ехаць, — сказаў ён змрочна, кратуючы пальцам кончык свайго носа.

— Дамоў? — спытаў Партноў.

— Так.

Іван забраў сваю рыдлёўку, што ста-яла, уторкнуў у дзірван каля магі-лы, і яны падаліся к дарозе, што вяла ў вёску. Партноў бачыў, што Зазыба сапраўды збіянэжаны, таму не чап-ляўся з размовай, і яны ў добрай ха-дзе вельмі хутка апынуліся каля Іва-навага двара.

— Можна, паабедзем, га? — спытаў Іван, але Зазыба адмоўна крутануў галавой, не стаў заходзіць у хату; та-ды гаспадар хуценька вынес яму акра-ец хлеба, ухапіў на гародзе гуркоў, а ў дадатак яшчэ і жменю салодкага гароху. — Ты ж глядзі, асцярожна, Дзяніс, — ужо ледва не наўздагон крыкнуў Партноў, а потым доўга ста-яў каля коўратак, шкадуючы, што ста-ры таварыш паехаў усё роўна як у крыўдзе, ва ўсякім разе, незадаволены і раззлаваны сустрэчай з камандзірам спецатрада.

Дзяніс Яўменавіч таксама праклінаў сваю сённяшнюю паездку ў Панькоў-скую Буду; атрымалася яна дарэмнай, больш таго, расчаравала, можа, у са-мым галоўным: у спадзяванні на па-разуменне людзей ва ўмовах варожай акупацыі, а найперш уразіла амбіт-насць, калі гаварыць нават са-май далікатнай мовай, тых, каго за-сылалі сюды з-за лініі фронту па роз-ных вайсковых і невайсковых ведам-ствах. Відаць, у сувязі з гэтым прый-шла на памяць і мінулагодняя крыва-вая трагедыя ў Машавой...

АДЗНАКІ ЧАСУ

Па старонках перадваеннага «ЛіМа»

«Да вайны», «Пасля вайны» — адзнакі, якімі мы, незалежна ад ўзросту, пазначаем апошнія паўстагоддзе нашай гісторыі.

Якім ён быў, той даваены час, чым жылі людзі, якія яны, тыповыя прыкметы тагачаснага культурнага, літаратурнага, мастацкага жыцця! Так выспела думка пагартца старонкі нашага «ЛіМа» за некалькі месяцаў, што папярэднічалі вайне. Вельмі часта звычайны артыкул, інфармацыя, рэпартаж могуць расказаць пра асаблівае часу больш, чым шматпланавы роман.

Адразу хочацца сказаць, што з вышнімі сённяшняга дня, калі адбылася пераацэнка многіх каштоўнасцей, нямаюча з таго, пра што пісаў тады «ЛіМ», можа падацца сучаснаму чытачу найўнім, як была найўнай вера ў добрага бацькохну-цара — вялікага і мудрага Іосіфа Вісарыянавіча Сталіна, яго верных памагатых, у «камуністычныя ідэалы» і да т. п. Як кажуць па-руску — «легко быть умным задним числом», таму не будзем іранізаваць з нагоды прачытанага на пажайцельных старонках перадваеннага «ЛіМа». Гэта — наша гісторыя, і нікуды ад яе не схаваешся.

«Маршалу Савецкага Саюза Кліменту Яфрэмавічу Варашылаву споўнілася 60 гадоў. «З дзён перамогі Вялікага Кастрычніка з імем Клімента Яфрэмавіча Варашылава звязана слава зброі савецкага народа, баявыя подзвігі Чырвонай Арміі на франтах грамадзянскай вайны, тэхнічная рэканструкцыя і няспынае ўмацаванне Узброеных Сіл Савецкай дзяржавы.

Літаратары, работнікі мастацтваў Савецкай Беларусі разам з усім беларускім народам, разам з народамі шаснаццаці савецкіх рэспублік сардэчна вітаюць слаўнага юбіляра Клімента Яфрэмавіча Варашылава».

У праўленні ССП БССР

«Адбылося пасяджэнне праўлення Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР, на якім былі разгледжаны рад важных пытанняў.

З своеасаблівай справаздачай аб сваёй рабоце і творчых планах на бліжэйшы час выступіў тав. Ю. Віцьбіч.

На гэтым жа пасяджэнні ў члены ССП БССР прыняты польскія пісьменнікі Тэафіл Главацкі і Елена Сольм, беларускія паэты Валяцін Таўлай і Ніна Тарас, яўрэйскі паэт М. Моргентон».

У творчых лабараторыях мастацтва

«Дэпутат Вярхоўнага Савета БССР кампазітар-ардэнаносец А. В. Багатыроў напі-

саў песню аб 100-й дывізіі. Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР гэта дывізія ў 1940 г. ўзнагароджана ордэнам Леніна за гераічную барацьбу з белафінамі».

«З вялікім уздымам прайшоў агульны сход пісьменнікаў Мінска, прысвечаны абмеркаванню гістарычнай пастановы СНК СССР і ЦК ВКПБ «Аб асушэнні балот Беларускай ССР і скарыстанні асушаных зямель калгасамі для расшырэння пясчэных плошчаў і сенажацей».

Адкрываючы сход, пісьменнік М. Лынькоў расказаў аб значэнні гістарычнай пастановы СНК і ЦК ВКПБ, аб тым, што ў Беларускай літаратуры тэма барацьбы з балотамі заўсёды займала віднае месца.

З выключнай увагай выслухалі пісьменнікі выступленне сакратара ЦК КП(б) Беларусі тав. Маліна».

«...Вялікім недахопам партарганізацыі Саюза мастакоў БССР з'яўляецца слабая работа па выхаванні кандыдатаў у члены партыі. У т. т. Пашкевіча, Грубэ, Азгура, Красоўскага, Берковіч даўно скончыўся тэрмін кандыдацкага стажу, але ніхто не збіраў кандыдатаў партыі для азнаямлення з іх работай па вывучэнню гісторыі партыі, таварышы не маюць канкрэтных нагурузак, альбо партый-

ных даручэнняў і ў сэнсе далейшага свайго росту, бальшавіцкай закалі прадстаўлены самі сабе». (З артыкула «Партыйная арганізацыя мастакоў перад справаздачна-выбарчым сходам»).

«У новым генеральным плане рэканструкцыі Мінска ўвасабляецца радасць і ўрачыстасць сацыялізма. Не будзе больш вузкіх завулкаў, нізкіх хібарак, на месцы іх вырастуць светлыя і прасторныя карпусы для тых, хто будзе нашу рэспубліку, куды ў ёй шчасце для маладых пакаленняў». (З артыкула «Аб творчасці беларускіх архітэктараў»).

«У Беластоцкім ДOME Чырвонай Арміі адбыўся вялікі літаратурны вечар, прысвечаны творчасці вядомага беларускага паэта, дэпутата Вярхоўнага Савета СССР Філіпа Сямёнавіча Пестрака. Вечар адкрыў Максім Танк. Аб рэвалюцыйным пафасе творчасці паэта, аб актыўным удзеле паэта ў сацыялістычным будаўніцтве на вызваленым зямлі гаварыў сакратар абкома КП(б)Б тав. Эльман. Ён заклікаў паэта напісаць творы, якія б уславілі веліч сталінскай эпохі.

У заключэнне вечара з поспехам выступіў ансамбль беларускай песні і танца пад кіраўніцтвам Р. Шырмы».

Аб рабоце партарганізацыі Другога Дзяржаўнага драматычнага тэатра

«Раскрытыкаваўшы партарганізацыю тэатра, аўтар піша: «Міхал Іванавіч Калінін у сваім дакладзе аб камуністычнай маралі гаварыў: «Што такое сацыялізм? Гэта пабольш прадукцыі і лепшай якасці». У прымяненні да тэатра гэта азначае — больш спектакляў высокага ідэйна-мастацкага ўзроўню».

Беларускі музей у Вільнюсе

«У руінах старога манастырскага будынку на Острабрамскай, 10 у г. Вільнюсе змяшчаецца Беларускі гістарычны музей. У чатырох маленькіх пакоіках захоўваюцца вельмі рэдкія экспанаты гісторыі беларускага народа, што маюць сусветнае значэнне. Пачатак з пярсцёнка полацкага князя Барыса (XII ст.), драгічынскія плембы (якія хадзілі нароўні з грашыма), Жухавіцкае рука-

піснае евангілля IV ст., Аль-Кітаб (кніга беларускіх мусульман) на беларускай мове, ад рукі рысаванага арабскім алфавітам, прывілей Стэфана Баторыя (Батуры), выдадзены ў 1583 г. людзям Пінскага царкоўнага ўладычства і г. д. Велізарную каштоўнасць уяўляе калекцыя зброі беларускіх віцязяў і воінаў, народная вопратка, ганчарныя мастацкія вырабы, калекцыя тканін і г. д. Звяртае на сябе ўвагу сцяг беларускіх паўстанцаў Лідскага павету (1863 г.), адабраны ў іх палкоўнікам рускай службы Пахомавым, які задушыў гэтае паўстанне».

«Вялікі кастрычнік і стварэнне Беларускай дзяржавы-нашча недастаткова закрануты ў нашай літаратуры. Трэба ў велічных высока-мастацкіх вобразах паказаць тую бязмежную падымаю, якую адчувае беларускі народ за клопаты аб сабе да У. І. Леніна, І. В. Сталіна, да іх бліжэйшых саратнікаў — Я. М. Святрлова, М. В. Фрунзе, Л. М. Кагановіча, Г. К. Арджанікідзе, К. Е. Варашылава, А. Н. Мяснікова».

(З артыкула Ю. Віцьбіча «Гістарычная тэматыка і пісьменнікі»).

«Сталіцу Літоўскай ССР — Вільнюс для ўмацавання культурнай сувязі двух братніх рэспублік днямі наведалі народны паэт БССР, лаўрэат Сталінскай прэміі Янка Купала, віцэ-прэзідэнт АН БССР, народны паэт Якуб Колас, сакратар ЦК КП(б)Б па прапагандзе Ц. Гарбуноў, навуковы супрацоўнік АН БССР М. Ларчанка».

«Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР скульптар-ардэнаносец З. Азгур рытуе да Усесаюзнай мастацкай выстаўкі «Наша Радзіма» манументальную скульптуру «Сталін у сшыльцы».

«Адбыўся чарговы адкрыты сход партыйнай арганізацыі ССП БССР, на якім былі разгледжаны: заява паэта-ардэнаносца Пятра Глебка аб прыёме яго кандыдатам у члены КП(б)Б і кандыдата партыі тав. А. Куляшова аб прыёме яго ў члены КП(б)Б. У абмеркаванні заяў прынялі

ўдзел т. т. Броўка, Кучар, Кадовіч, Крапіва, Вольскі, Р. Лынькоў, Клімковіч, М. Лынькоў. Партыйная арганізацыя аднагалосна паставіла прыняць тав. П. Глебку кандыдатам у члены КП(б)Б, тав. А. Куляшова — членам КП(б)Б».

«У яўрэйскім калгасе «Эрштэр май» Гродзенскага раёна адбыўся літаратурны вечар, прысвечаны 25-годдзю смерці Шолом-Алейхема».

«Кампазітар С. Палонскі стварыў музыку на тэкст «Пісьма беларускага народа вялікаму Сталіну».

«Работнікі літаратуры і мастацтва з энтузіязмам падпісваюцца на пазыку трэцяй п'яцігодкі (выпуск чацвёртага года).

2-га чэрвеня ў зале Дома пісьменнікаў у Мінску адбыўся мітынг, прысвечаны падпісанню на новую пазыку. Выступіўшыя пісьменнікі Кузьма Чорны, Пятро Глебка, Міхась Клімковіч, М. Грубян з вялікім уздымам гаварылі аб бліскучых перамогах сацыялізма. Пасля пачалася падпіска на пазыку. Народны паэт БССР Якуб Колас падпісаўся на 7500 рублёў, лаўрэат Сталінскай прэміі Кандрат Крапіва — на 7500 р., на 4 тысячы кожны падпісаліся Міхась Лынькоў і Віталей Вольскі. На 3 тысячы — Пятрусь Броўка, Кузьма Чорны і Пятро Глебка. К 8 гадзінам вечара пераважная большасць пісьменнікаў аформіла сваю падпіску».

І апошні перадваены нумар «Літаратуры і мастацтва» за суботу 21 чэрвеня 1941 г. (цікавае супадзенне — праз 50 год «ЛіМ» таксама выйшаў 21 чэрвеня — толькі гэта ўжо не субота, а пятніца). Нішто ў ім не нагадвае пра тое, што заўтра пачнецца вайна, якая паламае лёсы мільянаў людзей, прынясе кроў і смерць. Пра што ж пісалася ў тым, апошнім нумары? Амаль увесь ён быў прысвечаны гастролям у Мінску МХАТа імя Горькага. Адпаведна і загаловкі артыкулаў, змешчаных тут: «Вялікая школа для ўсіх тэатраў», «Масквін у ролі Лукі», «Сцяганосец савецкага тэатра».

А заўтра была вайна...

Падрыхтаваў
М. МІХАЙЛАЎ

Палітыка і праца

(Пачатак на стар. 5).

Што і казаць, калі мы сабралі пасяджэнне Мінскага стачкома пасля 22 мая, настрой быў ва ўсіх кепскі. Падбадзёрны нас прадстаўнік польскай «Салідарнасці», якога мы да сябе запрасілі. «Хлопцы, вышэй галовы, — сказаў ён. — Мы ішлі да сённяшняй Польшчы дзесяць гадоў праз падполле і турмы, а вы хочаце ўсяго дамагчыся за некалькі тыдняў. Прытым, нам было лясчэй — камуністычны рэжым усталяваўся ў нас толькі ў 1945 годзе і не пусціў такіх, як у вас, глыбокіх каранёў».

М. З.: — Як, на вашу думку, будучы разгортвацца падзеі ў рэспубліцы цяпер, пасля спаду забастовачнага руху?

Г. Б.: — Трэба чакаць наступлення ўсіх анты-дэмакратычных сіл...

М. З.: — Добра, што не ўзброеных...

Г. Б.: — У Тбілісі, Літве, Латвіі былі прыведзены ў дзеянне і яны... Адным словам, наступлення ўсіх, хто ўвасабляе таталітарны рэжым. Намі, напрыклад, пачала «цікавіцца» рэспубліканская пракуратура...

Інтэрв'ю ў інтэрв'ю

А. Еўданічын, абрубшчын цэха карданых падшыўнікаў, старшыня заводскага стачкома: «Днямі з'яўляецца да мяне чалавек і паказвае пасведчанне работніка раённага аддзела КДБ. Кажэ: да іх паступіў сігнал аб тым, што на адным з пасяджэнняў стачкома прагучаў заклік да ўзброенага выступлення супраць улады. Я адказаў, што гэта лухта, прававацыя».

«Будзем разбірацца», — прыгразіў кэдэбіст. З тым і пайшоў».

М. З.: — На што вы нацэльваеце цяпер сваю асноўную ўвагу?

Г. Б.: — На дэпартызацыю прадпрыемстваў.

М. З.: — Восенню мінула года я быў у Салігорску, дзе стачком «Беларуськалію» таксама паставіў вывесці парткомы за вароты праходных. Ну і што? Як былі парткомы на рудуапраўленнях, так і засталіся. Камуністы тую паставу проста праігнаравалі. Вы ж, вядома, ведаеце, якую лінію гне партпарат — маўляў, як толькі з заводаў, устаноў, арміі, праваахоўных органаў будучы выдалены структуры КПСС, іх месца адразу зоймуць прадстаўнікі іншых партый і арганізацый.

Г. Б.: — Гэта дэмагогія. Калі мы гаворым пра дэпартызацыю, дык маем на ўвазе не толькі КПСС. Рабочы прыходзіць на завод прадаваць сваю працу. Гэта і ёсць рыначныя адносіны. Свае палітычныя сімпатыі хай ён праяўляе за варотамі завода. Так робіцца ва ўсіх цывілізаваных краінах.

Цяпер стачкомы на мінскіх прадпрыемствах вядуць падрыхтоўку да правядзення рэфэрэндуму, які павінен даць адказ на пытанне — быць ці не быць у нас дэпартызацыя.

М. З.: — Але ж Вярхоўны Савет рэспублікі закон аб ёй яшчэ не прымаў і наўрад ці прыме.

Г. Б.: — Мы разумеем гэта. Але калі большасць рабочых выкажацца за дэпартызацыю, вярхоўны орган улады змушаны будзе лічыцца з іх думкай.

М. З.: — Якую ролю ва ўсім гэтым вы адводзіце прафсаюзам?

Г. Б.: — На працягу ўсёй савецкай гісторыі прафсаюзы верай і праўдай служылі таталітарнай дзяржаве, дапамагаючы ёй эксплуатаваць пра-

цоўных. Амаль нічога ў гэтым сэнсе не змянілася і цяпер, хоць той Белсаўпроф і змяніў шыльду, стаў называцца асацыяцыяй. Яркі прыклад гэтаму — адносіны прафсаюзных камітэтаў да забастовачнага руху. У лепшым выпадку — нейтралітэт. А наогул дзейнічалі ва ўнісон з адміністрацыяй, партыйнымі органамі. Мне думаецца, надыйшоў час стварэння новых, незалежных прафсаюзаў. Большасць рабочых падтрымлівае гэту ідэю.

М. З.: — Я ведаю, што існуюць розныя падыходы да тактыкі забастовачнага руху.

Г. Б.: — Так, сярэд рабочых лідураў ёсць прыхільнікі слагава ціску на дзяржаўную структуру. Гэта свайго роду бальшавіцкі падыход — не спыняцца ні перад чым...

Інтэрв'ю ў інтэрв'ю

М. Ярхоў, рабочы інструментальнага цэха, член заводскага стачкома: «За актыўны ўдзел у забастоўцы адміністрацыя вырашыла пазбавіць мяне і яшчэ аднаго таварыша месячнай грашовай кампенсацыі. Прастэтуючы супраць гэтага «рашэння», спынілі працу сотні працаўнікоў. Начальства вымушана было адступіць...»

Мінскі стачком шукае іншых шляхоў. На нашу думку, неабходна максімальна выкарыстаць сітуацыю, якая склалася ў рэспубліцы, дамагаючыся выканання ўладамі хоць часткі патрабаванняў рабочых.

Трэба захоўваць, мацаваць створаныя стачачныя структуры. Толькі арганізаванасць, салідарнасць рабочых можа прынесці поспех.

Р. С. Назавітра пасля наведання падшыўнікавага завода, я пазваніў А. Еўданічыну. Ён са скурухай у голасе паведаміў, што пакой, які быў выдзелены стачкому ў будынку заводакіравання, адабралі. Маўляў, вы незаконныя...
Вось так...

У Кушлянах, у Францішка Багушэвіча

Яшчэ адна добрая традыцыя набывае жыццё на роднай зямлі. На Сморгоншчыне штогод мяркуецца адзначаць чарговую ўгодкі слаўнага сына Бацькаўшчыны, таго, хто адным з першых напамінаў сучаснікам і нашчадкам рабіць усё магчымае, каб не ўмерла родная мова — Францішка Багушэвіча. Летась святкавалі тут 150-годдзе з дня яго нараджэння. Сёлета дата не круглая, але — хіба тое, што тычыцца нацыянальнага Адраджэння, вымагае толькі круглых дат?

Як і раней, з навакольных вёсак сабраліся на маляўнічай палане тыя, хто шануе нашу мову, хто любіць паэзію слаўнутага земляка. Людзі знаёмліся з экспазіцыяй музея, якая падрабязна і грунтоўна

расказвае пра жыццё і творчасць Сымона Рэўкі з-пад Барысава, набывалі навінкі мастацкай літаратуры (балаче, шырока былі прадстаўлены кнігі рэспубліканскіх выдавецтваў), шматлікія сувеніры, падарункі.

Пасля ж гучалі вершы і песні, віхурыліся агністыя «Лявоніхі» і полькі. Выступалі ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці, госці з Мінска — пісьменнікі В. Дашкевіч, Я. Міклашэўскі, Г. Тумаш, даследчык жыцця і творчасці Ф. Багушэвіча У. Содаль.

Самы актыўны ўдзел у арганізацыі і правядзенні багушэвічаўскага свята пазілі прынялі прадстаўнікі мясцовых улад. Добрым словам хочацца ўспомніць старшыню Сморгонскага райвыканкома

А гармонік грае, грае...

А. Янецца, намесніка старшыні С. Шмыгу, старшыню гарвыканкома І. Рака, загадчыка аддзела культуры райвыканкома С. Лазар, старшыню калгаса «50 гадоў БССР» І. Адаруйку. Каб усе мы рупіліся так пра развіццё нацыянальнай культуры, жылі і дэя-

мі Адраджэння, такія б святыя праходзілі паўсюдна па рэспубліцы. Наша ж зямля такая таленавітая і спеўная!

Тэкст і фота
Уладзіміра КРУКА,
спецыяльнага карэспандэнта
«ЛіМа».

Выступае Яўген МІКЛАШЭЎСКІ.

Ля каменя Машыя Бурачка слова гаворыць Уладзімір СОДАЛЬ.

Беражонага Бог беражэ

Нататкі радыебіёлага

Пачынаючы з лютага 1990 г., мы, супрацоўнікі Інстытута радыебіялогіі АН БССР, па ініцыятыве акадэміка АН БССР Я. Ф. Канаплі праводзілі кантрольныя вымярэнні ўдзельнай актыўнасці радыенуклідаў у прадуктах харчавання (ды і не толькі ў іх).

Можна спытаць, як жа радыенукліды трапляюць у арганізм чалавека і, наогул, ці небяспечныя яны для яго здароўя?

«Атамны вецер» чарнобыльскай катастрофы, што пранёсся над тэрыторыяй Беларусі, вывёў са строю велікую частку сельскагаспадарчых угоддзяў. Асабліва вялікі ўрон быў нанесены другім ўрохам, які адбыўся на 4-м блоку ЧАЭС 6 мая 1986 г. (па дадзеных даклада савецкіх вучоных МАГАТЭ цэзію-137 было выкінута ў 13 разоў больш, чым 26 красавіка 1986 г.).

Адной з асноўных крыніц паступлення радыенуклідаў у арганізм чалавека з'яўляюцца прадукты харчавання, так канстатуе аўтар агляднага артыкула І. Васільчанка, апублікаванага ў часопісе «Вопросы питания» (№ 2 за 1986 г.). Гэты артыкул сёння выглядае «прачорным» у горшым разуменні гэтага слова, бо выішаў у друк напярэдадні «вялікага выбуху».

Праўда, як «сведчаць» беларускія абаронцы парогавай 35-бэрнай канцэпцыі акадэміка Ільіна, аўтары пісьма М. С. Гарбачова «35 бэр — за жыццё...», радыеактыўныя выпраменьванні ў асноўным не аказваюць шкоднага ўздзеяння на чалавека пры тых узроўнях, якія склаліся ў выніку аварыі на ЧАЭС на тэрыторыях БССР, УССР і РСФСР. Але, хачу спытаць, чаму ў дзяцей, якія жывуць у «зоне», часта баліць галава, назіраецца галавакружэнне і слабасць. Ідзе носам кроў і г. д.?

Звычайна нам у «зоне» казалі: «Каму патрэбны такія эксперыменты над людзьмі і для каго яны робяцца? Ці не для акадэміка Ільіна і Сусветнай арганізацыі аховы здароўя?» Такія папрокі мы чулі і ў Мінску. Так, вядома, спектр выпраменьванняў радыенуклідаў ад ЧАЭС не падобны ні на спектр японскіх бамбардзіровак, ні чалыбінскай або якой іншай аварыі. Але даследаванні, якія мы праводзілі, патрэбны перш за ўсё нашаму народу.

Асновай радыеактыўнага забруджвання прадукцыі раслінаводства, жывёлагадоўлі і прадуктаў харчавання з'яўляецца глеба (вада), асабліва яе алювіяльны, г. зн. чарназёмны пласт таўшчынёй некалькі сантыметраў (2—3 см на некранутым участку мясцовасці), у якім змяшчаецца асноўная маса радыенуклідаў. На глыбіні некалькіх дзесяткаў сантыметраў актыўнасць радыенуклідаў на падзолістых участках мясцовасці ў Гомельскай вобласці звычайна змяншаецца на некалькі парадкаў.

Шляхі паступлення радыенуклідаў у арганізм чалавека даволі складаныя і забытыя. У асноўным гэта такія ланцужкі: расліна — жывёла — мяса — чалавек; расліна — карова — малако — чалавек; вада — гідрабіяты — чалавек. У раслінны радыенуклід паступаюць як з глебы, так і шляхам прамога забруджвання ападкамі з радыеактыўнага воблака. (Так, у маі 1986 г. у пойме р. Прыпяць за 5 кіламетраў ад г. п. Нароўля стандартныя цюкі сена «свяцілі» да 1,5 мрґ.) Акрамя таго, радыенукліды могуць пераносіцца з пылам (такую пылавую бурю, якая «змывала» зямлю і неба», мы назіралі каля могілак в. Ламачы ў Хойніцкім раёне Гомельскай вобласці ў чэрвені 1987 г.), дзе магутнасць га-

ма-выпраменьвання складала каля 2 мрґ. Паступленне радыенуклідаў у паветра магло адбывацца і пры правядзенні інтэнсіўных земляных работ на ЧАЭС, а таксама пры гарэні радыеактыўнага лесу (такі пажар быў у маі 1989 г. каля в. Пагоннае ў 30-кіламетровай зоне ЧАЭС, там згарэла каля 80 гектараў лесу).

У арганізм жывёл радыенукліды ў асноўным трапляюць з забруджанымі кармамі і вадой (у маі 1986 г. гама-радыемер СРП-68-01 зашкаліваў, бо паказваў звыш 3 мрґ., ужо пры ўваходзе ў халадзільную камеру Калінкавіцкага мясакамбіната).

З глебы расліна паглынае радыенукліды, якія ўтвараюць лёгкарастваральныя хімічныя злучэнні. Да такіх радыенуклідаў адносяцца доўгажывучыя цэзій-137 і стронцій-90 (перыяд паўраспаду каля 30 гадоў).

Часта пытаюцца, ці ёсць цяпер ёд-131 у валляку чалавека, і просяць змераць яго актыўнасць з дапамогай гама-радыеметра СРП 68-01.

Адразу ж пасля аварыі на ЧАЭС (у маі 1986 г.) у арганізме жывёл назіраваліся радыенукліды ёд-131, тэлу-132, малібдэн-99. У шкілце — стронцій-89, стронцій-90, барый-140; у печані — ёд-131, тэлу-132, малібдэн-99. Праведзеныя даследаванні паказалі, што, напрыклад, у парасат на другі дзень пасля паступлення гэтых радыенуклідаў у шчытападобнай залозе, печані, мышцах, шкілце змяшчалася ад 4 да 50 працэнтаў гэтых радыенуклідаў. У курных яйках ёд-131 — да 8 працэнтаў ад штодзённага паступлення, аднак праз год яго актыўнасць зменшылася на 3 парадкі (ёд-131 мае адносна малы перыяд паўраспаду — каля 8 дзён), і таму цяпер актыўнасць ёд-131 у прадуктах харчавання не выяўляецца (таксама як і іншых «малых» радыенуклідаў).

Трэба адзначыць, што радыенукліды могуць паступаць і з сена, скошанага ў 30-кіламетровай зоне ЧАЭС. Такія выпадкі мы назіралі ў 1987 г.: вялікія ваенныя машыны вывозілі сена, скошанае ў пойме Прыпяці каля в. Кажушкі Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці, у якім, як паказала праверка, утрымлівалася і альфа-выпраменьваючыя радыенукліды плутоній-239, -240, -241 і інш.

Згодна В. Казлову (гл.: Козлов В. Ф. Справочник по радиационной безопасности, М., Энергоатомиздат, 1987 г.), ёсць тры шляхі пранікнення радыеактыўных рэчываў у арганізм: праз органы дыхання, ТКТ (тлушчакасцявая тканіна. — М. Б.) і праз скуру або пашкодванні скуры. Найбольш небяспечны першы шлях, паколькі чалавек удыхае за 5 рабочых гадзін 9 м³ паветра (у цэлым за 1 суткі 20 м³). Сярод удыхаемых аэразольных часцінак могуць быць і так званыя «гарачыя», г. зн. апаўленыя часцінкі паліва, якія ўтрымліваюць альфа-выпраменьваючыя радыенукліды.

Разам з тым, трэба ведаць, што радыеактыўнасць прадуктаў харчавання змяншаецца пры іх пэўнай апрацоўцы. Так, пры перапрацоўцы зерня ў муку і крупы выдзяляюцца абалонкі, на якіх звычайна сарбіруюцца радыенукліды. У муцы і крупах стронцій-90 утрымліваецца ў 1,5—3 разы менш, чым у зерні. Пры ачыстцы бульбы і буракоў звычайна выдзяляецца 30—40% стронцій-90, а пры варцы актыўнасць радыенуклідаў змяншаецца на 10—20 працэнтаў.

Пра радыеактыўнае забруджванне прадуктаў харчавання ў сродках масавай інфармацыі пішуць нямаля. Хай гэтая мая публікацыя будзе яшчэ адным напамінкам аб небяспецы, якая нас сёння падсцерагае на кожным кроку.

М. БЫЧКОУ,
навуковы супрацоўнік
Інстытута радыебіялогіі
АН БССР.

НАШ КАЛЯНДАР

50 гадоў адзначае Мікалай Сірата — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, балніст, дырыжор; музычны кіраўнік аркестравай групы Акадэмічнага народнага хору БССР імя Г. Цітовіча. Аўтар апрацовак беларускіх народных мелодый, арыгінальных песень ды харавых твораў.

80 гадоў Аляксандру Шыдоўскаму, заслужанаму дзеячу культуры БССР, кампазітару-аматару. Аўтар шматлікіх песень пра родны край.

60 гадоў народнаму артысту БССР Ігару Сарокіну. На сцэне ДАВТА БССР выканаў шэраг гадоўных партый у операх Я. Цікоцкага, А. Туранкова, Г. Вагнера, у творах сусветнай класікі. Шмат выступаў як камерны спявак. Увесну 1991 г. эміграваў.

70 гадоў з дня нараджэння кампазітара і педагога Марка Русіна (памёр у 1977 г.). Сярод твораў — музыка да драматычных спектакляў Брэсцкага абласнога драмтэатра, дзе працаваў загадчыкам музычнай часткі.

80 гадоў з дня нараджэння Дзмітрыя Лукаса, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, кампазітара. Стварыў оперу «Кастусь Каліноўскі», музыку да фільмаў, спектакляў, вальнаў, цыклаў і інш. Памёр у 1979 г.

100 гадоў з дня нараджэння выдатнага нямецкага пісьменніка Іаганеса Бехера споўнілася 22 мая (памёр 11 кастрычніка 1958 года). У яго былі цесныя сувязі з Беларуссю. У свой час І. Бехер нават з'яўляўся членам рэдкалегіі часопіса «Полымя». Калі германскія рэакцыянеры за кнігу «Труп на троне» і раман «Люзіт, або Адзіная справядлівая вайна» (дарэчы, у 1928 годзе змешчаны ў «Полымі») абвінавачлі яго ў дзяржаўнай здрадзе, у абарону выступіла сусветная грамадскасць. Адно з тэлеграм на адрас суда падпісалі Я. Купала, Я. Колас, А. Алесандравіч, А. Гурло, А. Дудар, М. Зарэцкі, Я. Нёманскі, Увогуле, І. Бехер кантактаваў з Ц. Гартным, П. Галавачом, К. Крапівой, М. Чаротам. У 1936 годзе прымаў удзел у рабоце пленума праўлення СП СССР, які праходзіў у Мінску.

100 гадоў споўнілася з дня нараджэння аднаго з заснавальнікаў савецкага кнігазнаўства Аляксея Сідарава 13 чэрвеня (памёр 30 чэрвеня 1978 года). Даследаваў і кніжна-тэхнічны асаблівасці выданняў Ф. Скарыны, вывучаў дзейнасць і спадчыну П. Мсціслаўца.

150 гадоў з дня нараджэння вядомай польскай пісьменніцы Эльжы Ажэшкі, жыццё якой звязана з беларускай зямлёй, споўнілася 6 чэрвеня (памёрла 18 мая 1910 года ў Гродне). Цікавілася беларускай літаратурай, высока ацэньвала творчасць Ф. Багушэвіча, з якім была блізка знаёма. Аказала пэўны ўплыў на станаўленне беларускага прафесійнага і самадзейнага тэатра. Была знаёма з І. Буйніцім і супрацоўнічала з ім. У перакладзе Я. Брыля і Я. Бяганскай выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла кнігу Э. Ажэшкі «Выбранае» (1975).

90 гадоў з дня нараджэння пісьменніка Уладзіміра Глазырына споўнілася 6 чэрвеня (памёр 10 мая 1961 года). Пісаў па-руску п'есы і творы для дзяцей. Пераклаў асобныя апавяданні М. Лынькова.

80 гадоў было 6 чэрвеня беларускаму журналісту, удзельніку рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі Янубу Місню (памёр 23 кастрычніка 1981 года). Напісаў аповесць «Было яно калісьці...», шэраг фельетонаў, гумарэсак, артыкулаў. Творчая спадчына Я. Місню ўвайшла ў кнігу «Маё маўнілае сэрца» (1983).

80 гадоў было 6 чэрвеня пісьменніцы Ганне Сапрыка (памёрла 14 мая 1962 года). Аўтар кнігі прозы «Калі ў сэрцы вясна», займалася перакладамі.

«Мы ўпершыню даведаліся...»

Шаноўная рэдакцыя газеты творчай інтэлігенцыі Беларусі!

Пасля доўгага роздуму і шматлікіх ваганняў мы вырашылі ўсё ж звярнуцца да Вас у сувязі з апублікаваннем у Вашай газеце («Літаратура і мастацтва», 22 лютага 1991 г.) артыкула Юрася Закрэўскага «Па той бок «крэсаў». Мы — гэта кіраўніцтва Саюза палякаў Беларусі, у шэрагі каторага на сённяшні дзень уваходзяць многія тысячы грамадзян Беларусі польскага паходжання.

Мы звяртаемся да Вас не таму, што вышэйназваны артыкул з нашага пункту гледжання абавязкова патрабуе некай адразагаваць, з мэтай апраўдацца перад шаноўнай рэдакцыяй і ўсім чытачамі газеты. Зусім наадварот. Кожнаму непраздзятату чытачу-інтэлігенту з'яўляецца выдавочным пасквілянска характар гэтай публікацыі. Нас здзіўляе сам факт, што на старонках такой паважанай газеты, якая ўносіла і ўносіць значны ўклад у абнаўленне жыцця ў нашай рэспубліцы, мог з'явіцца матэрыял, мэтанакіраванасць каторага адназначная — ашальмаваць, ачарніць дзейнасць людзей, якія хочуць адраджаць польскую мову і польскую культуру сярод тых, хто нарадзіўся і лічыць сябе палякамі.

На жаль, у апошнія часы стала амаль прызнакам «культурнасці» сярод некаторай часткі беларускай інтэлігенцыі (неабавязкова творчай) ужываць выраз «палякі» ў адносінах да палякаў Беларусі абавязкова ў двухкоссі. І няўжо незразумела, што нацыянальная прыналежнасць (паляк, беларус і г. д.), узятая ў двухкоссі — гэта абражае людзей? Не хочацца верыць, што гэтыя двухкоссі свядома ставяцца з мэтай прычыніць душэўны боль, унізіць, плонуць у душу. Няўжо прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі не могуць знайсці больш інтэлігентных аргументаў у абарону свайго пункту гледжання?!

Шчыра кажучы, гэтыя двухкоссі ў тэкстах Юрася Закрэўскага, П. Васілеўскага і ім падобных нас не асабліва абражаюць. Ёсць людзі, не ў крыўду ім кажучы, на каторых крыўдзіцца проста недарэчна. Няхай ім Бог прабачыць! Нас больш здзіўляе тое, што для падобнай творчасці шырока прадстаўляюцца старонкі газеты творчай інтэлігенцыі. Няўжо нельга знайсці нічога больш творчага па пытанні польска-беларускіх узаемаадносін у мінулым і цяпер? Мы пакуль што гонім ад сябе як абсурдныя меркаванні, што пазіцыі названых аўтараў — гэта пазіцыі самой рэдакцыі газеты. Бо давайце паглядзім аб'ектыўна, без нацыяналістычных лінзаў на тое, што напісаў (у ліпені—жніўні 1990 г. актыўны паляк, а зараз заядлы беларус) Юрась Закрэўскі.

Па-першае, як трапіў гэты адданы беларускай справе чалавек у склад слухачоў курсаў, якія былі арганізаваны для палякаў СССР пры польскіх універсітэтах? Значыць, ён у той час лічыў сябе палякам. Калі так, то цікава было б даведацца, што прымуціла яго так раптоўна і так рашуча змяніць сваю нацыянальную прыналежнасць? А можа, ягонае польскасць была толькі маскіроўкай, пад якой ён з самага пачатку настраіў збіраць кампрамат і зрабіць кар'еру сучаснага беларускага Штырліца? Заданне якой арганізацыі ён выконваў у гэтым выпадку? Праўда, можа быць і такое, што гэтую місію ён узваліў на сябе добраахвотна. Гэты варыянт найбольш прымальны з пункту гледжання звыклага чалавека, але зноў жа пытанне: «Чаму гэты Закрэўскі, не здабыўшы ніякіх сур'ёзных матэрыялаў у сваёй справе нагуе ідэю культурнага адраджэння палякаў і кідае злосныя абвінавачванні супраць кіраўнікоў гэтага руху? Бо ягоным трызненням можа паверыць толькі той, каму вельмі хочацца гэтаму верыць».

Па-другое. Давайце прааналізуем «кампрамат» Закрэўскага. Даведаем, што курсы, слухачом каторых ён нібыта быў, былі разлічаны на ўзбуджэнне польскіх патрыятычных настрояў сярод палякаў. А што ў гэтым дрэннага? — дазвольце Вас запытаць. А дрэннае, — абгрунтавае Закрэўскі, — у тым, што на курсах вельмі тэндэнцыйна падавалася, цытуем: «гісторыя «крэсаў усходніх», як называюць Беларусь, Украіну і Літву». Калі гэта так, то Закрэўскаму лепш бы пісаць не нейкія там ліпавыя разаблачэнні, а сур'ёзную дысертацыю. Мы асабіста ўпершыню даведаліся, дзякуючы Закрэўскаму, што Беларусь, Украіна і Літва — гэта «крэсы ўсходнія». У другой Рэчы Паспалітай «крэсамі ўсходнімі» называлі землі на ўсход ад ракі Буг, якія ўваходзілі ў яе склад. Але што Беларусь, Украіна і Літва цалкам з'яўляюцца крэсамі ўсходнімі, — гэта адкрыццё Закрэўскага.

Яшчэ адно «разаблачэнне»: «Некаторых слухачоў курсаў пасяляюць на кватэрах у былых акаўдаў, сярод якіх шмат ураджэнцаў Віленшчыны, Міншчыны, Гродзеншчыны ды іншых раёнаў Беларусі». А чаму нельга пажыць на кватэры ў свайго земляка, расказаць яму, як «радасна і шчасліва» жылі людзі ўсе гэтыя гады пасля таго, як выгналі яго і многія тысячы яму падобных з іх родных мясцін? Як буйна расцвіла на нашых землях культура, асабліва пасля таго, як замест разбураных палацаў і храмаў наваколле ўпрыгожылі велічныя кароўнікі, свінакомплексы, смертаносныя хімічныя гіганты? Але гэта ўжо іншая тема для размовы.

Асабліва многа прэтэнзій мае Закрэўскі да кіраўніка польскага таварыства ў Брэсце Міхала Дабрыніна. Вось пачытайце! Гэты ж Дабрынін: «...пацікавіўся жыццём мясцовых беларусаў, і цяпер на сустрэчы падра-

бязна пачаў пералічваць, што маюць беларусы ў Польшчы і чаго не маюць палякі на Беларусі». Ну і як? Можа, што перайначыць, з'ілгаў, ачарніў? Не, такіх фактаў Закрэўскі не прыводзіць, ён разумее, што гэта якраз такі выпадак, калі, гаворачы словамі грыбаедаўскага героя, праўда «хуже всякой лжи». Вось калі б Дабрынін крыху схлусіў, намалываў карціны райскага жыцця палякаў у Беларусі, — тады можна было б яго і пахваліць. Мы ж за мінулыя дзесяцігоддзі прывыклі хваліць тых, хто больш хлусіць!

Альбо вось яшчэ: «Ён шмат чытае аб Беларусі, цікавіцца беларускім нацыянальным рухам». Прыходзіць да высновы, што «беларуская нацыянальная свядомасць не пашыраецца, што вучыць мову, размаўляць па-беларуску ў Бярэці ніхто не хоча». Шаноўная рэдакцыя, ці гэта дрэнна, што жыхар Беларусі, няхай сабе і паляк, «шмат чытае аб Беларусі, цікавіцца беларускім нацыянальным рухам»? Ці гэта не праўда, што працэс беларусізацыі ў Беларусі ідзе збыт марудна? Дабрыніну можна не верыць, але прыблізна тое ж самае не так даўно сцвярджаў Васіль Быкаў, размова з якім была надрукавана на старонках Вашай газеты. Навошта Дабрыніна пінаць нагамі?!

Праўда, Закрэўскі мае супраць Дабрыніна яшчэ адзін доказ. Апошні нібыта выказаўся: «Беларусы — гэта, канешне, быдла». Шаноўная рэдакцыя, Саюз палякаў Беларусі публічна асудзіць кожнага, хто лічыць беларусаў, альбо кожную іншую нацыю, і ўвогуле людзей, быдлам. Дабрыніна таксама, але толькі ў тым выпадку, калі гэта не хлусня з боку Закрэўскага. Людзей быдлам можа называць толькі быдла! Але таксама толькі

22 лютага ў нашай газеце былі надрукаваны нататкі Ю. Закрэўскага «Па той бок «крэсаў». Агляд чытацкай пошты з нагоды публікацыі змешчаны ў «Ліме» за 19 красавіка. Там жа — ліст прыгаданага ў нататках старшыні брэсцкага аддзялення Саюза палякаў у Беларусі М. Дабрыніна і адказ на гэты ліст Ю. Закрэўскага. 24 мая ў публікацыі «...І завецца яна Беларуссю» цытаваўся калектыўны ліст членаў праўлення брэсцкага аддзялення СПБ у абарону свайго старшыні.

Далей — болей. Сёння мы прапануем чытачам ліст ужо ад рэспубліканскага праўлення Саюза палякаў Беларусі (пра ўяўленні аўтараў аб інтэлігентнасці і спосабах выдзялення палемікі няхай мяркуе чытач). Відаць, засталася пачакаць ліст з Масквы, дзе месціцца саюзнае праўленне СП, ці з Варшавы...

Друкуем таксама развагі пісьменніка Генрыха Далідовіча — своеасаблівы каментарый да сярдзітага ліста.

Ісці новым шляхам

Калі прачытаў гэты ліст, маім найхутэйшым эмацыянальным усплёскам было жаданне рашуча ўхіліцца ад усякіх каментарыяў. Па-першае, мяне зусім не задавалі ўзровень гаворкі пра вельмі важную справу, наўмысна альбо міжвольна спроба ўцягнуць у нейкія надта ж дробязныя дэбаты, па-другое, была і ёсць патрэба пра многія рэчы гаварыць адкрыта (а гэта, як ужо ведаю, азначае не толькі пахвалу, але і свядомы выклік агню на сябе).

Яшчэ раз, заглушаючы ўсякія эмоцыі і сам сябе заклікаючы да развагі, сеў і перачытаў дасланы ў «ЛіМ» ліст. У выніку зразумеў: не, не мне быць нейкім своеасаблівым трацейскім суддзю, але я, мабыць, не маю права маўчаць, кітраваць, літаральна павінен сказаць сваю думку пра тое, што хваліла, зводзіла і разводзіла шмат пакаленняў да мяне, што хвалюе, зводзіць і разводзіць многіх і цяпер. Аднавядна, як кажучы, зусім пры цвярозым розуме вырашыў узяць слова.

Я нарадзіўся ў 1946 годзе ў вёсцы Янковічы (па шыльдах: Янкавічы) Стаўбцоўскага раёна, дзе амаль усе карэнныя насельнікі «лцаца палякамі» (узяты ў друкроп'е выраз сёння адных радаў, а іншых літаральна выбівае з раўнавагі); у бацькавым, у сестрыных і братавых, у маім пашпарце таксама запісана: мы — палякі.

Не буду таіцца, свайго польскасцю я зацікавіўся даўно — бадай, яшчэ да школы. Справа ў тым, што мая маці-нябожыца была шчыра і адданая каталічка (бацька, хоць, як і маці, нарадзіўся пасля 1921 года, спачатку, пасля вайны, не бачыў свету з-за кузіні, потым, як паўпралетарскі элемент, спрыяў усталяваць у нашай заходняй вёсцы калгасны лад, яшчэ пазней стаў членам КПСС — зразумела, быў стрыманы для праўлення набожнасці), — дык вось, маці змалку рыхтава-

ла мяне, старэйшае дзіця ў сям'і, да першай споведзі. Думаю, каталікам (палякам на Беларусі таксама) няма ніякай патрэбы шмат тлумачыць, што гэта такое — першая споведзь для дзіцяці ў каталіцкім асяроддзі. Тут не толькі адмысловы святы рытуал, але і падрыхтоўка да сур'ёзнага экзамена, новае адзенне, сам экзамен, першае прычасце і далучэнне да нейкага іншага свету, а да ўсяго гэтага — трывога і радасць бацькоў, каб іхныя нашчадка пахваліў ксёндз, самы, як усе лічаць, інабожны, сур'ёзны, духоўны... не, не чалавек, а паўбог...

Паколькі мая маці закончыла ў трыццатыя гады ва ўмовах Заходняй Беларусі чатыры класы польскай школы (нават урокі беларускай мовы тады былі забароненыя, для чаго загадзя, яшчэ ў 20-ыя гады, настаўніцаў-беларусаў падвучвалі на курсах і сплаўлялі ў цэнтральную Польшчу, а да нас прысылалі выкладчыкаў адтуль (узляць бы прыклад з родным братам Алеся Пальчэўскага, паколькі і пасля вайны ксёндз у Дзераўнянскім касцёле вёў набажэнства толькі па-польску, урэшце паколькі, выбачайце, літаратура — *Pamięćka pierwszej komunii świętej* — была таксама па-польску, я, зразумела, змушаны быў рыхтавацца да вышэйзгаданага па-польску).

Пазней я не мог не заўважыць: ксёндз і ўсё ў касцёле — па-польску, прыезджае, а пасля паступова і сваё раённае ды тэўтэйшае начальства — толькі па-польску, а ўсе нашы вясковыя насельнікі — заўсёды «па-простама». Ужо толькі ў школе я зразумеў: што гэтая наша «простая» янкоўская гаворка ёсць сапраўдная беларуская мова, мова карэннай і досыць прасторнай па землях нацыі, што, як потым даведаўся на ўроках геаграфіі, з прадстаўнікамі іншых нацыянальнасцей амаль роўная Бельгіі, Нідэрландам, Даніі і Ісландыі, разам узятым.

Праўда, той абачлівы настаўнік тут жа дадаваў: мы павінны быць толькі з СССР, без СССР мы прападзём. Як чулі і чыталі, прыкладна вось так перасцерагалі наш люд перад нядаўнім рэфэрэндумам многія нашы запугляныя альбо хлуслівыя ідэолагі ды прапагандысты — бачыце, тыя ж самастойныя Бельгія, Нідэрланды, Данія і Ісландыя могуць развівацца, квітнець паасобку, але мы не можам... Мы павінны менш дбаць пра сябе, мы мусім болей клапаціцца пра іншае і пра іншых...

Зразумела, у старэйшых класах (калі пачаў пісаць заметкі ў раённай газеце: спачатку — у «Івенецкую правду», пазней — у стаўбцоўскі «Прамень», а яшчэ пазней — апаўднанні ў мінскія часопісы) я не мог як юнак альбо творца-саматужнік не задумацца: хто ж я? Адкуль? Для каго і дзеля чаго жыць? Што і як рабіць мне далей?

Само па сабе зразумела, мне тады не хапіла ні вопыту, ні ведаў адказаць на гэтае простае, але і ў той жа час вельмі складанае для кожнага чалавека пытанне. Мяне ўгаворвал пайсці вучыцца на агранома (дырэктар саўгаса, якому я нямаю ўеўся сваімі крытычнымі зямкамі, літаральна змушаў мяне быць пасля дзесяцігодкі мясцовым брыгадзірам), але я выбраў для сябе іншы шлях — беларускае аддзяленне філфака Бельдзяржуніверсітэта. Там, слухаючы лекцыі па беларускім фальклору, курс лекцыі па беларускай старажытнай мове і літаратуры, па іншых мовах і літаратурах, у тым ліку і польскай, я пачаў разумець тое-сёе: што такое беларуская мова і культура, што такое культура нашых суседзяў, іншых, далейшых ад нас, народаў.

Студэнтам, а пазней і настаўнікам ды маладым літаратарам я правёў нязмужанае (на сенакосе, на высковай лаўцы, а то і за кілішкам на вяселлі)

пэўнае даследаванне ў сваёй вёсцы: якія ж вы палякі, мае аднавяскоўцы? У каго з вас родзічы — этнічныя палякі, хто мо сам пераехаў сюды да нас? Паверце, ніхто з шаноўных сівых бабуль і дзядуляў не мог гэтага ўспомніць, усе казалі, што іхняя радня справядку жыла тут, але прыезджыя, з Польшчы, у нашай вёсцы былі — скажам, з 1921 года па 1939-ты: настаўнікі, службоўцы з гміннай адміністрацыі і, здаецца, асаднік — ветэран саветка-польскай вайны, які за баявую паслугу «начальніку паньства» атрымаў тут кавал зямлі. Іх, зразумела, у 1939 вывезлі. Як чуў, іншыя палякі ў іншых вёсках і мястэчках выехалі самі — ці тады ж, у тым 1939, ці адразу пасля вайны. У нас пра іх гаварылі так: «Паехалі да маткі».

Старыя людзі кажучы, што да вайны ў нашых Янковічах разам з іхнімі хутарамі было недзе каля 120 двароў. У вайну іх спалілі, а люд немцы вывезлі ў Германію. Цяпер, у адноўленай вёсцы, недзе двароў пад 65. Многія сем'і, баючыся сталінскага гневу і калгасаў, яшчэ тады, у 1945 годзе, падаліся з Германіі ў Польшчу, у Англію, у ЗША, у Аўстралію, а таксама многія сем'і, хто лічыў сябе палякам, а заадно хацелі болей зямлі і іншых парадкаў, пакінулі вёску ў хрушчоўскую адлігу. Сярод тых, хто эміграваў, — бацькавая маці, сястра і тры яго браты, а таксама два матчыныя браты.

З тымі, хто застаўся ў нашых Янковічах, у мяне часта былі прыкладна такіх гаворкі:

«Дык хто ж вы, дзед (бабуля)?»
«Як — хто? Людзі!»
«Рускія?»
«Не»
«Палякі?»
«Ага»
«Але ж вы самі кажаце: не ведаеце, каб хто з вашых далёкіх прашчурцаў быў паляк. Дык чаму адносіце сябе да іх?»
«Запісалі так — дык і лічу».

быдзяк можа бяздоказна распаўсюджваць слухі з мэтай зняславіць чалавека, прыпісваючы яму бядлячую свядомасць. Раней за такое абвінавчванне выклікалі на дуэль, білі ў морду (прабачце за нязбыт інтэлігентнае слова), цяпер жа ў падобных выпадках слова за судом. Мы мяркуем, што Дабрынін так і зробіць, гэта значыць падаць у суд, а суд разбірацца: гаварыць Дабрынін гэта, ці Закрэўскі — звяклы паклёпнік. Калі Дабрынін гаварыць — мы яго асудзім. Калі ж суд прызнае абвінавчванне Закрэўскага непацверджаным, тады слова будзе за Вамі. Мы спадзяёмся, што рэдакцыя знойдзе належны выхад з такой далікатнай сітуацыі.

Але калі Дабрынін можа спрабаваць абараніцца ад абвінавчванняў з дапамогай суда, то іншыя слухачы курсаў польскай мовы, якіх Закрэўскі аблівае гразю ў сваёй публікацыі, гэтага зрабіць не змогуць. Ніхто з іх канкрэтна не названы. Усе астатнія характарызуюцца агульна і адзначна. Вось так: «Гэта людзі пераважна сярэдняга веку з сярэдняй тэхнічнай адукацыяй і нізкім культурным узроўнем... Маюць нейкую польскую нацыянальную свядомасць, але вельмі невыразную, нейкую мяшанку... размаўляюць па-расейску «з прышэкваннем». Ёсць беларусы і праваслаўнай традыцыі, але ўсе яны атэісты і абсалютна індывідуальныя нацыянальна (нават не разумюць часта, аб чым ідзе гаворка і што такое нацыянальная свядомасць). Гэты часта нават не ведаюць ані слова па-польску і толькі робяць выгляд, што разумюць палякаў... большасць беларускіх палякаў абсалютна не ведае ані беларускай гісторыі і культуры, ні польскай». Канец цытаты. (Падкрэслена намі).

Шаноўная рэдакцыя! Давайце пачнём з апошняга сцвярджэння. Хто вінаваты, што большасць беларускіх палякаў абсалютна не ведае ані беларускай гісторыі і культуры, ані польскай? Гэта ж толькі рэзультат той сістэмы выхавання, якая панавала ў нашых школах на працягу апошняга паўстагоддзя і пануе дагэтуль. Але давайце паставім пытанне крыху інакш: «Ці большасць беларускіх беларусаў дасканала ведае сваю гісторыю і культуру (а нават родную мову)? Навошта ж абражаць беларускіх палякаў? Дазвольце нарэшце звярнуць увагу, што сапраўды культурны чалавек ніколі сабе не дазволіць крычаць на ўсю Іванаўскую аб «нізкім культурным узроўні» сваіх нядаўніх сбробу, бо гэтым самым можна выявіць толькі сапраўдны ўзровень асабістай культуры. Нам было

б цікава ведаць пазіцыю шаноўнай рэдакцыі наконт культурнасці і дапушчальнасці ўжывання ў адносінах да канкрэтных асоб суайчыннікаў такіх выразаў, як «з прышэкваннем», «не ведаюць ані слова», «робяць выгляд, што разумюць», «нацыянальная свядомасць», «мяшанка» і г. д. Што датычыць Закрэўскага, то ён свой культурны ўзровень пацвердзіў у апублікаваным адказе на ліст М. Дабрыніна, выносячы ў загалоўкае слова: «Ніхто не хацеў зневажаць...» («Літаратура і мастацтва», 19 красавіка 1991 г.). Калі вышэйцитуваныя выразы не з'яўляюцца зневажальнымі, то што тут можна сказаць: хіба толькі ўсім вядома, хаця, можа, і не ўсім асэнсуемымі словамі: «Божа, даруй ім, бо яны не ведаюць, што чыняць!»

Дзіўная логіка ў спадара Закрэўскага і ягоных аднадумцаў: «невывучаная» нацыянальная свядомасць беларускіх палякаў, на іх думку, даводзіць, што гэта не палякі, а беларусы, а вось невыразная нацыянальная свядомасць многіх беларусаў чамусьці не сведчыць аб тым, што яны не беларусы. Па гэтай жа логіцы разглядаюцца пытанні роднай мовы, веданне гісторыі, культуры і г. д. Вядома, што сярод палякаў, як і сярод беларусаў і людзей другіх нацый, ёсць людзі з розным узроўнем культуры. Бадай, важнейшым сярод прызнаў культурнасці з'яўляецца сямнасць. Культурны чалавек ніколі не будзе ні ў адносінах да сваіх суайчыннікаў, ні ў адносінах да іншых людзей выступаць на паказ сваю культурнасць і грамадска аб'яўляць другіх некультурнымі, або з нізкім узроўнем культуры. Калі нехта гаворыць ці робіць нешта недарэчнае і разам з тым сацыяльна значымае, напрыклад, як піша Закрэўскі, «не могуць вырасці са штонікаў сярэднявечных тэрытарыяльных амбіцый (Польшча ад мора да мора)», то трэба паназіць, у чым недарэчнасць, а можа, і шкоднасць іх мар і дзеянняў. Але крытыка ў гэтым выпадку павінна быць канкрэтнай. Хто, у якім выданні, у якім сэнсе гэта сказаў? Кідаць беспадзейныя аглуляючыя абвінавчванні, моўчкі тыкаючы пальцамі ў адрас народа, які першым у Еўропе перагардзіў дарогу фашысцкай навалы, а затым першым у выніку працяглай барацьбы вызваліўся ад панавання таталітарнай сістэмы — гэта ўяна нягодны сродак ідэянай барацьбы. Мы перанаканены, што для Беларусі больш небяспечна, яе ў сабе не гата, абсалютна гратэска і абсалютна нерэальна канцэпцыя («Польшча ад мора да мора» — дарэчы, Закрэўскі ў сваёй першай публікацыі сцвярджаў, што «у стратэгічных планах палякаў» на вяртанне Львова, як бы таго ні хацелася, нават і разлічваць дарэмна», затым ён чамусьці змяняе кірунак атакі), а лясаваная некаторымі кандыдатамі ў будучы дзяржаўны дзеячы, ды і некаторымі сучаснымі дзеячамі Беларусі канцэпцыя тэрытарыяльных прэтэнзій на Беласточчыну, Віленшчыну, Смаленшчыну і г. д. (Гл. Ю. М. Островскі. Беларусы: генетыка, рэлігія, нацыянальнасць, «Гродзенская правда», 7 марта 1991 г.). Справа даходзіць да таго, што ідэя «дружбы народаў» аб'яўляецца Закрэўскім «няўцягнутым лозунгам».

Шаноўная рэдакцыя! Калі сэнс дружбы народаў Закрэўскаму і яго-

ным аднадумцам не здолеюць вытлумачыць, як ён цвердзіць, «усе разам узятая філасофа-інтэрнацыяналісты», то мы спрабуем зрабіць гэта іншым метадам. Дружба народаў — гэта нешта процілеглае нацыянальнай варажасці, нацыянальным канфліктам. Сутнасць апошніх вельмі наглядна дэманструюць падзеі ў Паўднёвай Асеціі, Нагорным Карабаху, Ліване, Паўночнай Ірландыі, Паўднёвай Афрыцы і г. д. Дык вось, мы адназначна выступаем у падтрымку няўцягнута для Закрэўскага лозунга «дружбы народаў», супраць раздування і нагнятання нацыянальнай варажасці паміж беларусамі і суседнімі народамі, паміж, беларусамі і палякамі асабліва.

Не можам не выказаць сваіх меркаванняў наконт адной тэарэтычнай выкладкі П. Васілеўскага з ягонай публікацыі «Молімся польскаму богу», або «Па гэты бок «крэсаў». Вось каму мора па калена! Праўда, ён папярэджвае свайго апанента Ляўданскага, што той можа крыўдзіцца. Але на Васілеўскага нельга крыўдзіцца ні Ляўданскаму, ні нам, ні ўвогуле, ён належыць да той катэгорыі людзей, на якіх крыўдзіцца проста грэх. Давайце разам пачытаем: «...адносна нацыянальнай і культурнай прыналежнасці Адама Міцкевіча. Вялікі пясняр з Наваградка беларус не толькі таму, што нарадзіўся на Беларусі і род ягоны мае беларускія этнічныя і культурныя карані. Міцкевіч, які да скону захаваў любоўю да беларускай зямлі... належыць Беларусі нават сваёю моваю, некаторыя лічаць, што няправільна лічыць яе польскаю, гэта хутчэй адзін з дыялектаў мовы беларускай. Мова, якая была ў Польшчы ў часы Міцкевіча, шмат у чым адрозніваецца ад той, якой карыстаўся паэт. Дарэчы, ніхто пакуль што добра не шукаў вершаў Адама Міцкевіча, пісаных чыста беларускай моваю. Нагадаю яшчэ, што прозвішча з канчаткам на «іч» (Міцкевіч), а таксама на «і» (Ляўданскі) — тыпова беларуская з'ява. І ў Польшчы з'явіліся толькі пасля ўні старожагінабеларускай дзяржавы — Вялікага княства Літоўскага з Польскай каронай».

Вось бачыце! Усё як у Юлія Цэзара: «Прыйшоў, убачыў, перамог!» Усё вельмі проста! Прозвішча на «іч» і «і» — значыць беларус! Выходзіць:

Сапега, Радзівіл, Пацей, Пац — гэта не беларускія прозвішчы, а васьм Любамірскі, Збэжыдоўскі, Замоўскі, Жулкеўскі, Пільсудскі (які і Ляўданскі) — гэта беларускія прозвішчы, а значыць тыя, хто іх насіў і носіць, таксама беларусы?! Як гавораць у Беларусі: хоць стой — хоць падай. Нічога разумнага ў сувязі з такімі тэарэтычнымі абгрунтаваннямі сказаць нельга. Альбо яшчэ: мова Міцкевіча — адзін з дыялектаў мовы беларускай», паколькі «мова, якая была ў Польшчы ў часы Міцкевіча, шмат у чым адрозніваецца ад той, якой карыстаўся паэт, то мова Пушкіна — гэта таксама адзін з дыялектаў мовы беларускай».

Наконт беларускіх вершаў Адама Міцкевіча мы таксама нічога не ведаем. Ніхто нікому не забараняе іх шукаць. Польскіх твораў Міцкевіча шукаць не трэба, ён іх ні ад каго не хаваў.

Шаноўная рэдакцыя! Кіраўніцтва многатысячнага Саюза палякаў Беларусі выкавае шчырую надзею, што на старонках Вашага выдання знойдзецца месца для таго, каб пазнаёміць чытача з нашым пунктам гледжання на справы вышэйабмеркаваныя. Мы з Вамі стаім па адну старану барыкады барацьбы за адраджэнне і галоснасць. І гэта дае нам права спадзявацца, што Вы са зразуменнем падыходзіце да справы. Крытыкуеце нас, калі ласка (канструктыўная крытыка яшчэ нікому не пашкодзіла), але давольце і нам сказаць сваё слова. Аднабокая галоснасць, як гэта добра вядома і Вам і нам — гэта не галоснасць.

Т. ГАВІН, старшыня праўлення Саюза палякаў Беларусі, ваеннаслужыць; члены праўлення Саюза палякаў Беларусі: А. ПАУЛОЎСКІ, намеснік старшыні СПБ, намеснік старшыні Гродзенскага аблаграпрама, народны дэпутат БССР; Б. ФУСТАЧЭНКА, намеснік старшыні СПБ, ст. навуковы супрацоўнік Інстытута біяхіміі АН БССР; Р. КАЦІНЭЛЬ, намеснік старшыні СПБ, галоўны інжынер Інстытута «Гроднаграмадзянпракт»; С. СЯНКЕВІЧ, старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ, ст. навуковы супрацоўнік Інстытута біяхіміі АН БССР; Р. ВІЛЬЧЭЎСКІ, старшыня Гродзенскага гарадскога аддзялення СПБ.

«Калі запісалі?»

«Пасля таго, калі палякі і Саветы замірыліся ў Рызе, калі да нас сюды прыехалі з Варшавы асэсары і сказалі: вы — палякі... Хто адразу запісаўся — больш зямлі давалі, а сёння яшчэ па пуду, а то і два картофлі ці аўсу даваў, хто пераходзіў у католікі...»

«Дык, па-вашаму, усе католікі — палякі?»

«Ага».

«А праваслаўныя — рускія?»

«Ага».

«А беларусы?»

«А не ведаю, сыноч».

«Дык мы і ёсць, дзед (бабуля), беларусы. Беларусы-католікі. А ёсць беларусы-праваслаўныя».

«Не. Мы, калі не палякі, то тутэйшыя».

«Але ж нідзе няма такой нацыі: тутэйшыя».

«Можна, нідзе і няма, а ў нас вот ёсць».

Як мне не хочацца пра такое пісаць, а чамусьці гэтае чытаць, але... з песні слова не выкінеш: у многіх, у вельмі многіх, нават няблага адукаваных, земляю васьм такая нацыянальная свядомасць, васьм такі духоўны кругляды! Многім надта хочацца быць кімсьці, абы не самім сабою! Цвіном, мусіць, засела спрадвечу ў людскіх галовах: калі ты сам сабою, дык ты «мужык», «хлоп», а васьм калі адрачыся ад свайго, далучышся да іншага, то ты ўжо калі не «госпадын», не «пан», дык хочь Чалавек!!!

У свой час, не знайшоўшы ні ў свай радні, ні ў каго-небудзь у вёсцы польскіх каранёў, я звярнуўся да тагачаснага Старшыні Прэзідыума Вярохунага Савета БССР таварыш Палаякова з хадайніцтвам: я нарадзіўся ў Беларусі, скончыў беларускую школу, думаю і пішу па-беларуску, дык хачу, каб у маім пашпарце было па-законнаму запісана, што я беларус. Па тэлефоне адзін са службоўцаў гэтага апарату адказаў мне, што разумюць мяне, але, на вялікі жаль, не могуць задаволіць маю просьбу: маўляў, ёсць нейкая ўсеагульная пастанова, што не дазваляе мяняць нацыянальнасць. Нават у маім выпадку... Мала сказаць, што тут абсурд, тут ужо адмыслова, хутчэй за ўсё каварная палітыка! Навідавоку вышэйшая зацікаўленасць, каб і ў нас, у Беларусі, захоўваўся нацыянальны «вопрос»!

Адна з маіх стрыечных сясцёр, якая ў свой час хадзіла разам са мной у Янкоўскую пачатковую школу, а цяпер жыве ў адным з польскіх гарадоў, па прафесіі гісторык. Нездзе гадоў дзесяць таму, калі ў Польшчы набірала сілу «Салідарнасць», мы, ужо даволі сталыя людзі, сустрэліся тут, у нас. Дык вось, мая родзічка на поўным сур'ёзе, нават са злосцю, што я такі, даказвала мне, што Беларусь —

выдумка Масквы, каб адарваць гэты край (крэсы) ад Польшчы. Самае вялікае, на што яна згаджалася, гэта на тое, што была некалі такая невядомая дзяржава, як Літва, але ўжо Рэч Паспалітая — гэта толькі суцэльная Польшча, няма ніякай гутаркі пра тое, што там тая ж Літва, а тым больш Беларусь мелі нейкую самастойнасць.

У сувязі з вышэйзгаданым я заўважыў адну рэч. Некаторыя каронныя палякі (вучоныя, літаратары) досыць спакойна прызнаюць, што Рэч Паспалітая была федэратыўная дзяржава, прызнаюць літоўцаў і беларусаў як самабытныя нацыі, што мелі сваю дзяржаўнасць, а васьм апалчаныя нашы землі часамі аж ужо хваравіта хочучы быць больш чым палякамі, і ў гэтым жаданні бываюць залішне аслепленыя, зусім не зважаючы на гістарычныя факты і дакументы, здольныя абражаць не толькі чалавека, але і цэлы народ.

Спрэчкі гэтыя, спрэчкі славянскія не новыя. Як вядома, пры кожным рэвалюцыйным узрыве, бадай, найперш абуджаецца нацыянальны рух. Успомнім, так было на пачатку гэтага стагоддзя (тады, як казалі, нават далёкі ад палітыкі Янка Купала не вытрымліваў, ішоў на сутычку з апанентамі не толькі з вершамі, але і з артыкуламі, скажам, з такімі, як «А ўсё ж такі мы жывем», «Вера і нацыянальнасць»), а ў 1917—1919 гады ўсё ўвогуле забурліла, як у катле з вараў. Як бачым, абвастралася нацыянальнае пытанне і цяпер, у часы гарбачоўскай перабудовы. У прыватнасці, у нас, на Беларусі, ва ўсёй паўнаце паўстала праблема беларускага адраджэння, узніклі рэгіянальныя польскія настроі, рушыў у наступ вялікарускі дух.

Зусім невыпадкова, як пісалася нядаўна ў друку, ужо нават ЦК КПБ, які дзесяцігоддзямі настойліва праводзіў русіфікатарскую палітыку, вырашыў нарэшце звярнуць большую ўвагу на нацыянальнае пытанне ў рэспубліцы, паспрыяць рэалізацыі Закона БССР «Аб мовах у Беларускай ССР». Адпаведна, ёсць спадзяванне, што да гэтай няпростай, вельмі далікатнай справы неўзабаве можа далучыцца вялікі атрад кіруючых таварышаў, камуністаў — адной з асноўных нашых палітычных сіл.

У гэтай сітуацыі надзвычай важна ўсім знайсці адну мову. У прамым і ў пераносным значэнні. Безумоўна, усе мы, жыхары Беларусі любой нацыянальнасці, будзем і далей шырока карыстацца рускай мовай, нам нават трэба ўдасканальваць валоданне ёю, але ў той жа час усім нам трэба нарэшце праявіць высокую свядомасць, праламаць адчужэнне і ўсім магчымымі сродкамі падняць беларускую мову да ўзроўню мовы агульнарэспубліканскай. Значыць, усім нам у свэрэннай Беларусі трэба належна авалодаць беларускай мовай, актыўней далучацца ствараць яе сродкамі духоўна каштоўнасці. Калі справа пойдзе іменна ў такім накірунку, то тады не будзе ніякіх моўных бар'ераў, непаразуменняў і ўшчамлення правоў — тым больш, што рускамоўным зрабіць гэта не вельмі цяжка. У выніку пачнуць развівацца застарэлыя і зацвярдзелыя вузлы, мацнець сапраўдна ўзаемамавага, ніхто не будзе адчуваць сябе ў рэспубліцы ні вышэйшым, ні ніжэйшым. Зразумела, напачатку ў таго-сяго будучы пазуны нязручнасці, але трэба свядома пайсці ім на сустрэчу, каб належна ўсталяваць дэмакратычную і прававую рэспубліку.

У гэтых умовах немагчыма не палкапаціцца пра прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей. Калі ўжо толькі, скажам, кіраўнікі Саюза палякаў, Саюза літоўцаў, Саюза яўрэяў альбо іншага якога-небудзь саюза зажадаюць вывучаць родную мову і культуру, карыстацца імі, то іх трэба абавязкова падтрымаць. Трэба ў разуменні і згодзе знайсці адпаведныя формы, сродкі, каб усе, хто жадае, маглі праявіць тое, што дорага іхняй душы. Але, зразумела, неабходна быць гібкім, не ўзбуджаць узаемны недавер, не даваць волю эмоцыям і амбіцыям. Да слова, навошта нам, палякам, «тым, хто лічыцца палякам», беларусам, спрацацца, каму належыць паэт Адам Міцкевіч альбо хто можа ганарыцца іншымі паэтамі, мастакамі, вучонымі, палітычнымі дзеячамі, якія жылі на нашых землях, выхоўваліся на нашых культурах? Ды яны належыць не толькі нам, яны, як той жа Адам Міцкевіч, яшчэ пры сваім жыцці ўжо належалі ўсяму свету! Імі ганарымся не толькі мы адны!

Што да Саюза палякаў у Гродне, у Брэсце, то асабіста я адчуваю: той-

сёй па-сапраўднаму дбае пра духоўны запатрабаванні, а той-сёй, на жаль, праследуе пэўныя палітычныя мэты, наўмысна ўтварае ў нас «польскі Нагорны Карабах», а заадно падыгрывае тым, хто не жадае паўнакроўнага адраджэння беларускай нацыі. Сваё гэтае адчуванне я выводжу з асабістых назіранняў, а таксама з леташняга аднаго выпадку. Летась асабіста да мяне звярнуўся па тэлефоне адзін таварыш, каб я паспрыяў умацаванню дзейнасці Саюза палякаў на Беларусі. Калі я сказаў, што гэты саюз, паколькі ён разгортвае дзейнасць у Беларусі, павінен найперш акцэнтаваць увагу на вывучэнне беларускай гісторыі, мовы і культуры, каб не быць тут чужародным асяродкам, а пасля ўжо ўсяго польскага, то таварыш паабяцаў дакладзіць маю думку свайму кіраўніцтву. Не ведаю, ці дакладзіў, але пасля гэтага мне больш званкоў няма...

На заканчэнне хочацца звярнуцца да аўтараў ліста асабіста: сябры, давайце не дэразіць, не дзейнічаць па прынтэпе «а вось гэты на нас пальцам паказаў», давайце нялёгка, нават спрэчныя пытанні вырашаць спакойна, разважліва, з карысцю для ўсіх. Палякі і беларусы, польскія і беларускія вучоныя, дзеячы культуры ва ўсе, нават самыя нялёгка, часы заўсёды разумелі адно аднаго, супрацоўнічалі, падтрымлівалі. На шчасце, працягваецца гэта і ў нашы дні. Вы, думаецца, добра ведаеце, колькі і чаго зрабілі, робяць для прапаганды польскай культуры Максім Танк, Янка Брыль, Уладзімір Калеснік, Адам Мальдэс, Алег Лойка і іншыя, якія паказваюць узор таго, як ладзіць трывалыя масты супрацоўніцтва і сяброўства.

Бясспрэчна, вельмі надзённы наступны радкі выдатнага дзеяча беларускага народа Янку Коласа, які адразу пасля Вялікай Айчыннай вайны завіраў далёка ў будучыню: **Мае браты, мае суседзі, Свободны, новы польскі люд! Няхай жа песняй звоннай медзі Красуе наша дружба тут! Няхай жа стане тленню, прахам Жыцця мінулага ярмо!** Мы пойдзем далей новым шляхам, Друг другу руку падамо! Сустрэнем дружна дзень наш новы, У мірны рушымы паход. Няхай не будзе больш згрызот І змоўнуць непрыязні словы!

Генрых ДАЛІДОВІЧ.

ВЯРНУЦЬ САЛДАТУ ІМЯ

У апошні час у Мінску зарэгістраваны шэраг грамадскіх аб'яднанняў. Сярод іх — гісторыка-пошукавае аб'яднанне «Белая Русь». Наш спецыяльны карэспандэнт сустрэўся са старшынёй рады гэтага аб'яднання капітанам запасу В. А. ЛУНЁВЫМ. Вось што ён расказаў:

— Члены нашага аб'яднання лічаць сваім абавязкам вярнуць з небыцця імёны загінуўшых на Беларусі, змяць з іх пляму «без вестак прапаўшых».

Так атрымалася, што адзін з галоўных напрамкаў ваенных дзеянняў, якім з'яўляўся Мінска—Смаленска—Маскоўскі, чамусьці «выпаў» з поля зроку гісторыкаў, якія даследавалі Вялікую Айчынную вайну, а таксама пісьменнікаў і кінематаграфістаў. Складваецца ўражанне, быццам вайна ў 1941 годзе палыхала толькі ля сцен Севастопаля, Адэсы, Ленінграда ды на падыходах да Масквы. А тут, на нашай зямлі, ішлі, маўляў, «баі мясцовага значэння».

Герайчная абарона Брэсцкай цытадэлі, бадай, ледзь не адзіны шырока вядомы факт з перыяду чэрвеня—ліпеня 1941 у нашай рэспубліцы. Пра іншыя падзеі на працягу ўсяго пасляваеннага часу чамусьці маўчалі. Нядаўна прачытаў у артыкуле акадэміка Якаўлева «Вялікая Айчынная вайна 1941—1945 гг.», што, аказваецца, ля сцен Мінска, а дакладней, у раёне паміж Маладзечнам, Лідай, Стоўбцамі (з цэнтрам у Налібоцкай пушчы) моцныя баявыя дзеянні вяліся аж да 9 ліпеня. Уявіце сабе, цэлыя два тыдні ля сцен Мінска «топучаца» 25 адборных танкава-механізаваных фашысцкіх дывізіяў групы арміі «Цэнтр» з 50, якія павінны фарсіраваным парадкам ісці на Маскву.

Вось факты, узятыя з 9 нумара «Военно-исторического журнала» за 1989 год. На дваццатай старонцы гэтага часопіса надрукаваны дакументы Вермахта, якія тычацца баёў пад Мінскам.

Агульнавядома, што ўвечары 28 чэрвеня немцы ўварваліся ў горад з боку Балотнай станцыі і захапілі яго. Так сцвярджаюць нашы даследчыкі. Але ж нямецка-фашысцкае камандаванне лічыла Мінск узятым толькі... 9 ліпеня, бо толькі ў гэты дзень было падаўлена актыўнае супраціўленне разрозненых падраздзяленняў чатырох арміяў—3-й, 4-й, 10-й, 13-й. Штабисты з нямецкай педантычнасцю зафіксавалі ў сваіх дакументах: «28.6 выйшлі да Мінска. 28.6—4.7 — фарсіравалі раку Бярэзіну. 3—5.7—фарсіравалі Заходнюю Дзвіну на поўнач ад Віцебска. 3—10.7 — фарсіравалі Днепр, створаны плацдармы. 9.7—узяты Мінск».

Хіба гэта не пацвярджае таго, што нават праз пяцьдзесят гадоў пасля пачатку вайны мы маем не адну «белую пляму» ў яе гісторыі?

Хачелася больш даведацца аб гэтых самых «белых плямах». А калі пачаў корпацца ў дакументах, адкрыў для сябе—якая ж вялікая колькасць салдат засталася «без вестак прапаўшымі». Трэба выправіць гэту памылку, знайсці загінуўшых, аднавіць іх імёны. А гэта можна зрабіць толькі шляхам няспынай пошукавай працы.

«Белая Русь» узнікла на базе пошукавага клуба «Каскад». Упершыню яна заявіла аб сабе ў мінулым годзе, у час першай Беларускай вахты Памяці. Члены аб'яднання, па заданні музея гісторыі войск Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі, з дапамогай акавангаў абследавалі ў пошуках ваеннай тэхнікі некалькі азёр. У мясцінах, дзе праводзілася вахта Памяці, у канцы 1943—пачатку 1944 гадоў была праведзена адна з аперацый па вызваленні беларускіх зямель. На лёдзе і заснежаных берагах возера Лосвіда і рэчкі Лучэса паляглі тысячы і тысячы нашых воінаў. Яны засталіся ляжаць там, дзе загінулі. Хаваі загінуўшых, вылоўліваючы іх з вады ды збіраючы на берагах рэчкі і возера,

мясцовыя жыхары. Афіцыйныя ўлады не цікавіліся лёсам загінуўшых і іх родных ні тады, ні ў пасляваенны час.

Віцебскія пашукавікі ў адным з даследаваных імі пахаванняў знайшлі астанкі салдата з медалём «За адвагу». Па ім устанавілі прозвішча чырвонаармейца — Каласоўскі, і яго адрас. Можца ўявіць, як удзячны пашукавікам былі родныя загінуўшага, для якіх шмат дзесяцігоддзяў ён лічыўся «без вестак прапаўшым».

Так, была вайна. Страшная вайна з велізарнымі стратамі, і не дзіўна, што на шматтысячакіламетровай яе прасторы загінуўшы, кануў у нябыт прости салдат. Усё гэта так, але і не так. Нашы пярэднікі-пашукавікі, якія дзейнічалі пад лозунгам: «Нішто не забыты і нішто не забыта», дапускалі адзін пралік: пры перазахаванні з адзіночных і брацкіх магіл астанкаў салдат абыхава адносіліся да пошукаў дакументаў, асабістых рэчаў, салдацкіх медальёнаў. Больш таго, даволі часта такія перазахаванні праводзіліся фармальна — пераносілі астанкі некалькіх чалавек, а большасць заставалася ляжаць у старой магіле. З падобнымі фактамі я сутыкнуўся летась на Другой усесаюзнай вахце Памяці пад Вязьмай. Нам паведамілі, што ў вёсцы Красная Татарка знаходзіцца старая брацкая магіла. Пачалі распытваць мясцовых жыхароў, каб даведацца, дзе яна. Тыя пачалі даводзіць, што ў шасцідзесятых гадах, калі праводзіліся перазахаванні, з забытых магіл да помніка перанеслі ўсіх пахаваных. Але адзін з жыхароў гаварыў, што сапраўднага перазахавання не было, што была паказуха. Давялося нам правесці раскопкі. І што ж? У гэтай «перанесенай» магіле былі знойдзены астанкі 24 чалавек, а сярод іх — некалькі медальёнаў. Няцяжка будзе даведацца прозвішчы загінуўшых і нумар іх часці, выйсці на Савет ветэранаў дывізіі, корпуса, арміі, дзе вявалі гэтыя салдаты, даведацца адрасы іх родных. Так было ўжо неаднойчы.

Мы раскопваем магілы, якія не пазначаны ні на картах, ні ў архівах, ні ў паперах мясцовых Саветаў народных дэпутатаў. Яны, гэтыя магілы, «безыменныя». Зварот да такіх забытых захаванняў — не толькі неабходнасць, але і наш чалавечы абавязак.

Колькі разоў ужо бывала, што ў час будаўніцтва кароўніка, пры «асваенні» дачнага надзелу людзі знаходзілі безыменныя захаванні. Добра, калі аб гэтым паведамляюць у адпаведныя ўстановы. Часцей жа магілы зноў закопваюць, а то і наогул знішчаюць. А можа, і дагэтуль нехта чакае весткі пра загінуўшага сына, мужа, бацьку? Можа, пішуць яны паўсюль, каб даведацца, дзе ляжыць «без весткі прапаўшым» салдат?

Таму хочацца звярнуцца да ўсіх, хто можа выпадкова знайсці старую магілу — не спячайцеся будаваць асабісты дабрабыт на людскіх касцях, паведаміце ў мясцовыя ваенкамат, а яшчэ лепш — нам, у аб'яднанне «Белая Русь», і мы прыйдзем на дапамогу. І родныя вернутага з небыцця «без весткі прапаўшага» будуць вам удзячны. Прывяду адзін прыклад.

У кастрычніку мінулага года прыехаў дахаты ў Астрашчыцкі Гарадок рабочы мінскага завода імя Леніна М. Стэфановіч. У сярэдзіне шасцідзесятых гадоў ён разам з аднакласнікамі пад кіраўніцтвам настаўніка І. Будыя і І. Давідовіча вялі раскопкі на Янавай Горцы. Больш за сто загінуўшых было знойдзена імі

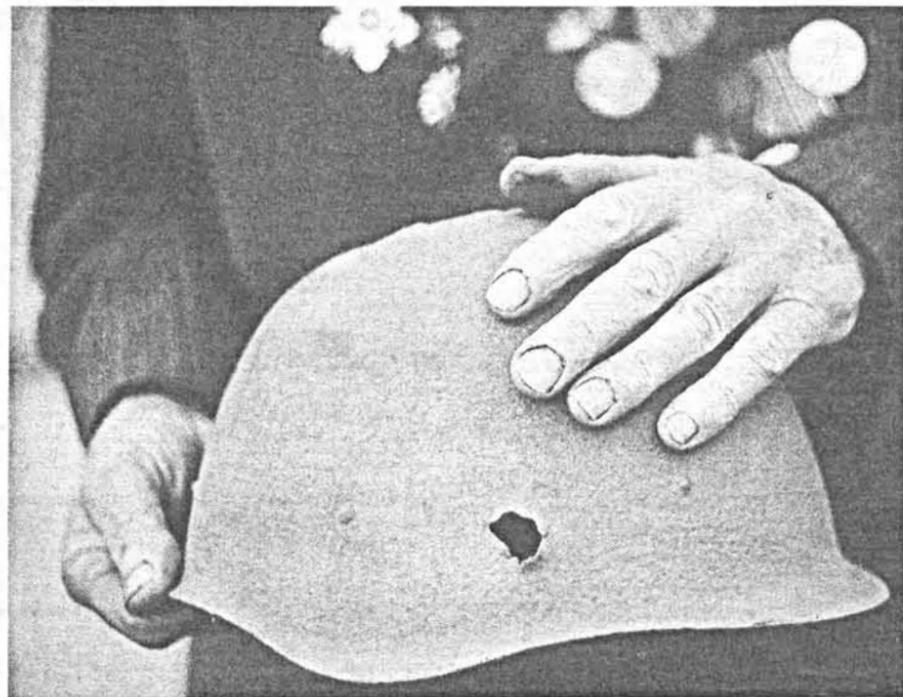
ў старых магілах ды засыпаных акопах і каля 25 медальёнаў з імёнамі.

Дык вось, М. Стэфановіч прыкмеціў невялічкую западзінку ля дарогі. Ці варонка ад снарада тут была калісьці, ці акупчык індывідуальны? Прыхапіў з сабой рыдлёўку. І што ж — пачуццё не падвяло. Знайшоў астанкі салдата, знайшоў і медальён. Удалося прачытаць паперку з гэтага медальёна. І стала вядома, што ляжаў тут амаль паўвека жыхар размешчанай за 50 кіламетраў ад магілкі вёскі Дварэц Іван Латушка. Усяго за 50 кіламетраў — амаль пяцьдзесят гадоў лічыўся ён «без вестак прапаўшым». А магіл ж знайсці астанкі Івана не летась, а ў сярэдзіне шасцідзесятых, калі праводзіліся пошукі на Янавай Горцы...

Мінулым летам мы вялі раскоп у г.п. Сосны (пад Мінскам) на месцы, дзе ў

ён лёс салдат і афіцэраў 64-й і 108-й стралковых дывізіяў, што абаранялі Мінск у чэрвені 1941-га. З яго дапамогай спадзяёмся больш плённа працаваць у архівах. Гэта ж таксама пошукавая праца, не менш складаная, чым палявая, а часам нават больш важная, бо ў архівах можна знайсці тое, чаго не знойдзеш пры раскопках. З гадамі гінуць крохкія салдацкія «медальёны», і тым больш, дакументы. Для прыкладу, з чатырох тысяч загінуўшых, знойдзеных у час першай Усесаюзнай вахты Памяці для Мяснога Бору пад Ноўгарадам, медальёны былі толькі ў ста. Таму архівы — сапраўдны скарб. Але для таго, каб разабрацца ў іх, трэба большы навык, чым пры палявых работах. І тут мы хацелі б атрымаць дапамогу работнікаў архіваў. Прышоў час «рассякрэціць» у рэшце рэшт франтавыя карты, на якіх дакладна можна знайсці лініі абароны, месцы неведомых пахаванняў.

Зараз збіраемся даследаваць пераправы 1941 года на Нёмане і Бярэзіне. Вялікая праца будзе праведзена ў Налібоцкай пушчы. Мы спадзяёмся знайсці месца выхаду з акружэння рэшткаў 3-й, 4-й, 10-й і 13-й арміяў. Там жа групы нашых акавангістаў будуць праводзіць пошукі затануўшай і затопленай ваеннай тэхнікі. У наваколлях Мінска будуць даследавацца абарончыя рубяжы 161-й, 64-й, 108-й і 100-й стралковых дывізіяў. Гэта задача асабліва важная, бо большасць часцей, што змагаліся пад Мінскам, складалася з жыхароў горада. Насель-

паветраным баі быў збіты самалёт «Іл-2». Сярод абломкаў самалёта знайшлі бартавы журнал з запісамі, частку планшэта, а потым і астанкі двух лётчыкаў. Па знаходках устанавілі нумар самалёта, а потым і імёны лётчыкаў.

Самай жа першай сур'ёзнай работай аб'яднання «Белая Русь» стала перазахаванне летась астанкаў чырвонаармейцаў, загінуўшых у самым пачатку вайны пры абароне Мінска (загінулі яны на тэрыторыі Чырвонага Урочышча — зараз тут жылы пасёлак МАЗа).

Забывае пахаванне знайшлі пры правядзенні земляных работ. На месцы знаходкі я выехаў са сваімі папчэнікамі Карабейнікавым, Гарынавым, Канаплічкім. Акрамя астанкаў, адшукалі гадзінік, два медальёны — адзін узору 1937 года, другі — 1941-га. Яны належалі Васілю Харчанку з горада Паўлаграда Днепрапятроўскай вобласці і Скавародку з Арэхава-Зуева.

Была знойдзена і яшчэ адна братняя магіла. Мы лічым, што ў ёй пахавана каля пяцісот чырвонаармейцаў, загінуўшых пры абароне Мінска. Звесткі аб гэтым былі знойдзены адным з першых беларускіх пашукавікоў — пісьменнікам М. Акаловічам. Шмат гадоў даследуе

ніцтва сталіцы было мабілізавана 15 гарадскімі ваенкаматамі, а 100-я стралковая дывізія даўкамплетаваўся ва Уруччы, і толькі 161-я Кавалерыйская дывізія фарміравалася ў Туле.

Галоўнае сэння — зрабіць дакладныя схемы, чарцяжы, паметкі на картах, пакуль жывыя яшчэ ўдзельнікі вайны. Яны дапамогуць скарэціраваць нашу работу, удакладніць звесткі, выправіць недакладнасці. А тое, што мы не паспеем зрабіць, зробіць наступныя пакаленні. Трэба паклапаціцца не толькі пра забытыя салдацкія пахаванні, але і пра вядомыя брацкія могілкі. Напрыклад — могілкі загінуўшых у шматлікіх фашысцкіх канцлагерах ваеннапалонных. На абеліску ў Маскоўшчыне ёсць заклік: «Схіліце галовы перад тымі, хто не стаў на калені перад ворагамі». А пра тых, хто быў замучаны ў «Шталагу № 352», непадалёк, пачалі гаварыць толькі нядаўна.

Усе, хто можа дапамагчы нам маральна і матэрыяльна, хто мае нейкую інфармацыю — хай звяртаюцца да нас на адрас: 220831, Мінск, вул. Мічурына, 19, кв. 147, пошукавае аб'яднанне «Белая Русь».

Запісаў Мікола БАГАДЗЯЖ.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦН КП Беларусі.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; аднасны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурна-нага жыцця: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел ірытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталій ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Паціцця рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОУ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12